

s. M. Loyola Opiela
(redakcja)

OD DZIECI TRZEBA ZACZAĆ

*Programy integralnego wychowania
według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*

Dębica 2012

Recenzent:

Ks. dr hab. Adam Maj, prof. KUL

Nihil obstat:

Ks. dr Bogusław Połec

Tarnów, 30.03.2012 r.

Za zgodą Kurii Diecezjalnej w Tarnowie

OW-2.2/31/12, Tarnów, 30.03.2012 r.

Wikariusz Generalny

Ks. bp Andrzej Jeż

Na okładce obraz *Edmund Bojanowski z dziećmi*
malowała s.M.Dobromiła Chrobok, sł. Śląska

Wydawca:

© Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP

ul. Edmunda Bojanowskiego 8-10

39-200 Dębica

ISBN 978-83-929442-5-6

Skład, druk i oprawa:

Mała Poligrafia WSD Redemptorystów

ul. Wysoka 1

33-170 Tuchów

Spis treści

WPROWADZENIE	5
I. CHARAKTERYSTYKA PODSTAW PROGRAMÓW INTEGRALNEGO WYCHOWANIA WEDŁUG KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ E. BOJANOWSKIEGO	15
1. Cel opracowania programów	15
2. Podstawa opracowania programów	18
s. M. Loyola Opiela, s. M. Małgorzata Kaput, s. M. Edyta Piekarz, s. M. Agnieszka Kornobis, s. M. Edmundiana Zymróz, s. M. Damaris Chudzik	23
II. PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO WEDŁUG KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO.....	23
Wstęp.....	23
1. Charakterystyka programu.....	26
2. Ochronka – przedszkole i jej specyfika	28
3. Specyfika wychowania w ochronkach.....	29
4. Zasady wychowania w ochronkach Sióstr Służebniczek Dębickich	30
5. Zasady współpracy z rodziną i podejmowane zadania.....	31
6. Struktura programu	33
7. Treści programowe.....	37
8. Wskazówki metodyczne.....	74
9. Załączniki	86
s. M. Katarzyna Szulc, s. M. Ewelina Kozak, s. M. Loyola Opiela	105
III. PROGRAM WYCHOWAWCZY W ŚWIETLICY WEDŁUG KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO.....	105
1. Charakterystyka i podstawy programu wychowawczego w świetlicy	105
2. Świetlica – jej misja i zadania.....	106
3. Zasady współpracy z rodzicami w świetlicach	111
4. Profilaktyka jako ochrona wartości	114
5. Terapia i profilaktyka w świetlicy	117
5. Plan programu	122

6. Wskazania metodyczne.....	141
s. M. Anna Godek, s. M. Agata Kołek.....	152
IV. PROGRAM WYCHWOWANIA DZIECI I MŁODZIEŻY ZRZESZONYCH WE WSPÓLNOTACH PRZYPARAFIALNYCH WEDŁUG KONCEPCJI BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO .	
1. Wspólnota parafialna w procesie wychowania młodych chrześcijan	152
2. Rola rodziców w kształtowaniu osobowości młodych chrześcijan i odpowiedzialnych obywateli	153
3. Współpraca rodziny chrześcijańskiej i wspólnoty parafialnej w dziale wychowania młodych pokoleń.....	154
4. Rola i zadania katechety - wychowawcy.....	155
5. Twórcze zaangażowanie dzieci i młodzieży w życie i misję Kościoła lokalnego i powszechnego	160
6. Rodzina chrześcijańska i wspólnota parafialna – drogowskazami w budowaniu szczęśliwej przyszłości młodych pokoleń	162
7. Zakres programu pracy w grupach przyparafialnych.....	163
8. Wskazania metodyczne	164
9. Propozycja pracy w grupach przyparafialnych według koncepcji wychowawczej bł. Edmunda Bojanowskiego	166
s. M. Edyta Piekarz, s. M. Marcelina Zoń, s. M. Loyola Opiela.....	173
V. PROGRAM PRACY Z RODZINĄ W OCHRONKACH, ŚWIETLICACH, GRUPACH DUSZPASTERSKICH	
1. Rodzice jako główni wychowawcy	173
2. Rola nauczyciela, wychowawcy i katechety w procesie wychowania...	182
3. Przekaz i ochrona wartości w rodzinie	186
4. Treści programowe	188
5. Plan programu	189
ZAKOŃCZENIE	192
BIBLIOGRAFIA	195

WPROWADZENIE

Bł. Edmund Bojanowski (1814-1871) w stworzonej przez siebie koncepcji pedagogicznej rozumiał wychowanie jako podstawowe zadanie społeczne, jako proces wprowadzania dziecka w świat wartości przekazywanych i urzeczywistnianych w życiu, kulturze, zwyczajach i obyczajach dla budowania harmonii w nim samym i otoczeniu. Przyjmując za jej podstawę biblijną koncepcję człowieka i chrześcijański system wartości wskazywał na jego szerokie historyczno - społeczne uwarunkowania i konsekwencje. Szczególną uwagę zwracał na wagę wczesnego wychowania ze względu na jego fundamentalne znaczenie dla całego życia osoby.

W pedagogice E. Bojanowskiego wychowanie jest nastawione na cel, który ma być efektem działań wychowawczych i coraz większego wysiłku samej osoby na poszczególnych etapach jej życia i rozwoju. Najwyższym celem jest, *aby człowiek stał się obrazem i podobieństwem Boga na ziemi*¹. Do jego osiągnięcia człowiek zmierza przez całe swe życie. Najpierw jednak musi być umiejętnie, stopniowo przygotowywany poprzez rozwój wrodzonych zadatków i wprowadzany w świat wartości poprzez wychowanie, by z czasem sam przejął odpowiedzialność za własny rozwój. Aby człowiek był tym obrazem, musi ustawicznie nim się stawać, a fundamentem dla samodzielnego zaangażowania w proces doskonalenia, stawania się coraz pełniej osobą w wymiarze duchowym i moralnym, jest wczesne wychowanie dziecka.

Ukazując szerokie perspektywy ludzkiego życia i rozwoju bł. Edmund zwraca uwagę na prawdę o tym, że we wczesnych latach życia człowiek jest szczególnie narażony na zagrożenia, które mogą stać się przeszkodą w

¹ Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (dalej cyt.: B), AGSD, B-h-1, k. 18v.

rozpoznaniu i osiąganiu tego celu w życiu. Stąd potrzebuje ze strony dorosłych nie tylko pomocy w pełnym rozwoju, ale także ochrony przed niebezpieczeństwami. Ochrona ta polega na kształtowaniu postaw i zdolności wyboru wartości oraz ich urzeczywistniania, na wychowaniu osobowości silnych, zdolnych w przyszłości do odpowiedzialnego kierowania własnym życiem i troski o dobro innych.

Dla E. Bojanowskiego wychowanie jako niezbywalne prawo i potrzeba człowieka oraz podstawowe zadanie społeczne to proces kształtowania osobowości wychowanków poprzez wprowadzanie ich w świat wartości religijnych, moralnych, społecznych i kulturalnych. Unika skrajności opierając działalność pedagogiczną zarówno na oddziaływaniu środowiska społecznego, jego historii, tradycji, kultury, jak i na wrodzonych zadatkach osoby. Przyczyny sprawcze i wzorcze wychowania odkrywa w religii, naturze i historii. W takim bowiem kontekście widzi człowieka, cel, sens i wartość jego życia, jego kondycję fizyczną i duchową, środowisko jego życia i działania.

Osobisty przykład życia wychowawczyni stanowił treść dialogu życia, opartego na głębokiej empatii, odpowiedzialności i świadectwie. Każda miała być ochroniarką, czyli tą która ochrania w sobie, we własnym życiu wartości, realizując je, żyjąc zgodnie z nimi, a przekazując je dziecku ochrania je w nim ucząc życiem, jak żyć trzeba. Jest więc osobowym wzorem wartości, a główną strategią jej oddziaływania wychowawczego jest strategia świadectwa. Stąd tak ważne jest stawianie sobie wymagań, jej osobista formacja i troska o jakość świadectwa, nie tyle przez proces przedstawiania wartości, lecz życie zgodne z deklarowanymi wartościami. Jest to niezastąpiony środek działań wychowawczych dokonujących się w bogactwie dialogu opartego na osobowych relacjach - skutecznego i najbardziej odpowiedniego do wieku dzieci i młodzieży oraz we wszystkich dziedzinach ich służby ludziom.

Właściwe znaczenie i miejsce zyskiwał tu dialog z rodziną i środowiskiem życia dziecka. Jego potrzeba wynika ze świadomości, że przykład dawany poprzez zachowanie dorosłych jest jeszcze ważniejszy niż teoretyczna znajomość wartości. To może zapewnić dzieciom skuteczne ukierunkowanie, którego potrzebują do rozwiązywania

problemów przeżywanych w danej chwili. Najważniejsi w tym są rodzice, którzy powinni mieć świadomość, że ich przykład stanowi najlepszy wkład w wychowanie dzieci. Tylko w ten sposób dzieci będą mogły nabrać pewności, że ideał chrześcijański jest rzeczywistością przeżywaną w obrębie własnej rodziny. Z kolei otwarcie rodziców i współpraca w stosunku do wychowawców współodpowiedzialnych za wspieranie integralnego rozwoju ich dziecka mają pozytywny wpływ na jego osobowe dojrzewanie. Wiedza teoretyczna i doświadczenie rodziców pomagają dzieciom w zrozumieniu wartości i właściwej roli w życiu i społeczeństwie. Wartości moralne, przeżywane przez rodzinę w codzienności, łatwiej stają się przekazywalne dzieciom. Pośród tych wartości szczególnie wybijają się poszanowanie życia od chwili poczęcia i - najogólniej - poszanowanie każdej osoby ludzkiej, każdego wieku i w każdej sytuacji².

W koncepcji Bojanowskiego rodzina zajmuje miejsce szczególne. Stąd od początku ochronka służyła nie tylko wychowaniu dzieci, ale była miejscem, gdzie ich matki i wiejskie dziewczęta, a nawet ojcowie poznawali prawdy wiary, historię, uczyli się sposobów prowadzenia domu i gospodarowania, robót ręcznych, spotykali się na modlitwie, czytaniu pożytecznych książek i wieczornicach służących pielęgnowaniu zwyczajów i tradycji.

Bł. Edmund wiązał z kobietą wielkie nadzieje na odrodzenie i umocnienie rodziny, jej tożsamości i wartości rodzinnych, które łączy tradycja, kultura, historia. Dlatego Bojanowski tworząc instytucję ochron sprawę ochroniarek uważał za najważniejszą i kładł wielki nacisk na wszelkie szczegóły, które charakteryzowały je zewnątrz, wewnątrz i obyczajowo. Wiele predyspozycji musiały posiadać, ale najważniejszą była zdolność miłości do dzieci i płynące z niej szczere pragnienie ich szczęścia oraz gotowość wsparcia rodziny. Wtedy możliwa była wzajemna wymiana wartości, co może dokonywać się między osobami pozostającymi w więzi budowanej na wzór relacji macierzyńskich. Jak ważną sprawą był jej wpływ na dzieci, osobisty kontakt z nimi świadczy

² Por. Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości*, Watykan 1983, nr 50-52.

również fakt, że Bojanowski zaznaczył: *wszelka nauka ma być opowiadana a nie czytana*³.

Bojanowski dał teoretyczne podstawy i wprowadził w praktykę swą koncepcję, której istotą była idea niesienia pomocy społeczeństwu przez społeczeństwo, uwzględniając najwyższe cele oraz wykorzystując wszelkie zasoby dla ich realizacji. To wzajemna pomoc w ochronie wartości, które przekazywane są w wychowaniu, realizowane w życiu osób, rodzin i narodu, a na których buduje się prawdziwe dobro osób i wspólnot. Taki rodzaj wsparcia społecznego dotyczy nie tylko sytuacji trudnych, lecz obejmuje całość życia społecznego, w którym uprzywilejowane miejsce powinna zajmować troska o najsłabszych jego członków – dzieci, seniorów, chorych, ubogich moralnie i materialnie. Taki sposób funkcjonowania społecznego nie generuje negatywnych skutków, jakie mogą się pojawiać w postaci zagrożenia zależnością, pozostawaniem w pozycji gorszej, co prowadzi do zaniżonej samooceny z powodu napiętnowania statusem klienta pomocy społecznej, osoby zagrożonej bądź wykluczonej społecznie, nazywanej podobnymi upokarzającymi określeniami używanymi jako „standardowe”. W koncepcji Bojanowskiego postrzegamy wsparcie jako odpowiedzialność za siebie i za innych. To współudział w tworzeniu warunków życia, rozwoju, twórczości oparty na chrześcijańskim systemie wartości, zmierzający do integralnego rozwoju osób i budowania wspólnoty.

E. Bojanowski stworzył dynamiczny, spójny, otwarty system pomocy dziecku i rodzinie o szerokim i zintegrowanym zakresie działania. Możemy go nazwać systemem wsparcia, w którym wychowanie jest elementem zasadniczym. Z jednej strony jest on otwarty na zmiany adaptacyjne wywołane przez czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, a z drugiej stabilny, zachowujący swą tożsamość w zmieniających się warunkach społeczno – kulturowych i historyczno – politycznych dzięki dobrze przemyślanym przez Bojanowskiego rozwiązaniom organizacyjnym.

Jako, że naturalnym środowiskiem życia każdego człowieka jest rodzina, to ochranianie, szanowanie, zachowywanie zwyczajów, z których

³ *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań, 1867, *Reguły w szczególności* § 28.

idą obyczaje⁴, było wzorowane i nastawione na rodzinę, na ochronę wartości, z których wyrastają zasady jej życia oraz integralnego rozwoju i życia jej członków. Służba rodzinie, to służba wartościom i pełnienie roli pomocniczej, wsparcie jej członków poprzez wychowanie, opiekę i pomoc w wypełnianiu ich funkcji. W tej koncepcji każda grupa społeczna w swej strukturze, funkcjonowaniu, więziach, obyczajach powinna wzorować się na rodzinie.

Chodzi w nim o wykorzystanie żywiołów, potencjału, wartości i możliwości tkwiących w społeczeństwie i poszczególnych osobach, zainwestowanie ich w dobro społeczeństwa. Dobro to wyrazi się konkretnie w jakości życia poszczególnych osób – ich zdrowie, rozwój, twórczość, obyczaje oraz w jakości warunków życia – kultura, relacje i więzi społeczne, możliwości nauki, pracy, zwyczaje i dobra materialne. Instytucjonalną formą tego systemu jest ochronka, w której przede wszystkim dokonuje się wychowanie i opieka nad małymi dziećmi. Przy zakładaniu ochronek głównym celem było wsparcie rodziny czyli zapewnienie opieki dzieciom podczas pracy rodziców oraz odpowiednich warunków dla ich zdrowia i pełnego rozwoju dla dobra rodziny i społeczeństwa. Ochronka miała być instytucją, która oddziałuje nie tylko na dzieci i na rodziny, ale jest otwarta także na potrzeby środowiska, a szczególnie ubogich i chorych. Dla realizacji skutecznej pomocy zawsze współpracowała ona z władzami świeckimi i kościelnymi, z innymi instytucjami, a w sytuacjach nowych i trudnych dla społeczeństwa, podejmowała działania adekwatne do zaistniałych potrzeb i problemów społecznych.

Od połowy XIX w. do dzisiaj sytuacja społeczna, kulturowa i polityczna bardzo się zmieniła. Obserwujemy jednak, że pojawiające się dziś problemy społeczne wymagają działań zbliżonych do tych, które były podejmowane wtedy, bo to co jest jednym z głównych problemów to właśnie brak podstawy moralnej. Zaproponowany przez Bojanowskiego system wsparcia sprawdził się i ewaluował w zmieniających się warunkach, w czasie wojny i pokoju, niewoli politycznej i wolności, będąc

⁴ Por. AGSD, B-k-4, k. 29r; B-h-1, k. 3r.

na tyle elastycznym, że zachował swą tożsamość w celach i istocie prowadzonych działań. Jego aktualność leży w tym, że nastawiony był na potrzeby wynikające z natury człowieka, uwzględniał jego dobro w odniesieniu do hierarchii wartości od podstawowych po nadprzyrodzone oraz służył rozwiązywaniu problemów w wymiarze indywidualnym i społecznym.

Jakże dobitnego znaczenia nabierają dzisiaj słowa A. Mickiewicza z wykładów paryskich inspirujące Bojanowskiego i przepisane przez niego: *“Niejedna myśl co tu (w oświeconej Europie) jako pojęcie rozumowe nie rozwinęła się jeszcze do najdalszych następstw logicznych, tam (w Słowiańszczyźnie) wypełniona już stawia przed oczy skutek rzeczywiście otrzymany. Gdyby teorie Zachodu tak chwywane przez Słowian, i praktyczne życie ludów słowiańskich tak nieznane Zachodowi, złączyła pilna uwaga, może by przez to oszczędziło się dla ludzkości wiele daremnych, a przykrych doświadczeń reformatorskich”*⁵.

Dostrzegamy często w naszym życiu społecznym ów *brak podstawy moralnej*, ale czy dostrzegamy potrzebę budowania tej *podstawy* poprzez wychowanie? Generalnie, wszyscy uważamy to za oczywiste i ważne, ale brak nam albo dobrego pomysłu, albo odwagi, by uznać prawdę, że człowiek najpełniej rozwija się w swym człowieczeństwie podejmując realizację wartości wyższych, duchowych – prawdy, dobra i piękna, osiągających swą pełnię w Bogu. Realizując je, dojrzewa jako osoba obdarzona godnością, wolnością, odpowiedzialnością, podmiotowością, rozumnością. Niezbędną do rozwoju człowieka jako osoby jest miłość i szacunek. Prawda ta opiera się na właściwej hierarchii wartości.

Idea integracji i integralności może i powinna być realizowana w zróżnicowanych grupach podopiecznych organizacji i placówek oświatowych i pomocy społecznej oraz dotyczyć wielu płaszczyzn – różnic stanu zdrowia, sprawności fizycznej i umysłowej, wieku, statusu materialnego i kulturowego, uzdolnień i umiejętności. Oparta jest na modelu rodzinnym, ukierunkowana na wartości i ich ochronę poprzez

⁵ AGSD, B-i-1, k. 90r.

szacunek do tradycji i przekazywanie ich w wychowaniu oraz kultywowanie w życiu codziennym.

Poszukujemy wciąż jak najlepszych sposobów na wsparcie dziecka w jego rozwoju, zapobieganie zaburzeniom rozwoju i zachowania, trudnej sytuacji życiowej rodzin borykających się z różnorodnymi brakami i problemami natury materialnej, zdrowotnej, społecznej, moralnej. Powstają placówki, ośrodki, poradnie, organizacje, urzędy zajmujące się udzielaniem wsparcia, pomocy, opieki. Działania te wymagają dobrej organizacji, stabilizacji i przewidywalnej przyszłości, podstaw prawnych i instytucjonalnych, odpowiedniej kadry i procedur działania, by było ono skuteczne i adekwatne. To wszystko jest potrzebne, bo przecież chodzi o człowieka, jego dobro, jego życie i szczęście. Spotykając się z osobami żyjącymi w trudnych warunkach dostrzegamy, że wsparcie, pomoc, jakich potrzebują te osoby mają bardzo indywidualny charakter.

Tak naprawdę każde dziecko potrzebuje wsparcia w jego rozwoju, potrzebuje pomocy w zaspokajaniu swych potrzeb, rozeznawaniu między dobrem i złem, poznawaniu celu, sensu i prawdy o ludzkim życiu, rozwijaniu swych zdolności, nabywaniu umiejętności potrzebnych w życiu. Potrzebuje obecności i bliskości innych osób, którym może zaufać i wchodzić z nimi w relacje, uczyć się przyjmować, współdziałać i zdobywać się na poświęcenie dla innych. W budowaniu systemu pomocy dziecku i rodzinie zauważamy, że jeżeli rodzina uzyska właściwe wsparcie i pomoc w pełnieniu jej funkcji opiekuńczo – wychowawczych zminimalizują się inne problemy społeczne. Rodzina jest najważniejszym miejscem rozwoju dziecka, a środowisko rodzinne jest dla jej członków najlepszym z możliwych.

Chodzi tu o promowanie rodziny pełnej, wielopokoleniowej, związanej mocnymi więzami opartymi na tradycji, kulturze, religii. Chodzi o uczenie i pomoc w budowaniu więzi emocjonalnych i duchowych, na których może się rozwijać szacunek, zaufanie, miłość, poczucie przynależności i bezpieczeństwa, pewna obrzędowość związana ze sposobami świętowania, podtrzymywania pamięci o osobach bliskich, akceptacja mimo słabości i błędów, wierność. Szczególnie w dzisiejszym

świecie niezbędnymi są działania wspomagające postawy wspólnotowe, zdolne budować zintegrowane środowisko rodzinne i lokalne.

Wobec konieczności ochrony wartości religijnych, moralnych, narodowych i ochrony najsłabszych członków społeczności w działaniach opiekuńczo - wychowawczych nie wystarczyło tylko zapobiegać zagrożeniom, ale chodziło o właściwy przekaz wartości. Najlepszym sposobem ochrony wartości religijnych, narodowych, moralnych jest przekazywanie ich dzieciom w procesie integralnego wychowania i formacji religijnej. Ciągłe odkrywanie aktualności myśli pedagogicznej bł. Edmunda pozwala na stworzenie konkretnych programów wychowania, formacji, profilaktyki, współpracy z rodzinami dzieci i młodzieży wspieranych w ich integralnym rozwoju i formacji religijnej. W tym celu Zarząd Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP powołał Komisję ds. wychowania (pracę koordynowała s.M. Loyola Opiela), która opracowała w zespołach programy dla poszczególnych grup i placówek. Podstawowym dla innych jest program wychowania przedszkolnego, ze względu na specyfikę wczesnego wychowania jako procesu budowania fundamentu dla całego życia osoby oraz ze względu na fakt, iż do świetlic uczęszczają także dzieci w wieku przedszkolnym, programy zawarte w niniejszej pozycji wzajemnie się dopełniają.

Dziś działalność opiekuńczo – wychowawcza wśród dzieci przedszkolnych prowadzona jest w oparciu o *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*⁶. Program ten jest odniesieniem dla innych etapów pracy opiekuńczo – wychowawczej i formacyjnej. Zespół Sióstr pracujących w ochronkach: s. M. Marcelina Zoń, s. M. Edyta Piekarz, s. M. Małgorzata Kaput, s. M. Agnieszka Kornobis pracowały nad *Programem pracy z rodziną w ochronkach, świetlicach, grupach duszpasterskich*.

Rozwinęła się działalność opiekuńczo - wychowawcza i profilaktyczna wobec dzieci i młodzieży pochodzących z rodzin ubogich i dysfunkcyjnych. Siostry utworzyły własne świetlice profilaktyczno - wychowawcze lub włączyły się w działalność świetlic przy parafiach, w

⁶ M. Opiela, M. Kaput, E. Piekarz, A. Kornobis, Z. Zymróz, S. Chudzik, *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Dębica 2008.

których pracują. W tego typu placówkach wsparcia podobnie, jak w pierwszych ochronkach, najważniejszym celem jest pomoc rodzinie, ochrona dzieci i młodzieży przed złym wpływem negatywnych skutków rozwoju cywilizacji i patologicznego środowiska oraz rozwijanie w wychowankach ich zdolności i umiejętności praktycznych⁷. Zespół Sióstr pracujących w tego typu placówkach: s. M. Wioletta Czekańska, s. M. Ewelina Kozak, s. M. Katarzyna Szulc i s. M. Joanna Szymczyk opracowały podstawy Programu wychowawczego w świetlicy według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego. Zasadniczym pozostaje wsparcie rodziny w wypełnianiu jej funkcji opiekuńczo – wychowawczej wobec dzieci. Siostry podejmują w szerokim zakresie współpracę w prowadzonych przez siebie ochronkach, świetlicach i innych działaniach apostolskich z osobami świeckimi. Ta współpraca dokonuje się na płaszczyźnie zawodowej, ale także poprzez włączanie świeckich w działania o charakterze wolontariackim.

Dla prowadzenia działalności wychowawczej i formacyjnej w grupach apostolskich dla dzieci i młodzieży Siostry katechetki: s. M. Teofila Potoniec, s. M. Anna Godek, s. Agata Kołek i s. M. Barbara Czaja opracowały podstawy *Programu wychowania dzieci i młodzieży zrzeszonych we wspólnotach przyparafialnych według koncepcji bł. Edmunda Bojanowskiego*.

Ideą przewodnią i celem wszystkich programów jest integralne wychowanie dzieci i młodzieży we współpracy z rodziną. Zebranie ich w jednej pozycji ma również wymiar integralny. Wskazuje bowiem na fakt, iż w naszej zróżnicowanej posłudze pedagogicznej (w ochronkach, świetlicach, szkołach i przy parafiach) prowadzimy i wspieramy w rozwoju dzieci na poszczególnych jego etapach współpracując z rodziną i środowiskiem, kierując się niezmiennie wartościami chrześcijańskimi i wynikającym stąd dobrem każdej osoby. Przedstawiamy propozycję pedagogii, która jest odwołaniem do przeszłości, ale jednocześnie otwartą na wyzwania teraźniejszości i konkretną propozycją udziału w budowaniu przyszłości. Oparta na całościowej wizji człowieka oraz podkreślająca

⁷ Por. *Regulamin Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy*, Dębica 2011 r.

znaczenie współpracy w wypełnianiu roli wychowawczej rodziców, Kościoła, Państwa i poszczególnych placówek może skutecznie przyczyniać się do odnowy społecznej przez wychowanie nowych pokoleń. Dla takiego celu powołał bł. Edmund Zgromadzenie Służebniczek NMP i wokół tej samej idei „ochrony przez wychowanie” koncentruje się dziś nasza służba dziełu wychowania, czyli człowiekowi, ojczyźnie, Kościołowi i światu.

Programy stanowią wskazanie na podstawy prowadzonej działalności pedagogicznej oraz zawierają ogólne ramy realizacji koncepcji wychowania E. Bojanowskiego w różnych formach. Wypracowanych zostało już szereg pomocy uwzględniających aspekt teoretyczny i praktyczny. Są one pomocne w poszukiwaniu głębszego poznania Założyciela, jako wzoru wiarygodnego wychowawcy oraz rozumienia istoty aktualności i kontynuacji jego myśli pedagogicznej w tradycji wychowawczej Zgromadzenia⁸. Stanowią także zasób materiałów, pomoc metodyczną do wykorzystania w konstruowaniu programów i scenariuszy zajęć⁹.

W planowaniu pracy i realizacji wszelkich zaproponowanych rozwiązań praktycznych każda Służebniczka – nauczycielka, wychowawczyni, katecheta kieruje się przekonaniem o wartości i konieczności wychowania integralnego. Właściwemu, pełnemu i harmonijnemu wychowaniu nie sprzyja przeakcentowanie któregośkolwiek z aspektów rzeczywistości ludzkiej – ani sfery naturalnej, ani rozumowej, ani duchowej. Dopiero ich dynamiczna harmonia pozwalająca wzajemnie im dopełniać się, tworzy odpowiednie warunki, by właściwie wychowanie pojmować i realizować dla integralnego rozwoju dziecka i ludzkiej społeczności.

⁸ M. in. *Wychowanie integralne dziecka w wieku przedszkolnym według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. s. M.L. Opiela, Dębica 2010; s. M.L. Opiela, *Dynamika przemian działalności opiekuńczo – wychowawczej Sióstr Służebniczek BDNP w ochronkach*, Dębica 2011; *Aktualność koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. s. M.L. Opiela, Dębica 2011.

⁹ *Rok z bł. Edmundem Bojanowskim*, red. M. T. Dyrek, Dębica 2009; *Ochronić wychowując. Przewodnik metodyczny do „Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego”*, red. s. M.L. Opiela, cz. 1 i 2, Dębica 2009.

I. CHARAKTERYSTYKA PODSTAW PROGRAMÓW INTEGRALNEGO WYCHOWANIA WEDŁUG KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ E. BOJANOWSKIEGO

1. Cel opracowania programów

Bł. E. Bojanowski nakreślił chrześcijańską wizję wychowania, w której z biblijnej koncepcji człowieka wynika konieczność wychowania integralnego, bo tylko tak rozumiane służy pełnemu rozwojowi osoby ludzkiej i osiągnięcia przez nią celu ostatecznego. W tej koncepcji ważne jest wszystko, co stanowi o ludzkiej godności osoby, dziecka Bożego – jego wymiar doczesny i nadprzyrodzony, dusza i ciało. Bojanowski określił podstawy pedagogii w inspiracji chrześcijańskiej stwarzając nowy system, dynamiczny i otwarty na aktualny kontekst społeczny, potrzeby czasu i konkretnego człowieka. Sięgając do religii i filozofii poszukiwał celów i zasad wychowania odniesionych do wartości uniwersalnych, ponadczasowych. Nie ulega wątpliwości, że podstawową była dla niego troska o odrodzenie moralne osoby, narodu i ludzkości poprzez wychowanie chrześcijańskie podejmowane w duchu katolickim.

Celem niniejszego zestawu programów jest wykorzystanie pedagogicznych wskazań Bojanowskiego, który tak konstruował system wychowania, by wychowując ochronić i przekazywać wartości, otoczyć opieką, udzielić wsparcia. Zdawał sobie sprawę z ogromnej wagi wczesnego wychowania. Dlatego przedmiotem jego troski wychowawczej były dzieci w wieku przedszkolnym, którym poświęcił swe życie i założył zgromadzenie zakonne, by im zapewnić odpowiednie wychowanie. W ten sposób zacieśniony zakres pracy wychowawczej związany był jednak z zamierzeniem dalekowzrocznym¹⁰. Wszelkie działania nakierowane były na rodzinę, a w sposób szczególny na wczesne wychowanie dzieci, w czym Bojanowski widział skuteczną drogę integralnego rozwoju każdej osoby i odrodzenia moralnego społeczeństwa, ludzkości. Koncepcja

¹⁰ Por. Kard. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*, w: *Służyć i wychowywać do miłości*, red. M. L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk Lublin 2009, s. 28.

pedagogiczna i system wychowania bł. Edmunda wyrasta a jednocześnie ma prowadzić do pełnej harmonii wszystkich wymiarów życia jednostek i wspólnot opisywany w odniesieniu do natury, religii i historii. Jeśli celem najwyższym wychowania jest, *aby człowiek stał się obrazem i podobieństwem Boga na ziemi*¹¹, to ma stać się obrazem Tego, który jest Miłością. Skutecznie można prowadzić do tego celu młode pokolenia i podążać samemu jedynie z miłości i w miłości. Tak wzniosły cel, przekraczający ziemskie wartości i pragnienia, wymaga jasnego określenia warunków i drogi, którą ma podążać osoba w procesie wychowania.

Takie ogólne i uniwersalne spojrzenie na sprawę wychowania nie zakładało żadnego różnicowania wobec dzieci ze względu na jakiegokolwiek różnice narodowościowe, wyznaniowe, wynikające ze statusu społecznego czy materialnego ich rodzin itp. Zawarte w programach treści, cele i procedury ich osiągnięcia stwarzają dla wychowawców wiele możliwości nawiązywania i prowadzenia dialogu edukacyjnego nie tylko na płaszczyźnie werbalnej, ale także duchowej, emocjonalnej, naturalnej, kulturowej dokonującego się we wzajemnej wymianie wartości między wychowawcą i wychowankiem. Bojanowski zwracał baczną uwagę na konieczność osobowego towarzyszenia dzieciom wchodzącym w coraz szerszą wspólnotę społeczną i kościelną.

Wychowanie jest dziełem miłości jeżeli proces wychowania zmierza do integralnego rozwoju człowieka, kształtowania jego osobowości, przekazywania systemu wartości, norm, wzorów zachowań, obowiązujących we współżyciu z innymi ludźmi oraz umiejętności niezbędnych dorosłej osobie. Dokonuje się poprzez harmonijne oddziaływanie osób, środowiska społecznego, instytucji. W nich też dziecko znajduje odpowiednie warunki nie tylko dla poznawania wartości, ale także ich urzeczywistniania. Służy temu codzienność życia rodziny, przedszkola, szkoły, placówek opiekuńczo – wychowawczych i grup formacyjnych w ramach parafii, podejmowane w nich działania wychowawcze oraz uroczyste momenty świętowania.

¹¹ AGSD, B-h-1, k. 18v.

Proces wychowawczy opiera się na przeżywaniu i przyswajaniu przez osobę i wspólnotę wartości kulturowych pielęgnowanych w rodzinie dziecka. Podkreśla, że *wychowanie jest zachowywaniem obyczajów rodzinnych, ma charakter zachowawczy tych zwyczajów, z których idą obyczaje*¹². Stąd tak ważna jest współpraca z rodziną w procesie wychowania dziecka oraz wsparcie rodziców w pełnieniu ich funkcji opiekuńczych i wychowawczych oraz z innymi instytucjami i organizacjami.

Z tej specyfiki wynikają zasady wychowania w ochronce, w świetlicach i grupach formacyjnych a przede wszystkim zasada integracji praw i potrzeb związanych z rozwojem dziecka, jego naturą i rozwijanie ich zgodnie z celem wychowania. Służy temu respektowanie zasady świadomego i celowego organizowania przez wychowawczynię sytuacji wychowawczych oraz wykorzystanie dla celów wychowawczych codziennych wydarzeń i sytuacji życiowych. Odwołanie się do tradycji i kultury wpisuje się w konkretne uwarunkowania i prowadzi do wychowywania we wspólnocie kościelnej, kulturowej, narodowej, dokonując wszczepienia w problematykę czasu, w jakim żyje człowiek. Zaproponowane w programach działania wychowawcze w sposób integralny są ukierunkowane na wszystkie sfery rozwoju dziecka, budowanie wspólnoty osób. Integracji wartości kulturalnych z wartościami życia, co powinno zachodzić także na etapie życia wspólnotowego poprzez autentyczne relacje osobowe wychowanków z wychowawcami sprzyja także pielęgnowanie obrzędowości placówek i grup, zwyczaje związane z przeżywaniem pór dnia, dni tygodnia i pór roku, przybliżających określone ideały i wartości. Zwraca się tu uwagę na duchowość, na transcendencję, na egzystencję człowieka wypełnioną wartościami; podkreśla się problem odpowiedzialności, poczucia obowiązku i godności osoby ludzkiej.

Wszystko ma zmierzać do realizacji zawartego w koncepcji wychowania Bojanowskiego najważniejszego celu, jakim jest cel ostateczny, który ogólnie można określić jako wychowanie człowieka nie tylko na perspektywę najbliższej przyszłości, lecz na całe życie i na

¹² AGSD, B-h-1, k. 3r.

wieczność. Chodzi tu o stawanie się obrazem Boga, o naśladowanie Jezusa, o wzrost ku doskonałości, o dążenie do świętości poprzez integralny rozwój osoby. Cel ten zakładając realizację celów doczesnych wytycza ostateczny sens i horyzonty rozwoju człowieka. Jego osiągnięcie ma się dokonywać poprzez budowanie harmonii ducha i natury. *Skierowanie ducha do zrosłej harmonii ze wszystkimi stopniami zewnętrznego życia, dążność prowadząca nas do sprawiedliwego uznania ich odrębnych właściwości i przywrócenia praw żywiołom naturalnym do ich połączenia z żywiołami ducha*¹³. Bojanowski podkreśla przy tym wartość wczesnego wychowania nastawionego na rozwijanie osobistego potencjału wychowanka poprzez właściwe ukierunkowanie wrodzonych zdolności. *Zadaniem pierwotnego wychowania nie jest żadna szkolna nauka, jeno nauka życia*¹⁴. Owa nauka życia to nic innego jak wychowanie w najgłębszym jego znaczeniu.

2. Podstawa opracowania programów

Myśl pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego, która dziś jest odkrywana na nowo, stała się podstawą dla programu wychowania dziecka w wieku przedszkolnym. Mimo, iż zrodziła się ona w połowie XIX wieku jawi się dzisiaj jako nowatorska i wyjątkowo aktualna, a zastosowana we współczesnej edukacji przedszkolnej nadaje jej szczególny klimat wyrażający się w podejściu do dziecka i wynikającym stąd pojmowaniu wartości wychowania, jego roli we wczesnym rozwoju dziecka oraz jego praktycznej realizacji.

Bojanowski nie był teoretykiem wychowania, zakładając ochronki tworzył i ustawicznie doskonalił swą koncepcję pedagogiczną. Korzystając z doświadczeń praktycznych formułował cele, dobierał treści i działania wychowawcze w odniesieniu do uniwersalnych wartości i dostępnej wówczas wiedzy pedagogicznej. Chociaż nie spisał teoretycznych podstaw swej koncepcji wychowania w postaci konkretnego dzieła, to jednak nakreślił jej zarys, w którym opisał jej istotne elementy i zgromadził bogaty zbiór materiałów do jej opracowania. Co ważniejsze, zakładając Zgromadzenie Służebniczek Maryi, pozostawił ją żywą i dynamiczną w

¹³ AGSD, B-h-1, k. 26r-v.

¹⁴ AGSD, B-f-1, k. 12v.

osobach, jako ich życiową misję, tworząc dla jej realizacji odpowiednie zasady i struktury dynamicznego systemu ochronkowego.

Bogata spuścizna Bojanowskiego to jego dzieło, które nadal żyje i rozwija się oraz materiały archiwalne. Należą do nich: *Reguła Zgromadzenia Służebniczek*¹⁵, *Korespondencja*¹⁶, *Dziennik* pisany w latach 1853-1871¹⁷ i rękopisy luźnych notatek¹⁸. Zawartość i treść tych materiałów pozwala, odkryć zamiar autora, odnieść go do czasów nam współczesnych i realizować dzisiaj zachowując ciągłość jego dzieła, a jednocześnie wciąż otwierając je na współczesność. Spuścizna ta, jej zasób i charakter sprawia, że domaga się ona, by pedagogikę Bojanowskiego pisać dziś na nowo, kontynuując i realizując jego idee pedagogiczne w zmieniających się warunkach miejsca i czasu. Metoda, jaką przyjął Bojanowski w budowaniu swej koncepcji odpowiada również współczesnym postulatом poszukiwania wiedzy i inspiracji w przeszłości na rzecz teraźniejszości i przyszłości dzieciństwa i dziecka¹⁹.

Dla określenia pełnej rzeczywistości, w której można opisać człowieka w wymiarze doczesnym i nadprzyrodzonym, określić cel i sens jego życia, normy moralne i społeczne, motywacje praktycznych działań Bojanowski odnosił się do tajemnic religii, natury i historii. Budował pedagogikę stanowiącą syntezę i ujmującą wartość różnorodnych koncepcji i stanowisk. Podstawą do systematyzacji, przyjęcia pewnych stałości, źródeł jedności i możliwości porozumienia między nimi stała się idea pełnego i harmonijnego rozwoju i wychowania dziecka. Stworzył podstawy pedagogiki integralnej, która z jednej strony w swoich założeniach jest inspirowana chrześcijaństwem, teologicznie rozumianą i uzasadnianą transcendencją, uwzględnia potrzebę rozwoju duchowego człowieka w

¹⁵ *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga - Rodzicy - Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.

¹⁶ *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829-1871*, t. I-II, Objaśnił, skomentował i zarysem monograficznym poprzedził Leonard Smółka, Wrocław 2001, (dalej cyt.: *Korespondencja*).

¹⁷ E. Bojanowski, *Dziennik*. Objaśnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smółka, t. I-IV, Wrocław 2009,

¹⁸ Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (B)

¹⁹ Por. D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków 2006, s. 12.

odniesieniu tajemnic wiary oraz wartości absolutnych, transcendentnych, a z drugiej odwołuje się do realistycznie pojętej refleksji pedagogicznej. Na uwagę zasługuje ujęcie pedagogii bł. E. Bojanowskiego w aspekcie pedagogicznym, w integralnej koncepcji opracowane przez K. Chałas i ks. A. Maja CO²⁰.

Z wielkim szacunkiem i znajomością natury dziecka, jego potrzeb i możliwości, Bojanowski polecał respektować prawa jego rozwoju, prawa dzieciństwa jako niezwykle ważnego etapu, w którym budowane są fundamenty całego życia człowieka. Odkrywanie wrodzonych skłonności dziecka i jego potrzeb ma służyć nie tylko ich zaspokajaniu i rozwijaniu, ale również ukierunkowywaniu na wartości i kształtowaniu zgodnie z nimi postaw i zachowań. Wymagał również wielkiej wrażliwości wychowawcy na wyrażanie się dziecka w słowie i działaniu oraz kompetencji osobowych i zawodowych w adekwatnym odpowiadaniu na rozpoznane potrzeby i problemy dziecka, zawsze z odpowiedzialnością za jego integralny rozwój. Ważność wczesnego wychowania dziecka wymagała szczególnej troski o każdy szczegół zarówno w poznawaniu jak i prowadzeniu dziecka. Bojanowski wyróżniając trzy sfery rozwoju dziecka – *fizyczną, umysłową i obyczajową*²¹ zwraca uwagę na konieczność stopniowego, w odpowiedniej kolejności rozwijania ich.

Mimo upływu czasu natura człowieka nie zmieniła się, zatem nie zdezaktualizowały się cele wychowania nakreślone przez bł. Edmunda, ale dlatego, że sięgały dalej niż tylko czysto naturalne czy społeczne wartości. Innym, bardzo istotnym jest fakt, że wychowanie nie było wyizolowane z innych działań lecz umiejętnie powiązane z opieką, kształceniem, profilaktyką nastawionymi na potrzeby rozwojowe osoby, rodziny, narodu. Analiza myśli Bojanowskiego prowadzi do wniosku, że stworzył on specyficzny system pomocy społecznej, w którym wychowanie stanowiło najważniejszy i integralny element służby człowiekowi, ze szczególnym uwzględnieniem dziecka, ludu, osób ubogich i chorych. Chociaż osoba

²⁰ K. Chałas, ks. A. Maj CO, *Idee pedagogiczne bł. Edmunda Bojanowskiego i ich realizacja w kontekście współczesnych kierunków i standardów wychowania*, w: *Służyć i wychowywać do miłości*, red. M. L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk Lublin 2009, s. 39-136.

²¹ AGSD, B-h-2, k. 2v.

stanowiła jego centrum i chodziło o jej integralny rozwój, to jednak w całym kontekście jej życia i otoczenia, jej potrzeb – od podstawowych po najwyższe. Tak powstawały instytucje wielopłaszczyznowego wsparcia, które służyły całej społeczności, integrując jej członków wokół wspólnych celów i zadań, a jednocześnie świadcząc pomoc i opiekę różnym kategoriom potrzebujących, jak dziś określamy – zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Przy dobrym rozeznaniu problemów konkretnych środowisk i wykorzystaniu możliwości, jakimi dysponujemy biorąc pod uwagę możliwości współczesnych osiągnięć nauki, techniki służące dobru człowieka, możemy skuteczniej odpowiadać na potrzeby dzieci, młodzieży, osób ubogich, chorych i ich otoczenia. Z powodzeniem możemy przy tym dzisiaj korzystać z tego systemu, bo zachował swą dynamikę, a jego cele i zasady nie przestały być aktualne. Możemy się odnosić do stanowiącego jego mocne podstawy spójnego systemu wartości, który ma ogromne znaczenie dla rozwoju jednostki i społeczeństwa, szczególnie w sytuacji utraty nadziei na pozytywne zmiany, spadku motywacji do odpowiedzialnego angażowania się w cokolwiek poza poprawą sytuacji materialnej, co prowadzi także do zaniedbań w trosce o ochronę rodziny i wychowanie własnych dzieci.

Z pism i działalności bł. Edmunda Bojanowskiego odczytujemy, co jest istotne w budowaniu systemu pomocy dziecku i rodzinie, bo tak naprawdę, jeżeli rodzina uzyska właściwe wsparcie i pomoc w pełnieniu jej funkcji opiekuńczo – wychowawczych zminimalizują się inne problemy społeczne. Rodzina jest najważniejszym miejscem rozwoju dziecka, a środowisko rodzinne jest dla jej członków najlepszym z możliwych w całym ich życiu.

Wszyscy tego potrzebujemy, by wzmocnić rodzinę przywracając właściwe jej miejsce i szacunek. Wszystko, co jest poza nią może i powinno stanowić jak najlepsze wsparcie, tym bardziej, kiedy staje się ona zagrożona, dotknięta nieszczęściem czy kryzysem, dysfunkcjonalna.

Poszczególne programy zostały oparte na odpowiednich im podstawach prawnych, wytycznych Zgromadzenia oraz Kościoła, gdy chodzi o parafialne i apostolskie grupy formacyjne.

s. M. Loyola Opiela, s. M. Małgorzata Kaput, s. M. Edyta Piekarz, s. M. Agnieszka Kornobis, s. M. Edmundiana Zymróż, s. M. Damaris Chudzik

II. PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO WEDŁUG KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO²²

Wstęp

Bł. Edmund Bojanowski (1814 – 1871) od 1850 r. zakładał ochrony wiejskie, określając jasno i szczegółowo ich organizację i misję prowadzonej w nich działalności opiekuńczo – wychowawczej. Uczynił to sięgając do dorobku ówczesnej praktyki i teorii pedagogicznej oraz gruntownej diagnozy potrzeb i problemów społecznych w środowisku, któremu służyły. Z prowadzonego przez bł. E. Bojanowskiego dziennika²³, korespondencji²⁴, notatek²⁵ poznajemy, że przyjmuje on chrześcijańską filozofię wychowania i zgodnie z nią formułuje jego cele. Wskazuje również konkretne zadania wychowawcze, dobiera do nich najbardziej odpowiednie formy organizacyjne, posługuje się bardzo elastycznie

²² *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* po uzyskaniu recenzji programu dokonanej przez mgr Ewę Brańską i mgr Dorotę Bogucką (religijny obszar wychowawczo – dydaktyczny opiniował ks. prof. dr hab. Władysław Kubik SJ we współpracy z mgr Teresą Czarnecką) został dopuszczony do użytku decyzją Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 października 2008 roku. Numer dopuszczenia: DPN-5002-19/08. Po wejściu w życie nowej podstawy programowej (*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*) w miesiącu kwietniu 2009 r. dokonano korekty programu i dostosowano go do jej wymagań. Program jest zgodny z obowiązującą podstawą programową i spełnia wszystkie warunki określone w Rozporządzeniu. Potwierdza to recenzja współautorki podstawy programowej p. Ewy Zielińskiej z dnia 14.04.2009 r.

²³ *Dziennik Edmunda Bojanowskiego (1853 - 1871)*, rękopisy w Archiwum Głównym Służebniczek Dębskich (AGSD) w Dębicy.

²⁴ *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829 - 1871*, red. L. Smółka, Wrocław 2001.

²⁵ *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, AGSD, rękopisy.

różnorodnymi metodami i technikami oddziaływania wychowawczego, zwracając uwagę na konieczność znajomości potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci. Prowadzenie ochronki powierzył założonemu przez siebie w tym celu Zgromadzeniu Sióstr Służebniczek, które w nich realizowały jego koncepcję pedagogiczną podejmując działalność wychowawczą, wspomaganą działaniami opiekuńczymi, oświatowymi i kulturalnymi wobec dzieci, ich rodzin i środowiska. Obligował je przy tym do najwyższej staranności – *co do prowadzenia dzieci, zachowywać najdrobniejsze szczegóły, które są przepisane, bo nie uwierzycie, jak wielkiej w tym jest wagi każda, choćby rzecz najdrobniejsza i w szczegółach określił zasady ich pracy przepisami Reguły*²⁶.

Zebrane przez bł. E. Bojanowskiego materiały i jego własne przemyślenia na temat wychowania – jego podmiotu, metod, środków i form oraz organizacji i działalności ochron, są wciąż bogatym źródłem dla określenia istotnych elementów jego systemu wychowania i zawartej w nim koncepcji pedagogicznej opartej na wartościach chrześcijańskich. Stanowią również aktualne wskazania w prowadzeniu wychowania przedszkolnego dzisiaj oraz opracowania jego programu, który jest opisem sposobu realizacji zadań ustalonych zgodnie z obowiązującą podstawą programową wychowania przedszkolnego. Jej wymagania są zbieżne z zamiarem bł. E. Bojanowskiego, który przestrzegał i zabiegał o to, by względy wychowawcze w okresie przedszkolnym przeważały nad innymi, aby ochronki nie stawały się *tylko przytułkiem nędzy, albo tylko szkołą przesiąkniętą pedantyzmem teoretycznym*, lecz uwzględniały potrzeby i możliwości dziecięcego wieku, szanując jego prostotę²⁷, zgodnie z zasadą: im młodsze dzieci tym więcej zabaw, a następnie coraz więcej zajęć praktycznych i dydaktycznych.

Bł. E. Bojanowski zwraca uwagę na ważność i konieczność integralnego wpływu wychowawczego. Przestrzega przed oddzielaniem sfery duchowej od życia codziennego i związanych z nim doświadczeń; wychowania religijnego, moralnego, od wychowania fizycznego, intelektualnego i społecznego. W Biblii, historii i literaturze w umiejętny

²⁶ *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.

²⁷ Por. AGSD, B-h-1, k. 12r.

sposób odnajduje zasady i wzory osobowe, tak ważne w wychowaniu. Wszystko zaś łączy z rytmem otaczającego świata. W poszukiwaniu kształtu oddziaływań wychowawczych na dzieci bardzo często odwołuje się do prostoty i ideału życia rodzinnego, zaszczytnej roli kobiety, jako matki i wychowawczyni oraz harmonii istniejącej w życiu ludzkim i świecie przyrody, z której czerpał ważne wskazania dla integralnego rozwoju wychowanków zwracając uwagę na ważność moralnego wpływu zarówno na dzieci jak i dorosłych²⁸.

Metody i środki wychowania, które bardzo szczegółowo opisał, zaleca ściśle dostosowywać do indywidualnych możliwości dziecka i jego wieku, tak by proces wychowania w sposób harmonijny obejmował wszystkie sfery jego rozwoju podkreślając, że *zadaniem wczesnego wychowania nie jest żadna szkolna nauka, lecz nauka życia*²⁹, a *dzieci w ochronce mają być już z małości zaprawiane do spraw całego życia ludzkiego*³⁰. Za podstawowy warunek realizacji tego wskazania uznawał przykład życia wychowawczyni wartościami chrześcijańskimi i narodowymi oraz jej przekaz, podkreślając, że *słowa nauki tu nie wystarczą; dzieci, nie słowem, lecz życiem uczyć trzeba, jak żyć mają*³¹.

Plan dnia, tygodnia związany z porami roku i okresami roku liturgicznego wyznacza układ treści programowych realizowanych przy użyciu różnorodnych metod, środków i form zajęć, którym obrzędowość o rozbudowanej symbolice oraz bogatej oprawie artystycznej nadaje niepowtarzalny klimat i w sposób sugestywny odnosi do świata wartości, które wychowanek przyswaja sobie tak, by w przyszłości kierował się nimi w życiu.

Koncepcja pedagogiczna bł. E. Bojanowskiego realizowana jest do dziś w ochronkach, które są formą edukacji przedszkolnej prowadzoną przez Siostry Służebniczki. Znalazła ona wyraz w niniejszym programie wychowania przedszkolnego, w opracowaniu którego korzystano z konsultacji naukowej prof. Krystyny Chałas i ks. prof. Mariana Nowaka

²⁸ Por. AGSD, B-i-1, k.1r – 13r.

²⁹ Por. AGSD, B-f-1, k.12v.

³⁰ *Reguła ..., Reguły w szczególności* § 15.

³¹ AGSD, B-f-1, k. 15v.

z Instytutu Pedagogiki KUL oraz mgr Barbary Rokickiej – doradcy metodycznego wychowania przedszkolnego.

1. Charakterystyka programu

Cel programu

Celem programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego jest integralne wychowanie i pełny rozwój dziecka, w odniesieniu do chrześcijańskiego systemu wartości oraz jego udostępnienie dla nauczycieli, dla których cele wychowania są zbieżne z niniejszym programem. Program przeznaczony jest dla przedszkoli katolickich.

Program wychowania przedszkolnego – jako pełny opis zadań wychowawczych i dydaktycznych jest zorientowany na osobę dziecka z uwzględnieniem jego indywidualności, specyfiki rozwoju, potrzeb opiekuńczych i całej dotychczasowej historii jego doświadczeń społeczno - kulturowych. Integralną częścią programu jest praca wychowawcza, opiekuńcza i dydaktyczna każdego nauczyciela w odniesieniu do celu zawartego w obowiązującej *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych*. W tym względzie wyznacza się zadania w zakresie rozwoju:

- fizycznego,
- psychicznego,
- umysłowego,
- społeczno – moralnego,
- kulturowego,
- religijnego.

Realizacja niniejszego programu wychowania przedszkolnego, ściśle połączona z działaniami opiekuńczymi, obejmuje spektrum zadań w zakresie trzech obszarów:

- wychowania;

- zdobywania wiedzy istotnej dla wychowania;
- kształcenia umiejętności istotnych dla wychowania.

Zaplanowany i realizowany program wychowawczo - dydaktyczny i opiekuńczy będzie zindywidualizowany i ostatecznie w swoich szczegółach jego realizacja będzie efektem pracy całego grona pedagogicznego, a także przedstawicieli rodziców oraz sugestii wynikających z diagnozy rozwoju dzieci i specyfiki środowiska. Działania wynikające z treści programowych powinny się wyrażać w codziennej pracy edukacyjnej pracowników oraz w specjalnie zaprojektowanych formach aktywności budujących, rozwijających i uzupełniających wychowawcze uwarunkowania dzieci uczęszczających do przedszkola.

Podstawy opracowania programu

Podstawę do opracowania programu stanowią: teoretyczne przesłanki pedagogiki personalistycznej, koncepcja integralnego wychowania Stefana Kunowskiego, koncepcja pedagogiczna bł. E. Bojanowskiego, charyzmat Sióstr Służebniczek, którym jest służba dzieciom, ubogim i chorym, wiedza i praktyka pedagogiczna wynikająca z tradycji i współczesnej działalności oświatowej i opiekuńczo – wychowawczej Zgromadzenia oraz obowiązująca *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych*.

W formułowaniu celów oraz tworzeniu programu korzystano ze współczesnych osiągnięć nauki i praktyki pedagogicznej, aby w sposób odpowiadający aktualnej rzeczywistości wychowania przedszkolnego, zaadoptować to, co wynika ze specyfiki koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego. Zawiera ona konkretne ideały i wzory osobowe, jasno określoną misję i wizję działalności opiekuńczo – wychowawczej w ochronkach - przedszkolach, koncepcję wychowania i pracy dydaktycznej, które razem czynią oparty na nich program wychowania przedszkolnego nie tylko alternatywą wobec innych propozycji, ale wręcz bardzo atrakcyjnym i potrzebnym współcześnie.

2. Ochronka – przedszkole i jej specyfika

Jedną z bardzo ważnych podstaw opracowania programu stanowi teoria i bogata praktyka wychowania dziecka w wieku przedszkolnym w ochronkach prowadzonych przez Siostry Służebniczki jako realizacja wskazań pedagogicznych bł. E. Bojanowskiego. Tworząc ochronki stworzył on system wychowania stanowiący spójną całość, na którą składają się zintegrowane, logicznie z siebie wynikające takie elementy jak: założenia, ogólne i szczegółowe cele wychowania wyznaczające konkretne zadania wychowawcze, zasady oparte na przejrzystym systemie wartości, metody i techniki wychowania i opieki oraz jego formy organizacyjne. Za podstawowy czynnik warunkujący jego funkcjonowanie uznał osobę wychowawczyni - jej osobowość, filozofię życia i kwalifikacje, bardzo duży nacisk kładąc na niezastąpioną wartość oddziaływania jej własnym przykładem.

Przybliżenie istotnych elementów pracy w ochronkach prowadzonych dzisiaj stanowi propozycję konkretnej formy organizacyjnej, która przy stałych założeniach, celach i zasadach, zakłada elastyczność i zmienność pozostałych elementów, wynikającą ze zmian, uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, a dzięki swej dynamice pozostaje wciąż aktualna.

Wizja ochronki

Ochrona, czyli urzeczywistnianie wartości, w tym głównie budowanie chrześcijańskiego systemu wartości poprzez przekazywanie ich w procesie integralnego wychowania dziecka, zachowywaniu tradycji i wsparciu rodziny dla moralnego odradzania i zachowania tożsamości narodu.

Misja ochronki

- Integralne wychowanie dzieci w wieku przedszkolnym w odniesieniu do chrześcijańskiej hierarchii wartości z uwzględnieniem możliwości i potrzeb miejsca i czasu.

- Nauczanie oraz kształcenie umiejętności istotnych dla wychowania osobowości ukierunkowanych na wartości najwyższe – prawda, dobro, piękno, zatroskanych o dobro wspólne i gotowych podjąć wysiłek odpowiedzialności za siebie i innych bazując na konkretnych ideałach i wzorach osobowych czerpanych z Biblii, historii, tradycji i współczesności.
- Współpraca z rodziną w procesie wychowania dziecka oraz wsparcie rodziców w pełnieniu ich funkcji opiekuńczych i wychowawczych.
- Propagowanie wartości społecznych, moralnych, religijnych, narodowych, rodzinnych i kulturowych w środowisku i wdrażanie do ich urzeczywistniania.
- Współpraca ochronki z innymi instytucjami i organizacjami.

3. Specyfika wychowania w ochronkach

Ochronki są przedszkolami z właściwą sobie specyfiką, która wynika z misji i posłannictwa Zgromadzenia Sióstr Służebniczek określonych przez Założyciela bł. E. Bojanowskiego. Specyfika ta wyraża się w:

- Wychowaniu integralnym zmierzającym do pełnego rozwoju dziecka, w którym osoba wychowawczyni kierując się dobrem dziecka, zgodnie z jego indywidualnymi zdolnościami, wspiera wychowanka unikając uczestnictwa w tendencjach wychowania do wybujałego indywidualizmu zorientowanego nadmiernie na sukces czy ograniczenia jedynie do wyrównywania braków. Czyni to poprzez osobisty przykład, przekaz wartości, podawane treści, umiejętnie dobrane metody i środki wychowania, odpowiednio dostosowane do wieku i możliwości dziecka oraz stałą współpracę z jego rodziną.
- Działaniach, które podejmują Siostry w poczuciu pełnienia misji służby wartościom, zmierzając do ochrony i urzeczywistniania wartości oraz godności osoby wychowanka poprzez odkrywanie i rozwijanie jego darów nadprzyrodzonych i naturalnych w odniesieniu do rzeczywistości, w jakiej żyje i do jakiej zmierza.

- Pracy wychowawczo – dydaktycznej i opiekuńczej nastawionej na udział w szeroko pojętych działaniach integracyjnych dotyczących zróżnicowania co do stanu zdrowia, sprawności, statusu społecznego, materialnego oraz różnic pokoleniowych.
- W realizacji misji i wizji pracy wychowawczej podejmowanej przez Siostry w ochronkach, w której należy podkreślić nade wszystko specyfikę klimatu wychowawczego i wynikające z niego konsekwencje dla osób pracujących i całych środowisk związanych z ochronkami.
- Zakresie tych oddziaływań w ochronkach, który przekracza wymiar jedynie widzialny, rozszerzając się na wymiar łaski i transcendencji, w tym także na ideały i wartości związane z życiem codziennym, a dotyczące tajemnicy świętych obcowania i nadprzyrodzoności.

4. Zasady wychowania w ochronkach Sióstr Służebniczek Dębickich

Główną strategią oddziaływania wychowawczego w ochronkach jest strategia świadectwa, która polega na wywołaniu u wychowanka mechanizmu identyfikacji, widzianej jako nawet często nieświadome przejęcie pewnych cech drugiej osoby (nauczyciela, wychowawcy). Wychowanek i wychowawca (w tym przypadku zatem nie tylko dziecko, ale również rodzice i nauczyciele) utożsamiają się z pewną osobą, tzn. przyswajają sobie lub wprowadzają w swoje życie pewne cechy innej osoby i przemieniają je w swoje własne według wzorca, jaki jest mu dany przez wychowawcę. Identyfikacja ma miejsce już przy przyswojeniu sobie doświadczenia innych osób, a przez proces włączenia ich we własne życie wywiera wpływ na rozwój osobowości.

Dzięki tej strategii zwłaszcza Siostry, nauczycielki i wychowawczynie, jako osoby tzw. personalny symbol wartości³², pomagają dziecku w nabywaniu i urzeczywistnieniu takich samych wartości. Zachodzi to nie tyle przez proces poznania lub przedstawiania wartości, lecz przez ukazywanie życia zgodnego z deklarowanymi wartościami.

³² Zob. M. Nowak, *O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu*, "Kultura i Edukacja". Toruń, 2 (2) 1992, s. 49.

Do zasad wychowania stosowanych w ochronie należą:

- Zasada świadomego i celowego organizowania przez wychowawczynię sytuacji wychowawczych oraz wykorzystanie dla celów wychowawczych codziennych wydarzeń i sytuacji życiowych.
- Zasada integracji praw i potrzeb związanych z rozwojem dziecka, jego naturą i rozwijanie ich zgodnie z celem wychowania.
- Zasada dbałości o harmonijny rozwój, w którym każda sfera jest jednakowo ważna. Działania wychowawcze w sposób integralny są ukierunkowane na wszystkie sfery rozwoju dziecka.
- Zasada wykorzystania ważnej roli spuścizny kulturalnej jako środka wychowawczego. Odwołanie się do polskiej tradycji i kultury wpisuje się w konkretne uwarunkowania i prowadzi do wychowywania we wspólnocie kościelnej, kulturowej, narodowej, dokonując wszczepienia w problematykę czasu, w jakim żyje człowiek.
- Zasada budowania wspólnoty osób.
- Zasada pielęgnowania tzw. rytuału ochronki (obrzędowość, zwyczaje związane z przeżywaniem pór dnia, dni tygodnia i pór roku), przybliżającego określone ideały i wartości. Zwraca się w niej uwagę na duchowość, na transcendencję, na egzystencję człowieka wypełnioną wartościami; podkreśla się problem odpowiedzialności, poczucia obowiązku i godności osoby ludzkiej.
- Zasada integracji wartości kulturalnych z wartościami życia, co powinno zachodzić także na etapie życia wspólnotowego poprzez autentyczne relacje osobowe wychowanków z Siostrami.
- Zasada współdziałania ochronki z rodziną i środowiskiem w procesie integralnego wychowania dziecka.

5. Zasady współpracy z rodziną i podejmowane zadania

Mając na uwadze i doceniając fakt, że rodzina jest dla dziecka naturalnym środowiskiem wychowawczym, w którym rozwija się osobowość dziecka, gdzie nabywa ono podstawowych nawyków i otrzymuje wzory zachowań ochronka podejmuje stałą współpracę z

rodzicami. Właściwie zorganizowana współpraca obu środowisk wychowawczych w przekazie systemu norm i wartości, integralnym rozwoju i wychowaniu dziecka oparta jest na następujących zasadach:

- Zasada jasnego informowania rodziców o specyfice wychowania w ochronce, zasadach współpracy z rodziną oraz konsekwentnego ich przestrzegania dla osiągnięcia celu wychowania w ochronce.
- Zasada pierwszeństwa prawa rodziców do wychowania dzieci (mowa o prawie naturalnym) z uwzględnieniem ich praw rodzicielskich, także w związku z planowaniem działań wychowawczych w ochronce.
- Zasada pomocniczości polegająca na służbie rodzinie i niesieniu jej pomocy w wychowaniu dziecka.
- Zasada indywidualnego podejścia do dziecka i jego rozwoju oraz rozwoju wspólnoty osób. Podkreśla się respekt wobec tajemnicy dziecka, a uwzględniając wychowanka, jako pierwszy faktor wychowania, jego wartość jako osoby.
- Zasada indywidualnego podejścia do potrzeb, możliwości i problemów rodziny.
- Zasada współpracy podmiotowej - wypracowywanie wspólnego stanowiska nauczycielki i rodziców wobec dziecka i współdziałanie w procesie jego integralnego wychowania.
- Zasada rzetelnego i dyskretnego informowania rodziców o postępach dziecka, jego problemach i potrzebach dostrzeganych w trakcie realizacji zadań wychowawczo – dydaktycznych i opiekuńczych.
- Zasada angażowania rodziców w życie ochronki i jej funkcjonowanie – np. rada rodziców, zebrania rodziców.
- Zasada organizowania różnych form czynnego zaangażowania rodzin w uroczystości religijne, patriotyczne i okolicznościowe, w spotkania integracyjne, rekreacyjne i formacyjne, także z udziałem specjalistów.

6. Struktura programu

Program wychowania przedszkolnego stanowi opis sposobu realizacji zadań zgodnych z obowiązującą podstawą programową wychowania przedszkolnego obejmujący sześć obszarów.

Treści wychowawczo – dydaktyczne i opiekuńcze do poszczególnych obszarów zostały opracowane na podstawie następujących celów szczegółowych:

Obszar fizyczny – prawidłowy rozwój fizyczny dziecka:

- wyrabianie nawyków higienicznych i zachowań prozdrowotnych,
- stopniowe i harmonijne rozwijanie sprawności fizycznej,
- wdrażanie do przestrzegania zasad bezpieczeństwa,
- poznanie i rozwijanie zmysłów,
- rozwijanie sprawności i umiejętności praktycznych.

Obszar umysłowy – wszechstronny rozwój intelektualny dziecka:

- rozwijanie procesów poznawczych,
- kształtowanie wyobraźni,
- ćwiczenie i rozwijanie pamięci (logika, matematyka, literatura, poezja, przyroda),
- rozwijanie intelektu, mowy, twórczego myślenia i działania,
- rozwijanie talentów i zdolności.

Obszar społeczny – właściwy rozwój emocjonalny, kształtowanie postaw społecznych i patriotycznych:

- uczenie rozpoznawania, nazywania i radzenia sobie z emocjami,
- kształtowanie sfery uczuciowej,
- wdrażanie w system wartości i norm społecznie akceptowanych (w rodzinie, przedszkolu, w społeczeństwie, ojczyźnie),
- ukazywanie wartości więzi rodzinnych i kształtowanie postaw sprzyjających przyjęciu przyszłych ról w rodzinie,
- poznanie i kultywowanie zwyczajów i tradycji (rodzinnych, religijnych, narodowych),

- kształtowanie postaw i zachowań sprzyjających nawiązaniu poprawnych relacji z rówieśnikami i środowiskiem,
- kształtowanie postaw sprzyjających świętowaniu, obrzędowości, wspólnotowości i spędzaniu wolnego czasu w rodzinie i środowisku,
- wdrażanie do szacunku wobec pracy swojej i innych.

Obszar kulturowy – kształtowanie zmysłu estetycznego:

- uwrażliwianie na piękno otaczającego świata,
- rozwijanie twórczości teatralnej,
- rozwijanie wrażliwości muzycznej,
- uczenie umiejętności odbioru różnych dzieł sztuki i tworzenia własnych prac plastyczno – technicznych.

Obszar moralny – kształtowanie szlachetnego charakteru i prawości obyczajów:

- kształtowanie sumienia, właściwej samooceny i odpowiedzialności za własne czyny z wykorzystaniem systemu nagród i kar,
- kształtowanie odpowiedzialnego stosunku do siebie, drugiego człowieka, obowiązków wynikających z nauki, pracy, życia w rodzinie i społeczeństwie,
- kształtowanie wrażliwości na potrzeby i problemy ludzi ubogich, chorych, samotnych, starszych oraz motywacji do niesienia im konkretnej pomocy.

Obszar religijny - rozwijanie i umacnianie wiary:

- wprowadzanie w świat symboli i wartości religijnych przybliżających rzeczywistość Chrztu świętego i wynikającej z niego prawdy o dziecięctwie Bożym,
- ukazanie Dzieciątka Jezus jako wzoru do naśladowania dla dziecka, a Świętej Rodziny jako wzoru dla rodziny, roli Aniołów Stróżów i przykładu świętych,
- poznawanie i przyswajanie norm zawartych w prawie naturalnym i Bożym,
- przybliżanie prawdy o życiu człowieka w wymiarze doczesnym i wiecznym,
- uczenie i wprowadzanie w praktyki religijne i uczynki miłosierne,

– wprowadzanie do przeżywania wydarzeń roku liturgicznego.

Wychowanie dziecka w przedszkolu, tak ważne dla kształtowania zrębów przyszłej, pełnej osobowości człowieka zmierza do ukształtowania wychowanka otwartego na dalszy rozwój i zdolnego w przyszłości do:

- Akceptacji siebie i swojej życiowej sytuacji, co będzie dla niego inspiracją do odpowiedzialności za własny rozwój (fizyczny, umysłowy i obyczajowy), zmierzający do pełni człowieczeństwa oraz do twórczego przekształcania rzeczywistości, w jakiej żyje. W kształtowaniu swych życiowych postaw jest otwarty na odnoszenie się do wzorców osobowych: biblijnych, świętych, postaci historycznych, osób znaczących.
- Podejmowania i kształtowania odpowiedzialnych relacji osobowych z ludźmi i z Bogiem w postawie świadomej i ufnej zależności od Boga, wolności, odpowiedzialności i wrażliwości na potrzeby i problemy drugiego człowieka oraz ofiarnej służby wobec młodszych, słabszych, chorych, starszych i ubogich.
- Wdzięczności wobec Boga i ludzi, pielęgnowania i rozwijania dobra w sobie, z wiarą i nadzieją przeżywając sukcesy życiowe oraz w sposób twórczy pokonując trudności i kryzysy.
- Oceny swojego postępowania i zmiany złych postaw i zachowań, podejmowania trudnych i odpowiedzialnych decyzji zdecydowanie opowiadając się po stronie dobra i świadomie rezygnując z tego, co złe.
- Otwartości na poznawanie historii, tradycji, kultury narodu, rozwijanie ducha patriotyzmu zachowując tradycje i obyczaje rodzinne, narodowe i religijne.
- Wrażliwości na piękno natury, którą szanuje, pielęgnuje i ochrania oraz z troską o znajomość i rozwój kultury.
- Doceniania wartości i godności życia swojego i innych, dbania o rozwój duchowy, psychiczny i fizyczny w odniesieniu do perspektywy doczesnej i nadprzyrodzonej.
- Podjęcia w przyszłości właściwych ról życiowych, obowiązków związanych z nauką, pracą, życiem w rodzinie, społeczeństwie i

służenia mu odpowiednio, stosując wiedzę i umiejętności w konkretnych dziedzinach i sytuacjach życia.

Wyznacznikiem dla nauczyciela jak prowadzić dziecko, aby dążyło do osiągnięcia powyższego ideału są przewidywane osiągnięcia pracy wychowawczo - dydaktycznej oraz proponowane procedury osiągania celów.

7. Treści programowe

Plan programu

Obszar wychowawczo - dydaktyczny	Treści wychowawczo - dydaktyczne
Fizyczny	Higiena osobista
	Higiena spożywania posiłków
	Higiena otoczenia
	Zdrowie
	Bezpieczeństwo
	Aktywność ruchowa
	Wypoczynek
	Zmysły
	Działania praktyczne
Umysłowy	Mowa i myślenia
	Przygotowanie do nauki czytania
	Przygotowanie do nauki pisanie
	Literatura i poezja dziecięca
	Matematyka
	Przyroda
	Talenty i zdolności moje i innych
Spółeczny	Świat emocji i uczuć
	Moja rodzina
	Spółeczność ochronki
	Najbliższe otoczenie
	Moja Ojczyzna
	Człowiek i jego praca
Kulturowy	Piękno
	Teatr
	Muzyka i taniec
	Sztuka
Moralny	Prawda
	Dobro
	Miłość i miłosierdzie
	Przyjaźń
Religijny	Symbole religijne
	Wiara
	Dzieciństwo Boże
	Praktyki religijne
	Rok liturgiczny

Obszary wychowawczo - dydaktyczne

Realizacja Programu wychowania uwzględnia sześć obszarów, których kolejność została ułożona tak, iż ukazuje wynikającą z potrzeb i możliwości rozwojowych dziecka potrzebę większej koncentracji w procesie wychowawczo – dydaktycznym u dzieci młodszych na obszarze fizycznym, a stopniowo z wiekiem coraz większe zróżnicowanie pod względem intensywności i stopnia trudności zmierzające do rozwoju w obszarze umysłowym, społecznym, kulturowym, moralnym, religijnym. Zawsze jednak, zarówno u dzieci młodszych jak i starszych, nauczyciel w sposób zindywidualizowany obejmuje swymi działaniami wszystkie obszary, mając na uwadze stopniową realizację celów edukacji przedszkolnej dziecka.

Treści wychowawczo – dydaktyczne zawarte w programie wychowania przedszkolnego zostały tak sformułowane, by nauczyciel miał świadomość jakie umiejętności, sprawności i wiadomości powinno opanować dziecko w czasie edukacji przedszkolnej. W programie nie wprowadzono podziału na grupy wiekowe. Poszczególne obszary zawierają treści zróżnicowane pod względem stopnia trudności: od łatwiejszych do trudniejszych. Zróżnicowanie to ma na celu pomoc nauczycielowi w odpowiednim doborze zadań i sposobów ich realizacji z uwzględnieniem potrzeb i możliwości dzieci.

Przyjmujemy spiralny sposób realizacji treści wychowawczo – dydaktycznych programu, dzięki czemu dziecko powraca w czasie swej edukacji przedszkolnej do przekazywanych przez nauczyciela treści, by móc je poznawać w sposób coraz bardziej poszerzony i utrwalać. W każdym obszarze określone zostały efekty pracy wychowawczo – dydaktycznej, które są kompetencjami, jakimi powinno wykazywać się dziecko pod koniec procesu wychowania przedszkolnego.

Realizacja treści dokonuje się podczas zajęć prowadzonych przez nauczyciela, który dobiera metody najbardziej odpowiednie do możliwości i potrzeb dzieci oraz stosuje odpowiednie procedury dostosowane do tematu zajęcia. W realizacji treści we wszystkich obszarach nauczyciel buduje odpowiednie procedury wykorzystując

metody słowne, oparte na obserwacji i z dominacją działalności umysłowej dzieci w sposób umiejętny posługuje się różnymi środkami (formami) pracy dla podawania wiedzy, kształtowania wyobraźni oraz pojęć i postaw społeczno - moralnych, estetycznych, matematycznych i innych. Podstawowymi są pogadanki, opowiadania, rozmowy, gry i zabawy, dla organizacji i ubogacenia których nauczyciel wykorzystuje literaturę, wiersze, zagadki, przysłowia, piosenki, historyjki obrazkowe o różnorodnej tematyce dostosowanej do realizowanych treści. We wskazówkach metodycznych niniejszego programu podano ich charakterystykę, gdyż są podstawowymi w działaniach nauczyciela realizującego program oraz zawierają wskazania sprawdzone w praktyce.

Treści wychowawczo – dydaktyczne przekazywane przez nauczyciela w pogadankach, opowiadaniach z wykorzystaniem poezji, piosenek, gier i zabaw organizowanych są praktycznie ukazywane i przeżywane przy pomocy odpowiednich procedur osiągania celów. Najczęściej stosowane są formy pokazowe - pokazywanie przedmiotów, map, obrazów, zjawisk, czemu towarzyszy słowo, które jest pomocnicze w obserwacji, może też być wycieczka, film, inscenizacja itp., formy praktyczne, aktywność ruchowa, ćwiczenia samoobsługowe itp. – ukierunkowane na pobudzanie działalności dzieci o charakterze twórczym i ćwiczeniowym.

1) Obszar wychowawczo - dydaktyczny: FIZYCZNY

Treści wychowawczo - dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo - dydaktycznej	Procedury osiągnięcia celów
Higiena osobista: • Zapoznavanie z zasadami dbania o higienę osobistą. • Wdrażanie do troski o swoje ciało: mycie rąk, twarzy, zębów, czesanie się. • Wdrażanie do dbania o estetykę wyglądu zewnętrznego. • Przekazanie prawdy o tym, że ciało jest darem Pana Boga. • Kształtowanie postawy szacunku wobec własnego ciała.	Dziecko: • korzysta z toalety i przyborów toaletowych • poprawnie myje się i wyciera • samodzielnie myje zęby • nie używa przyborów higienicznych należących do innych dzieci • stara się dbać o estetykę wyglądu zewnętrznego • próbuje wyjaśniać, dlaczego należy troszczyć się i szanować własne ciało	• pogadanka • spotkanie z pielęgniarką • rozmowa kierowana • wiersz • piosenka • teatrzyk • zabawy tematyczne • pokaz mycia rąk, twarzy, zębów, czesania • utrwalanie przyzwyczajeń związanych z troską o higienę osobistą w konkretnych sytuacjach dnia codziennego
Higiena spożywania posiłków: • Zapoznavanie z prostymi zasadami savoir – vivre przy stole. • Wdrażanie do prawidłowego	Dziecko: • właściwie zachowuje się przy stole np. mówi umiarkowanym głosem, nie hałasuje • stara się estetycznie spożywać posiłki • próbuje prawidłowo posługiwać się sztućcami i	• historyjka obrazkowa • zabawy tematyczne w kąciu kuchennym • pokaz i nauka prawidłowego

posługiwanie się sztućcami i serwetką. • Wdrażanie do przestrzegania poznanych zasad dobrego wychowania przy stole.	serwetką • potrafi usłużyć innym przy stole • uczy się nakrywać do stołu	posługiwanie się sztućcami i serwetką • pokaz prawidłowego nakrywania do stołu • pełnienie dyżurów np. pomoc w nakrywaniu do stołu
Higiena otoczenia: • Wyrabianie nawyku dbania o ład i porządek w najbliższym otoczeniu. • Wdrażanie do angażowania się w proste prace porządkowe wykonywane przez dorosłych. • Przyzwyczajanie do pełnienia dyżurów (np. pomoc w nakrywaniu do stołu, dokarmianiu zwierząt hodowanych w przedszkolu, dbanie o kwiaty doniczkowe).	Dziecko: • samodzielnie sprząta po sobie zabawki i odkłada je na wyznaczone miejsce • dba o ład w swojej półce, w sali, w szatni, w łazience • utrzymuje porządek na swoim stanowisku pracy • pozostawia ład po skończonej pracy • angażuje się w proste prace porządkowe wykonywane przez dorosłych (nauczyciela, rodziców, osoby z najbliższego otoczenia) • pełni dyżury porządkowe	• inscenizacja • rozmowa kierowana • wiersz • piosenka • obserwacja bierna i czynna • zabawy tematyczne • pokaz wykonywania prostych prac porządkowych • działania praktyczne związane z utrzymaniem ładu i porządku w najbliższym otoczeniu • wykonywanie drobnych prac użytecznych
Zdrowie: • Zapoznavanie z budową	Dziecko: • nazywa poszczególne części ciała	• opowiadanie

ludzkiego ciała. • Uświadamianie jak wielkim darem dla człowieka jest zdrowie. • Wdrażanie do zachowywania zasad zdrowego odżywiania się. • Kształtowanie nawyku dbania o zdrowie. • Uwrażliwianie na to, co służy i szkodzi zdrowiu. • Przekazywanie prawdy o przemijalności ludzkiego życia.	• próbuje opowiedzieć jaka jest rola narządów wewnętrznych tj.: serce, żołądek, płuca • próbuje wyjaśnić dlaczego zdrowie jest wielkim darem • wypowiada się na temat tego, jak należy troszczyć się o zdrowie • stara się dbać o zdrowie swoje i innych • stara się spożywać zdrowe produkty, owoce i warzywa • dostosowuje ubiór do danej pory roku i panujących warunków atmosferycznych • właściwie ocenia zachowania służące i zagrażające zdrowiu • wymienia przyczyny złego stanu zdrowia i samopoczucia • nazywa środki chemiczne szkodliwe dla zdrowia i życia • pamięta o tym, że człowiek z biegiem lat starzeje się, traci zdrowie, siły, a w końcu umiera	• oglądanie encyklopedii zdrowia dla dzieci • spotkanie z lekarzem • wycieczka do Poradni Zdrowia • indywidualne rozmowy z dziećmi • przysłówia • zagadki • zabawy tematyczne w kąciu lekarskim • zabawy ruchowe • ćwiczenia gimnastyczne • zabawy na świeżym powietrzu • spacer i wycieczki • spożywanie zdrowych produktów: owoców, sałatek, surówek • modlitwa prośby o zdrowie • modlitwa dziękczynna za powrót do zdrowia
Bezpieczeństwo: • Zapoznavanie z zasadami	Dziecko: • przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas zabaw w	• „wycieczka po przedszkolu”

zachowania bezpieczeństwa obowiązującymi na terenie przedszkola, w najbliższym otoczeniu dziecka i w miejscach użyteczności publicznej. • Kształtowanie właściwego zachowania się w sytuacjach zagrożenia (pożar, osoby nieznajome, wypadek, choroba). • Wdrażanie do przestrzegania przepisów drogowych.	sali, w ogrodzie, w domu i w różnych miejscach użyteczności publicznej • wybiera miejsca bezpieczne dla zabaw dziecięcych • stara się dbać o bezpieczeństwo swoje i innych • rozumnie zachowuje się w sytuacjach zagrożenia • podaje numery telefonów na policję, straż pożarną, pogotowie • próbuje wyjaśniać symbolikę niektórych znaków drogowych i sygnalizatorów świetlnych • wyjaśnia konieczność przestrzegania przepisów drogowych • orientuje się w bezpiecznym korzystaniu ze środków transportu	• ustalenie z dziećmi zasad bezpiecznej zabawy w sali i w ogrodzie • film edukacyjny dotyczący zasad zachowania bezpieczeństwa • pogadanka • historyjka obrazkowa • wiersz • piosenka • udział w „próbnym alarmie” na terenie przedszkola • spotkanie z policjantem • wycieczka na skrzyżowanie • wycieczki do: straży pożarnej, na policję
Aktywność ruchowa: • Organizowanie zabaw naśladowczych, zabaw i gier ruchowych oraz ćwiczeń gimnastycznych. • Uświadamianie ważności ruchu w życiu człowieka. • Wdrażanie do podejmowania	Dziecko: • w zabawach naśladuje sposób poruszania się ludzi, ptaków, zwierząt • spontanicznie wybiera zabawy związane z ruchem • zachęca innych do aktywności ruchowej • chętnie uczestniczy w zabawach i grach ruchowych organizowanych w grupie • uczestniczy w ćwiczeniach porannych	• rozmowa kierowana • ćwiczenia poranne • gry i zabawy ruchowe w sali i na świeżym powietrzu • gimnastyka • aerobic

aktywności ruchowej.	• uczestniczy w ćwiczeniach gimnastycznych prowadzonych metodami odtwórczymi i twórczymi (np. R. Labana, K. Orffa, A. M. Kniessów) • zachowuje prawidłową postawę ciała • reaguje na sygnał • biega • utrzymuje równowagę ciała • czworakuje • wspina się • skacze • podskakuje • rzuca do celu • toczy piłkę • pokonuje przeszkody	
Wypoczynek: • Zapoznavanie z różnymi formami wypoczynku. • Wyrabianie nawyku umiejętnego wypoczywania (np. zajęcia i zabawy na świeżym powietrzu, spacer y i wycieczki). • Zapoznavanie ze sposobami relaksowania się (np. ulubione	Dziecko: • chętnie bierze udział w zajęciach i zabawach na świeżym powietrzu • uczestniczy w spacerach i wycieczkach niezależnie od pór roku • opowiada o tym, jak można wypoczywać • próbuje organizować sobie czas na wypoczynek • uczestniczy w zabawach relaksacyjnych • uczy relaksować się, gdy czuje się zmęczone, niespokojne	• pogadanka • spacer y i wycieczki • zabawy w ogrodzie przedszkolnym • zabawy z chustą integracyjną • słuchanie muzyki relaksacyjnej • zabawy rozluźniające i wyciszające

zabawy, słuchanie muzyki, odgłosów natury).	stara się wybierać proste prace i nabywa przekonania, że mogą być one formą wypoczynku	własna aktywność dziecka
Zmysły: - Rozwijanie poszczególnych narządów zmysłów (wzroku, słuchu, węchu, dotyku, smaku) poprzez różnorodne zabawy i ćwiczenia. - Stwarzanie okazji do poznawania otaczającej rzeczywistości w sposób wielozmysłowy. - Zapoznavanie z nazwami narządów zmysłów i ich funkcjami. - Wdrażanie do dbania o higienę zmysłów.	Dziecko: - chętnie uczestniczy w zabawach i ćwiczeniach rozwijających zmysły - poznaje otaczającą rzeczywistość wielozmysłowo - próbuję opowiedzieć, jaka jest rola poszczególnych narządów zmysłów - stara się dbać o higienę zmysłów np. unika głośnych dźwięków, nadmiernego oglądania telewizji	- opowiadanie - oglądanie encyklopedii zdrowia - spotkania ze specjalistami: okulistą, laryngologiem - zabawy i ćwiczenia rozwijające zmysły - obserwacja zjawisk przyrodniczych podczas spacerów, wycieczek i zabaw w ogrodzie przedszkolnym
Działania praktyczne: - Rozwijanie samodzielności w czynnościach samoobsługowych. - Stwarzanie okazji do nabywania doświadczeń przygotowujących do pełnienia	Dziecko: - samodzielnie korzysta z toalety i przyborów toaletowych - samodzielnie ubiera się i rozbiera - w razie potrzeby prosi o pomoc dorosłych w czynnościach samoobsługowych - poprzez zabawę i wykonywanie prostych prac	- pogadanka - pokaz prawidłowego korzystania z przyborów toaletowych - pokaz prawidłowego wykonywania czynności

przyszłych ról i zadań życiowych. • Zapoznanie z osiągnięciami współczesnej techniki i ich rolą w życiu człowieka (np. komputer).	przygotowuje się do pełnienia przyszłych ról i zadań życiowych • próbuje opowiadać o znaczeniu osiągnięć współczesnej techniki dla życia ludzkiego	samoobsługowych • systematyczne ćwiczenie się w czynnościach samoobsługowych • zabawy tematyczne • wykonywanie prostych prac w sali, szatni, łazience, sypialni, domu i ogrodzie • oglądanie: albumów techniki, fotografii i ilustracji • pokaz działania urządzeń technicznych znajdujących się w przedszkolu • pokaz korzystania z komputera • praca z komputerem • wycieczka do sklepu AGD • pokaz urządzeń technicznych i elektrycznych oraz ich działania
--	---	---

2) Obszar wychowawczo - dydaktyczny: UMYSŁOWY

Treści wychowawczo - dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo - dydaktycznej	Procedury osiągnięcia celów
Mowa i myślenie: • Kształtowanie prawidłowej wymowy. • Wzbogacanie słownictwa. • Rozwijanie umiejętności wypowiadania się na określony temat. • Organizowanie zabaw rozwijających zdolność twórczego myślenia.	Dziecko: • prawidłowo wykonuje proste ćwiczenia oddechowe, słuchowe, dźwiękonaśladowcze i artykulacyjne • mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym • poprawnie konstruuje wypowiedzi • stosuje różne formy wypowiedzi (monolog, dialog, opis, recytacja, opowiadanie) • próbuje wyrażać swoje myśli • posiada bogaty zasób słownictwa • opowiada historyjki obrazkowe • udziela odpowiedzi na pytania dotyczące tekstu • samodzielnie formułuje pytania • bierze aktywny udział w zajęciach i zabawach rozwijających twórcze myślenie • tworzy własne rymowanki, bajki, opowiadania i	• ćwiczenia oddechowe, słuchowe, dźwiękonaśladowcze, artykulacyjne • spontaniczne i kierowane wypowiedzi dzieci • opowiadania • bajki • historyjki obrazkowe • konkurs recytatorski • zabawy i ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie • „burza mózgów” • zagadki • rebusy • mini quizy

	historyjki obrazkowe oraz nadaje im tytuły • rozwiązuje zagadki, rebusy, łamigłówki i tworzy własne • wykorzystuje funkcje myślowe w konkretnych sytuacjach codziennego życia	• łamigłówki • krzyżówki • rozsypanki • rymowanki • gry dydaktyczne
Przygotowanie do nauki czytania i pisania: • Rozwijanie spostrzegawczości, pamięci słuchowo – wzrokowej. • Budzenie zainteresowania pismem jako środkiem komunikacji. • Rozwijanie umiejętności dokonywania analizy i syntezy słuchowo - wzrokowej • Rozwijanie sprawności grafomotorycznej. • Uwaga ! Po osiągnięciu przez dziecko	Dziecko: • organizuje pole spostrzeżeniowe, rozpoznaje i zapamiętuje to, co jest przedstawione na obrazkach np. wyszukuje identyczne elementy rysunku i odtwarza je • dysponuje dobrą sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo – ruchową • interesuje się czytaniem i pisanem • rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu • dzieli zdania na wyrazy • dokonuje analizy i syntezy sylabowej wyrazów • dokonuje analizy i syntezy głoskowej w słowach • kreśli, rysuje, maluje na dużych powierzchniach	• ćwiczenia analizy i syntezy słuchowo – wzrokowej • rozmowa na temat sposobów komunikowania się za pomocą pisma • ćwiczenia rozwijające sprawność rąk i koordynację ręki i oka • ćwiczenia grafomotoryczne • odczytywanie globalne • zabawy klockami literowymi • zabawy sylabami

gotowości do nauki czytania i pisania stwarzanie okazji do podejmowania prób samodzielnego czytania	• rysuje po śladzie, rysuje szlaczki, obrysowuje, wypełnia, pogrubia • podejmuje z własnej woli zabawy literkami • próbuje odczytywać krótkie podpisy pod obrazkami i proste teksty ilustrowane obrazkami.	• próby układania wyrazów według własnych zainteresowań • próby odczytywania wyrazów i prostych zdań
Literatura i poezja dziecięca: • Wzbudzanie zainteresowania literaturą dziecięcą. • Zapoznavanie z bohaterami bajek, legend, podań, baśni, przypowieści, opowiadań. • Wdrażanie do szanowania książek.	Dziecko: • uważnie słucha, rozmawia i opowiada o treści bajek, podań, legend, przysłów, przypowieści i powieści • próbuje opisywać cechy bohaterów, oceniać ich postępowanie i uzasadniać swoje stanowisko • próbuje odkrywać morały zawarte w bajkach • odgrywa role bohaterów • wymienia etapy powstawania książki • tworzy swoją książeczkę • szanuje książkę	• bajki • baśnie • opowiadania • legendy • inscenizacja utworów • scenki z elementami dramy • scenki rodzajowe • wycieczka do: drukarni, księgarni, biblioteki • spotkanie z poetą • tworzenie przedszkolnego kącika czytelniczego • udział w naprawianiu zniszczonych książek

Matematyka: • Rozwijanie orientacji w przestrzeni. • Układanie rytmów. Ukazywanie regularności i następstw w otaczającym świecie. • Rozwijanie umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego. • Rozwijanie umiejętności liczenia • Rozwijanie umiejętności dodawania i odejmowania, rozdawania i rozdzielania po kilka. • Kształtowanie umiejętności klasyfikowania (grupowania, porównywania, segregowania i porządkowania). • Zapoznanie z figurami geometrycznymi płaskimi. • Kształtowanie umiejętności	Dziecko: • orientuje się w schemacie własnego ciała, • określa swoje położenie względem przedmiotów lub innych osób, • prawidłowo używa określeń: nad, pod, w środku, na zewnątrz, przy, za, przed, obok, pomiędzy, • określa kierunek ruchu: do przodu, do tyłu, w lewo, w prawo, w górę, w dół, • różnicuje stronę lewą i prawą, • wyznacza kierunki na kartce papieru, • tworzy rytmy wysłuchane, wygrywane, wyśpiewane np. z klocków, kontynuuje je i przekłada na inne reprezentacje, • orientuje się w rytmicznej organizacji czasu (dostrzega następstwa pór roku, dni tygodnia i miesięcy oraz orientuje się, co oznaczają określenia tj.: wczoraj, jutro, pojutrze, przedwczoraj, • ustala cel, planuje czynności, które do niego prowadzą, • liczy na miarę swoich możliwości, • zna reguły obowiązujące podczas liczenia, • ustala równoliczność poprzez liczenie i łączenie w pary,	• ćwiczenia i zabawy pomagające orientować się w schemacie własnego ciała i w najbliższym otoczeniu • układanie kalendarza (pory roku, dni tygodnia, miesiące,) • historyjki obrazkowe • ćwiczenia w: liczeniu, dodawaniu i odejmowaniu, klasyfikowaniu, grupowaniu, porównywaniu, segregowaniu, porządkowaniu • numerowanie • ćwiczenia i zabawy z figurami geometrycznymi • mierzenie i odmierzanie
---	--	---

przyjmowania i przeżywania sukcesów i porażek. • Kształtowanie potrzeby precyzyjnego mierzenia: stałość długości, pojemność, ciężar, czas • Wdrażanie do układania i rozwiązywania zadań z treścią.	• posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi (numerowanie), • konstruuje działania arytmetyczne ustnie lub przy wykorzystaniu cyfr i znaków działań, • w trakcie zabaw respektuje umowy dotyczące kupna i sprzedaży, • dodaje i odejmuje na palcach i innych zbiorach zastępczych, • klasyfikuje (grupuje, porównuje, segreguje, porządkuje), • rozpoznaje i nazywa figury geometryczne płaskie: koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt, • układa kompozycje z figur geometrycznych, • dostrzega swoje mocne strony, • konstruuje gry (ściganki, opowiadania i matematyczne), • z akceptacją przyjmuje przegraną i wygraną w grze, • gratuluje wygranej innym dzieciom, • podejmuje próby samodzielnego mierzenia (krokami, stopami, łokciem, dłonią i palcami), • obserwuje zachowanie cieczy w naczyniach i próbuje wnioskować o ilości wody po obserwowanych przekształceniach,	długości • przelewanie płynów • ważenie • gry (ściganki, opowiadania, matematyczne) • układanie i rozwiązywanie zadań z treścią.
---	---	--

	• konstruuje wagę przy pomocy dorosłego, waży przedmioty, różnicuje ich ciężar, • układa i rozwiązuje zadania z treścią na miarę swoich możliwości.	
Przyroda: • Uwrażliwianie na piękno stworzonego świata. • Uczenie wyrażania wdzięczności Panu Bogu za Jego Opatrzność nad światem. • Obserwowanie i nazywanie cech charakterystycznych dla danych pór roku. • Zapoznavanie z nazwami i właściwościami minerałów tj. sól, węgiel, siarka. • Przekazywanie wiedzy o roślinach i warunkach koniecznych do ich wzrostu. • Stwarzanie okazji do możliwości pielęgnowania roślin doniczkowych. • Zapoznavanie z nazwami	Dziecko: • dostrzega piękno otaczającego świata • dziękuje Panu Bogu za Jego opiekę (Opatrzność) nad światem • na podstawie Biblii próbuje opowiedzieć jak Pan Bóg stwarzał świat • opowiada o procesach zachodzących w przyrodzie w różnych porach roku • dostrzega zmienność zjawisk atmosferycznych w poszczególnych porach roku • odróżnia i nazywa zjawiska atmosferyczne, tj. deszcz, burza, mgła, wiatr, śnieg, szron i inne • określa pogodę i zaznacza jej zjawiska na kalendarzu pogody • dostosowuje ubiór do pogody • próbuje odczytywać temperaturę powietrza na termometrze • rozpoznaje minerały tj.: sól, węgiel, siarka	• pogadanka • opowiadanie • słuchanie Pisma Świętego • wiersz • piosenka • oglądanie filmów i przeżrocz • spacer • słuchanie odgłosów natury • zabawy dźwiękonaśladowcze • obserwacja • wykorzystywanie atlasów i albumów przyrodniczych dla dzieci

owoców i warzyw. • Przekazywanie wiedzy o życiu i zwyczajach zwierząt. • Stwarzanie okazji do obserwowania zwierząt (np. w ich naturalnym środowisku, w ZOO). • Zapoznavanie z życiem i zwyczajami ptaków w poszczególnych porach roku. • Ukazywanie przyczyn i skutków zanieczyszczania środowiska. • Wdrażanie do angażowania się w ochronę środowiska (np. nie niszczy go, nie zaśmieca, segreguje odpady do odpowiednich pojemników). • Zapoznavanie z warunkami niezbędnymi do życia na Ziemi (rola wody, powietrza, słońca, gleby).	• nazywa niektóre rośliny z uwzględnieniem roślin chronionych • wyróżnia części roślin (korzeń, łodyga, liście, kwiaty, owoce) • wymienia warunki potrzebne do wzrostu roślin • stara się pielęgnować rośliny doniczkowe • rozpoznaje niektóre rośliny po ich owocach i liściach • opowiada o znaczeniu roślin dla życia człowieka na Ziemi • próbuje wyjaśniać, co to jest park narodowy • nazywa niektóre owoce krajowe i egzotyczne • rozróżnia owoce i warzywa za pomocą zmysłów (smaku, wzroku, dotyku) • odróżnia sad od ogrodu warzywnego • rozróżnia i nazywa zwierzęta domowe, hodowlane, leśne, polne i egzotyczne • nazywa niektóre zwierzęta będące pod ochroną • opowiada o sposobach odżywiania się i zwyczajach zwierząt żyjących w naturalnym środowisku • próbuje wyjaśniać dlaczego człowiek hoduje zwierzęta • stara się opiekować zwierzętami w domu i w przedszkolu	• oglądanie eksponatów • pełnienie dyżurów – podlewanie kwiatów doniczkowych • działania praktyczne: sadzenie roślin i troska o nie, opieka nad zwierzętami • zorganizowanie kącika przyrody • degustacja owoców i warzyw • wycieczki do: ZOO, wiejskiej zagrody, sklepu zoologicznego, parku narodowego, parku botanicznego • spotkania z: ogrodnikiem, rolnikiem, weterynarzem • udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska • doświadczenia
---	--	---

• Przeprowadzanie doświadczeń związanych z różnymi zjawiskami (np. parowanie, skraplanie, rozpuszczanie, krystalizacja). • Przekazywanie wiadomości na temat Kosmosu.	• wymienia nazwy niektórych ptaków i ich zwyczaje w poszczególnych porach roku • nazywa ptaki odlatujące do ciepłych krajów • stara się dokarmiać ptaki w czasie zimy • próbuje wyjaśniać przyczyny i skutki zanieczyszczeń środowiska • opowiada o tym jak można zapobiegać zanieczyszczeniom środowiska • nazywa i rozróżnia żywioły tj.: ogień, woda, powietrze • opowiada o roli wody, powietrza, słońca i gleby potrzebnych do życia na Ziemi • rozróżnia zjawiska fizyczne tj.: parowanie, skraplanie, rozpuszczanie, krystalizacja • dostrzega działanie wiatru - szybowanie liści, chorągiewki, latawca • zauważa właściwości magnesu • nazywa niektóre substancje, które rozpuszczają się w wodzie • rozpoznaje i nazywa stany skupienia wody • nazywa przedmioty, które pływają i które toną w wodzie • opowiada o zmianach zachodzących w procesie	i eksperymenty przyrodnicze
--	--	------------------------------------

	kwaszenia i kiszenia • wskazuje planetę Ziemię na mapie Układu Słonecznego • wymienia naturalne źródła światła (słońce, gwiazdy, księżyc) • opowiada o ciekawostkach dotyczących Kosmosu	
Talenty i zdolności moje i innych: • Ukazywanie różnych darów, talentów i zdolności, którymi Pan Bóg obdarza człowieka dla dobra innych. • Organizowanie spotkań z ludźmi obdarzonymi różnymi talentami i zdolnościami. • Pomaganie dzieciom w odkrywaniu i rozwijaniu własnych talentów i zdolności.	Dziecko: • próbuje nazywać niektóre talenty i zdolności • poznaje osoby obdarzone szczególnymi talentami i zdolnościami • z pomocą dorosłych stara się odkrywać własne talenty oraz zdolności i rozwijać je • na miarę swoich możliwości uczy się dzielić swoimi talentami i zdolnościami	• opowiadanie • rozmowa • piosenka • tworzenie kącików zainteresowań • zabawy w kącikach zainteresowań • zajęcia dodatkowe: kółka plastyczne, muzyczne, taneczne • spotkania z artystami • organizowanie: wystaw, festiwali, koncertów • aukcja prac • kiermasz

3) Obszar wychowawczo - dydaktyczny: SPOŁECZNY

Treści wychowawczo - dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo - dydaktycznej	Procedury osiągnięcia celów
Świat emocji i uczuć: • Uczenie rozpoznawania i nazywania stanów emocjonalnych tj.: radość, smutek, złość, gniew. • Kształtowanie umiejętności wyrażania swoich uczuć gestem, mimiką twarzy. • Uczenie rozpoznawania komunikatów niewerbalnych i werbalizowania swoich stanów emocjonalnych i uczuciowych. • Wdrażanie do kontrolowania własnych słów i zachowań oraz reagowania adekwatnie do danej sytuacji. • Zapoznanie ze sposobami wyrażania swoich negatywnych emocji w sposób bezpieczny dla innych. • Rozwijanie umiejętności radzenia	Dziecko: • stara się cierpliwie czekać na swoją kolejkę • próbuje rozpoznawać i nazywać stany emocjonalne • stara się okazywać swoje uczucia • próbuje rozpoznawać komunikaty niewerbalne • uczy się werbalizować swoje stany emocjonalne i uczuciowe • próbuje kontrolować własne słowa i zachowania • uczy się odreagowywać nagromadzone negatywne emocje w sposób bezpieczny, nie krzywdząc innych • reaguje adekwatnie do danej sytuacji • próbuje radzić sobie w sytuacjach nowych, trudnych, konfliktowych • uczy się empatii	• rozmowa • opowiadanie • historyjka obrazkowa • scenki z elementami dramy • wyrażanie uczuć i emocji w zabawie oraz w działaniach muzycznych i plastycznych • zabawy relaksacyjne

sobie w sytuacjach nowych i trudnych. • Uwrażliwianie na potrzeby innych.		
Moja rodzina: • Uświadamianie ważności rodziny w życiu każdego człowieka. • Zapoznavanie z pojęciami: rodzina, rodzeństwo, dom rodzinny, pokolenie. • Budzenie zainteresowania historią własnej rodziny, pracą zawodową rodziców i dziadków. • Ukazywanie Świętej Rodziny jako wzoru życia rodzinnego. • Kształtowanie pozytywnych uczuć w stosunku do najbliższych osób: rodziców, rodzeństwa, dziadków – umacnianie więzi rodzinnych. • Zachęcanie do wykonywania swoich obowiązków domowych np. układanie zabawek, pomoc dorosłym w drobnych pracach domowych. • Zapoznavanie z tradycjami, świętami i uroczystościami rodzinnymi.	Dziecko: • poprawnie nazywa członków najbliższej rodziny • opowiada o swojej rodzinie • próbuje określić, co to jest: rodzina, rodzeństwo, dom rodzinny, pokolenie • nazywa wykonywane zawody rodziców i dziadków • próbuje opowiadać, na czym polega praca zawodowa rodziców i dziadków • interesuje się historią swojej rodziny • stara się naśladować wzór życia Świętej Rodziny • uczy się nawiązywania serdecznego kontaktu z rodzeństwem • stara się być troskliwym wobec młodszego rodzeństwa, a także starszych i chorych członków rodziny • stara się opowiadać najbliższym o swoich wrażeniach i przeżyciach	• pogadanka • opowiadanie • inscenizacja • scenki z elementami dramy • piosenka • zabawy tematyczne np. w dom, rodzinę • wykonanie drzewa genealogicznego • spotkania z rodzicami i dziadkami wykonującymi różne zawody • wspólne czytanie Pisma Świętego i Żywotów Świętych • wspólny udział w liturgii • oglądanie: albumów, zdjęć, filmów

	• uczy się dostrzegać potrzeby poszczególnych członków rodziny np. spokojnie się bawi, gdy inni odpoczywają • uczy się dokładnego wykonywania obowiązków domowych • poznaje tradycje związane ze świętami rodzinnymi • pamięta o uroczystościach rodzinnych (składa życzenia, przygotowuje drobne prezenty)	z uroczystości rodzinnych • przygotowanie upominków dla najbliższych
Spoleczność ochronki: • Zapoznavanie z imionami kolegów i koleżanek z grupy przedszkolnej. • Kształtowanie umiejętności nawiązywania więzi osobowych z rówieśnikami. • Wdrażanie do wspólnej i zgodnej zabawy ze wszystkimi dziećmi, zarówno wychowującymi się w trudniejszych warunkach, jak i z dziećmi z bogatych rodzin. • Uwrażliwianie na potrzebę dzielenia się z innymi. • Rozwijanie umiejętności współpracy, współdziałania i wspólnego	Dziecko: • wymienia imiona kolegów i koleżanek • stara się nawiązywać bliski, serdeczny kontakt z rówieśnikami • stara bawić się ze wszystkimi dziećmi • zgodnie korzysta z zabawek, wspólnych pomieszczeń i sprzętów • nie krzywdzi innych • chętnie dzieli się z rówieśnikami np. zabawkami, słodyczami • współpracuje, współdziała w grupie podczas zabaw i zajęć • chętnie świętuje uroczystość imienin i urodzin kolegów i koleżanek	• pogadanka • wiersz • piosenka • przysłowia • historyjka obrazkowa • scenki rodzajowe • działania porządkowe np. odkładanie zabawek na wyznaczone miejsce • spotkania integracyjne dzieci młodszych ze starszymi np. wspólne zabawy, spacer, wycieczki

świętowania w grupie przedszkolnej. • Kształtowanie postawy niesienia pomocy innym np. młodszym kolegom. • Zapoznavanie z podstawowymi zasadami dobrego wychowania np.: stosowanie zwrotów grzecznościowych, pozdrowień, grzeczne odnoszenie się do innych, uważne słuchanie innych, nie przerywanie im. • Wdrażanie do odpowiedzialnego pełnienia wyznaczonych zadań i dyżurów. • Wychowywanie do szacunku wobec innych i ich własności. • Kształtowanie umiejętności właściwego rozwiązywania konfliktów oraz reagowania na sukcesy i porażki.	• próbuje być troskliwym wobec nowych i młodszych kolegów i koleżanek np. bawi się z nimi, pomaga w czynnościach samoobsługowych, opiekuje się podczas spacerów i wycieczek, pomaga przy wykonywaniu prostych prac • stosuje zwroty grzecznościowe: proszę, dziękuję, przepraszam, dzień dobry, do widzenia, dobry wieczór, dobranoc, smacznego • używa pozdrowień adekwatnie do miejsca i konkretnej sytuacji • podporządkowuje się podziałowi ról, przydzielonym zadaniom i dyżurom • szanuje własność innych dzieci oraz własną • okazuje szacunek innym np. : podczas zabawy, wspólnej pracy • w sposób pokojowy próbuje rozwiązywać zaistniałe konflikty • stara się właściwie reagować na przegraną • cieszy się z sukcesów swoich i innych	• świętowanie urodzin i imienin • pełnienie roli „Anioła Stróża” wobec młodszych kolegów i koleżanek • wypełnianie zleconych zadań i dyżurów
Najbliższe otoczenie: • Zapoznanie z nazwą rodzinnej miejscowości oraz jej herbem.	Dziecko: • nazywa miejscowość, w której mieszka • rozpoznaje herb miejscowości i próbuje	• opowiadanie historyczne • słuchanie: legend, podań, poezji regionalnej

• Poznawanie adresów: domowego, dziadków, przedszkola. • Zapoznanie z miejscami użytku publicznego. • Przybliżanie historii i tradycji swojej miejscowości. • Budzenie zainteresowania historią i kulturą regionu.	wyjaśnić jego symbolikę • podaje adres domowy, adres dziadków i adres przedszkola • rozpoznaje i nazywa miejsca użytku publicznego, tj. straż pożarna, policja, szpital, apteka, poczta • zwiedza zabytki w swojej miejscowości • odwiedza miejsca związane z historią i tradycją swojej miejscowości oraz miejsca pamięci narodowej • podaje nazwę regionu, w którym mieszka • śpiewa wybrane regionalne piosenki • wykonuje elementy regionalnych tańców • rozpoznaje strój regionalny • opowiada o typowych zajęciach ludności charakterystycznych dla regionu, w którym mieszka	• pokaz mapy geograficznej i planu miasta • wycieczki do miejsc użyteczności publicznej • zwiedzanie miejscowości • zwiedzanie muzeum w swojej miejscowości lub regionie • spotkania z twórcami regionalnymi i ludźmi kultury • tworzenie kącika regionalnego • wykonanie tańca regionalnego
Moja Ojczyzna: • Zapoznanie z nazwą rodzinnego kraju. • Zapoznanie z symbolami narodowymi: flaga, hymn, godło. • Uświadamianie przynależności do Narodu Polskiego.	Dziecko: • nazywa kraj, w którym mieszka • rozpoznaje, nazywa i próbuje wyjaśniać znaczenie symboli narodowych • stara się wyjaśnić, co to znaczy, że jest Polakiem • śpiewa hymn Polski zachowując właściwą	• pogadanka historyczna • opowiadanie historyczne • słuchanie: legend, podań i baśni • inscenizacja • rozmowa kierowana • wiersz

• Budzenie miłości do ojczyzny oraz szacunku do symboli narodowych i hymnu państwowego. • Stwarzanie okazji do zapoznania się z mapą Polski. • Zapoznavanie z legendami związanymi z powstawaniem państwa polskiego. • Przybliżanie historii Polski, jej królów i bohaterów narodowych	postawę • wskazuje na mapie Polski krainy geograficzne • nazywa najważniejsze polskie rzeki: Wisłę, Odrę • podaje nazwę miasta, które jest obecnie Stolicą Polski • wymienia i wskazuje na mapie najbliższych sąsiadów Polski • opowiada legendy związane z powstaniem państwa polskiego • wymienia wybrane postacie królów polskich i bohaterów narodowych	• piosenka • pokaz mapy Polski • udział we Mszach Świętych w intencji Ojczyzny • udział w świętach i uroczystościach narodowych • wieczornica patriotyczna • wycieczka do muzeum • wycieczka do miejsc historycznych
Człowieka i jego praca: • Wdrażanie do angażowania się w proste prace domowe i przedszkolne. • Zapoznavanie z różnymi zawodami i narzędziami pracy. • Uczenie szacunku dla chleba i każdej ludzkiej pracy. • Uświadamianie wartości i konieczności pracy w życiu człowieka.	Dziecko: • włącza się w drobne prace domowe, w przedszkolu • opowiada o różnych zawodach • nazywa narzędzia potrzebne do wykonywania różnych prac • okazuje szacunek wobec chleba • szanuje pracę swoją i innych • próbuje wyjaśnić, dlaczego praca jest ważna w życiu człowieka	• pogadanka • opowiadanie • przysłowia • zagadki • zabawy tematyczne • zabawy w kąciakach zainteresowań • spotkania z ludźmi różnych zawodów • wycieczki do różnych miejsc pracy • wycieczka do piekarni • przykład życia

4) Obszar wychowawczo - dydaktyczny: KULTUROWY

Treści wychowawczo - dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo - dydaktycznej	Procedury osiągania celów
Piękno: • Uwrażliwianie na piękno otaczającego świata i jego stworzeń. • Kształtowanie postawy wdzięczności wobec Pana Boga za dar stworzonego świata. • Wdrażanie do poszanowania piękna i troski o nie.	Dziecko: • stara się dostrzegać piękno otaczającego świata i jego stworzeń • wyraża wdzięczność Panu Bogu za stworzony świat i stworzenia • szanuje piękno i chroni je przed zniszczeniem	• opowiadanie • słuchanie Pisma Świętego • wiersz • piosenka • oglądanie: ilustracji, zdjęć, przeźroczy • spacer i wycieczki • działania mające na celu ochronę środowiska • modlitwa • przykład życia
Teatr: • Organizowanie przedstawień i teatryków. • Wdrażanie do właściwego zachowania się podczas przedstawień w przedszkolu i w teatrze.	Dziecko: • chętnie ogląda przedstawienia i teatryki w przedszkolu i w teatrze • stara się właściwie zachowywać podczas różnych przedstawień w przedszkolu i w teatrze • w zabawie odgrywa role społeczne • odgrywa role w teatrykach i przedstawieniach	• pogadanka • oglądanie teatryków • tworzenie kącika teatralnego • zabawy naśladowcze

• Angażowanie do udziału w teatrzykach i przedstawieniach przedszkolnych. • Wykorzystywanie elementów dramy i pantomimy podczas zajęć z dziećmi. • Zapoznanie z wyglądem i przeznaczeniem: sceny, widowni, kulisy, garderoby oraz pracą aktora. • Zapoznanie z rodzajami lalek teatralnych. • Rozwijanie umiejętności wykonywania prostych rekwizytów teatralnych.	przygotowywanych w przedszkolu • odgrywa proste scenki z elementami dramy • uczy się odgrywać scenki pantomimiczne • próbuje wyjaśniać, co to jest scena, widownia, kulisy, garderoba • opowiada o pracy aktora • wymienia rodzaje lalek teatralnych • wykonuje proste kukielki i elementy dekoracji	• zabawy tematyczne • przygotowywanie: inscenizacji, przedstawień przedszkolnych, scenek pantomimicznych i z elementami dramy • zwiedzanie teatru • oglądanie przedstawienia teatralnego • spotkanie z aktorami i pracownikami teatru
Muzyka i taniec: • Wdrażanie do słuchania piosenek dla dzieci. • Uczenie piosenek np.: związanych z tematyką pór roku, bliskim otoczeniem dziecka, przyrodą. • Zachęcanie do podejmowania prób tworzenia własnych piosenek.	Dziecko: • słucha piosenek dziecięcych • śpiewa piosenki dostosowane do wieku i możliwości głosowych • rozpoznaje piosenki po melodii • tworzy własne piosenki • uważnie słucha nagrań muzycznych • opowiada o życiu i twórczości Fryderyka Chopina	• rozmowa kierowana • śpiewanie piosenek • słuchanie muzyki • spontaniczne zabawy przy muzyce • udział w zajęciach muzycznych i

• Wdrażanie do słuchania różnego rodzaju muzyki np.: ludowej, klasycznej. • Zapoznanie z życiem i twórczością Fryderyka Chopina. • Kształtowanie umiejętności wyrażania muzyki ruchem. • Wdrażanie do wyrażania muzyki za pomocą różnorodnych form plastycznych. • Rozwijanie umiejętności określania charakteru muzyki, natężenia wysokości dźwięków, tempa i dynamiki utworów. • Zapozdawanie z instrumentami tj.: bębenek, kołatka, trójkąt, marakasy, tamburyn. • Nauka gry na instrumentach perkusyjnych - improwizowanie oraz akompaniowanie do piosenek. • Zachęcanie do tworzenia własnej muzyki. • Nauka elementów tańców tj. krakowiak, polka, polonez, walc	• interpretuje ruchem utwory muzyczne • maluje muzykę • reaguje na zmiany w muzyce • rytmizuje krótkie teksty • opisuje wygląd i sposób gry na instrumentach perkusyjnych • gra na instrumentach perkusyjnych • tworzy muzykę • wymienia nazwy tańców narodowych i ludowych • demonstruje kroki wybranych tańców ludowych, narodowych i współczesnych	muzyczno – ruchowych • udział w zajęciach rytmicznych • zagadki muzyczne • gra na instrumentach muzycznych • wycieczka do szkoły muzycznej • udział w: koncertach, przeglądach, festiwalach • zajęcia taneczne
--	---	--

oraz tańców współczesnych		
Sztuka: • Zapoznavanie z różnymi działaniami plastyczno – technicznymi. • Rozwijanie umiejętności wykorzystania różnorodnych technik plastycznych. • Zachęcanie do twórczości własnej. • Wdrażanie do szanowania wykonanych przez siebie i innych prac plastycznych. • Zapoznavanie z dziełami sztuki i ich twórcami: malarzem, rzeźbiarzem, grafikiem, fotografem. • Zachęcanie do wypowiadania własnych odczuć estetycznych na temat oglądanych dzieł sztuki i prac plastycznych.	Dziecko: • rysuje, maluje, wycina itd. • próbuje łączyć różne techniki plastyczne • korzysta z różnorodnych przyborów • tworzy własne „dzieła sztuki” • wykonuje elementy dekoracji, upominki, ozdoby • samodzielnie organizuje warsztat pracy • szanuje prace swoje i innych • wymienia wybrane dzieła sztuki i ich twórców • próbuje wypowiadać własne odczucia estetyczne	• opowiadanie • rozmowa kierowana • oglądanie obrazów, rzeźb, fotografii • wykonywanie prac plastyczno – technicznych • organizowanie wystaw własnych prac plastycznych • wycieczka do muzeum i galerii • spotkania z twórcami dzieł sztuki

5) Obszar wychowawczo - dydaktyczny: MORALNY

Treści wychowawczo - dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo - dydaktycznej	Procedury osiągnięcia celów
Prawda: • Uwrażliwianie i zwracanie uwagi na to, by zawsze mówić prawdę. • Kształtowanie umiejętności dostrzegania różnicy między prawdą, kłamstwem i fałszem. • Ukazywanie konsekwencji kłamstwa w życiu człowieka. • Kształtowanie postawy przyznawania się do kłamstwa oraz przeproszania za nie Pana Boga i ludzi.	Dziecko: • stara się być prawdomówne • odróżnia prawdę od kłamstwa i fałszu • wymienia skutki i konsekwencje kłamstwa na podstawie historii biblijnych, opowiadań, konkretnych osób i sytuacji • stara się przyznawać do kłamstwa i przeproszać za nie	• pogadanka • opowiadania z życia dzieci • słuchanie Pisma Świętego • słuchanie: bajek, baśni • wypowiedzi dzieci • rozmowy indywidualne • historyjki obrazkowe • scenki z elementami dramy • gry planszowe • modlitwa • zadośćuczynienie • świadectwo życia
Dobro: • Uświadamianie, że w świecie istnieje dobro i zło.	Dziecko: • odróżnia dobro od zła • stara się wybierać dobro, odrzucać zło	• pogadanka • słuchanie: bajek, baśni,

• Kształtowanie umiejętności dokonywania wyborów między dobrem i złem. • Zapoznavanie z wzorcami osobowymi: Świętą Rodziną, bł. Edmundem Bojanowskim i innymi postaciami świętych oraz zachęcanie do ich naśladowania. • Kształtowanie umiejętności oceniania zachowań pozytywnych i negatywnych u siebie i u innych oraz przewidywania ich konsekwencji. • Kształtowanie umiejętności przyjmowania pochwały, nagrody, upomnienia, kary.	• stara się naśladować poznane wzorce osobowe • stara się dawać dobry przykład innym • próbuje oceniać zachowania swoje i innych • próbuje opowiedzieć jakie mogą być konsekwencje zachowań pozytywnych i negatywnych • uczy się przyjmować konsekwencje własnych zachowań	opowiadań • słuchanie Pisma Świętego i Żywotów Świętych • spełnianie dobrych uczynków • refleksja nad własnym postępowaniem • wynagrodzenie za wyrządzoną krzywdę • świadectwo życia
Miłość i miłosierdzie: • Uwrażliwianie na dostrzeganie w świecie miłości Pana Boga i innych ludzi: rodziców, rodzeństwa, dziadków, innych członków rodziny itd. • Wdrażanie do wyrażania	Dziecko: • dostrzega dary Bożej i ludzkiej miłości • w modlitwie dziękuje Panu Bogu za Jego miłość i miłość innych • próbuje wyjaśnić, co to znaczy, że Pan Bóg kocha wszystkich ludzi i okazuje im swoje miłosierdzie • opowiada przypowieść biblijną „O Miłosiernym	• pogadanka • rozmowa kierowana • słuchanie Pisma Świętego • film dla dzieci o życiu Świętej Siostry

wdzięczności Panu Bogu i ludziom za okazywaną miłość. • Zapoznanie z pojęciem „miłosierdzie” i wyjaśnianie w jaki sposób Pan Bóg okazuje człowiekowi swoje miłosierdzie. • Kształtowanie postawy bycia miłosiernym wobec innych.	Ojcu” • rozpoznaje obraz Jezusa Miłosiernego • opowiada o życiu Świętej Siostry Faustyny Kowalskiej • opowiada na czym polega miłosierdzie względem drugiego człowieka na podstawie przypowieści „O miłosiernym Samarytaninie” • uczy się być miłosiernym wobec innych ludzi: w rodzinie, w przedszkolu, w sąsiedztwie • okazuje pomoc chorym, słabym, potrzebującym	Faustyny • modlitwa • przykład życia • odwiedzanie chorych • pomoc, opieka nad młodszymi i słabszymi
Przyjaźń: • Zapoznanie z pojęciami: „przyjaciół”, „przyjaźń”. • Ukazanie wartości przyjaźni między ludźmi na podstawie literatury dziecięcej. • Zapoznawanie z prawdą, że Pan Jezus jest Przyjacielem człowieka. • Zachęcanie do bycia przyjacielem dla innych ludzi np.: dla członków rodziny, rówieśników.	Dziecko: • próbuje wyjaśnić, co oznaczają słowa: „przyjaciół”, „przyjaźń” • opowiada, na czym polega prawdziwa przyjaźń • próbuje wyjaśnić dlaczego Pan Jezus jest Przyjacielem człowieka • uczy się być przyjacielem dla innych	• opowiadanie • historyjka obrazkowa • wiersz • piosenka • wykonanie upominku dla przyjaciela • przykład życia

6) Obszar wychowawczo - dydaktyczny : RELIGIJNY

Treści wychowawczo - dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo - dydaktycznej	Procedury osiągnięcia celów
Symbole religijne: • Wprowadzanie w świat symboli religijnych. • Kształtowanie postawy szacunku do symboli religijnych. • Nauka kreślenia znaku krzyża świętego.	Dziecko: • wyjaśnia znaczenie poznanych symboli religijnych • nie wstydzi się symboli religijnych i otacza je szacunkiem • prawidłowo kreśli znak krzyża świętego	• pogadanka • opowiadanie • pokaz symboli religijnych • pokaz kreślenia znaku krzyża świętego • przykład życia • właściwa postawa w miejscach świętych
Wiara: • Wdrażanie do codziennej modlitwy. • Kształtowanie postawy miłości względem Pana Boga i bliźniego. • Zapoznanie z Księgą Pisma Świętego jako Słowem Boga skierowanym do człowieka.	Dziecko: • modli się do Pana Boga • powierza się opiece Anioła Stróża • stara się kochać Pana Boga i ludzi • okazuje szacunek dla Księgi Pisma Świętego • stara się uważnie słuchać fragmentów Słowa Bożego • stara się naśladować postacie biblijne i przykłady świętych, którzy są wzorem wiary	• pogadanka • rozmowy indywidualne • modlitwa • słuchanie Pisma Świętego • opowiadania o życiu świętych

• Zapoznanie z postaciami biblijnymi i życiem świętych jako wzorami żywej wiary.		• filmy religijne • inscenizacje biblijne • piosenka • przykład życia
Dzieciństwo Boże: • Zapoznanie z prawdą, że poprzez Chrztost Święty stajemy się dziećmi Boga Ojca. • Pomaganie w odkrywaniu prawdy o dzieciństwie Bożym. • Ukazanie Dzieciątka Jezus jako wzoru do naśladowania.	Dziecko: • dziękuje Panu Bogu za to, że na Chrzcie Świętym stało się Jego dzieckiem • buduje pozytywny obraz własnej osoby wiedząc, że jest kochane przez Boga Ojca • próbuje naśladować Dzieciątka Jezus	• pogadanka • słuchanie Pisma Świętego • oglądanie zdjęć z uroczystości Chrztu Świętego • modlitwa • świętowanie imienin
Praktyki religijne: • Zapoznanie z różnymi praktykami religijnymi i ukazywanie ich znaczenia w życiu człowieka wierzącego w Pana Boga. • Wdrażanie do pamiętania o Panu Bogu w codzienności życia i okazywania Mu wierności poprzez różnorodne	Dziecko: • pamięta o codziennej modlitwie porannej i wieczornej • pamięta o modlitwie przed i po posiłku • w miarę możliwości o godz. 12.00 odmawia modlitwę „Anioł Pański” • wchodząc do kościoła żegna się wodą święconą • przechodząc koło kościoła, kaplicy, krzyża pamięta o tym, by uczynić znak krzyża świętego • razem z rodzicami uczestniczy we Mszy Świętej	• rozmowa kierowana • modlitwa • nawiedzanie kościoła • udział we Mszy Świętej • wypełnianie poznanych praktyk religijnych

praktyki religijne.	niedzielnej wspólnie z rodziną świętuje niedzielę i dni święte	
Rok liturgiczny: - Zapoznanie z symbolami, nabożeństwami i praktykami wielkopostnymi. - Wdrażanie do zachowywania tradycji związanych z przygotowaniem i przeżywaniem Świąt Wielkanocnych. - Uwrażliwianie na dobre przeżywanie czasu Adwentu jako przygotowania do Bożego Narodzenia. - Zapoznanie z historią Bożego Narodzenia i tradycjami związanymi z przeżywaniem Świąt. - Zachęcanie do oddawania się w opiekę Matki Bożej poprzez modlitwę, udział w różnych nabożeństwach, pielgrzymowanie do	Dziecko: - wyjaśnia znaczenie symboli wielkopostnych - w miarę możliwości uczestniczy w nabożeństwach Drogi Krzyżowej przygotowywanych specjalnie dla dzieci - uczestniczy w obrzędzie posypania głów popiołem - stara się podejmować postanowienia wielkopostne oraz drobne wyrzeczenia i umartwienia - wspólnie z innymi śpiewa wybrane pieśni wielkopostne - wraz z rodzicami uczestniczy we Mszy Świętej w Niedzielę Palmową - opowiada o wydarzeniach Męki i Śmierci Pana Jezusa - stara się cierpliwie przyjmować doznawane przykrości - opowiada o tradycjach Świąt Wielkanocnych - pomaga w nakrywaniu stołu wielkanocnego - wyjaśnia znaczenie symboli wielkanocnych - opowiada o wydarzeniu Zmartwychwstania Pana Jezusa - wraz z innymi śpiewa wybrane pieśni wielkanocne - opowiada o wydarzeniu Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie - wyjaśnia znaczenie Adwentu, jako czasu oczekiwania na Zbawiciela, czyli Pana Jezusa	- pogadanka - opowiadanie - rozmowa - modlitwa - śpiew pieśni związanych z przeżywaniem danego okresu liturgicznego - słuchanie Pisma Świętego - oglądanie obrazów i filmów religijnych - wykonanie palmy - nawiedzanie kościoła poza Mszą Świętą - wypełnianie podjętych postanowień - uczestniczenie w przygotowaniu wielkanocnego stołu - udział w konkursie na najciekawszy lampion

Sanktuariów Maryjnych. • Ukazywanie sposobów oddawania czci Panu Jezusowi obecnemu w Najświętszym Sakramencie.	• stara się podejmować i wypełniać postanowienia adwentowe • rozpoznaje symbole okresu Adwentu i wyjaśnia ich znaczenie • w miarę możliwości uczestniczy w roratach dla dzieci • wspólnie z innymi śpiewa wybrane pieśni adwentowe • pomaga w strojeniu choinki • z zaangażowaniem uczestniczy w przygotowaniach i przebiegu Wigilii • stara się samo przygotować prezenty pod choinkę dla najbliższych • składa życzenia świąteczne • wspólnie z innymi śpiewa kolędy • opowiada historię Bożego Narodzenia • wspólnie z innymi modli się na różańcu • wspólnie z innymi śpiewa wybrane pieśni Maryjne • opowiada bardzo ogólnie o objawieniach Matki Bożej w Lourdes i Fatimie • w miarę możliwości uczestniczy w nabożeństwach majowych • w miarę możliwości nawiedza kapliczki przydrożne • rozpoznaje obraz Matki Bożej Częstochowskiej • nazywa Matkę Bożą Królową Polski • wspólnie z innymi odmawia modlitwę „Pod Twoją	• przygotowanie ozdób na wystawę świąteczną • udział w spotkaniu opłatkowym • udział w przedstawieniu bożonarodzeniowym – jasełkach • wykonanie różańca • wyjazd z rodzicami do Sanktuarium Maryjnego
---	--	---

	obronę” • wraz z rodzicami uczestniczy w procesji Bożego Ciała i w czasie oktawy (sypie kwiaty, dzwoni dzwonkiem) • wspólnie z innymi śpiewa pieśni eucharystyczne	
--	--	--

8. Wskazówki metodyczne

Stosowane w pracy z dziećmi metody, formy i środki są dostosowane do ich wieku i możliwości rozwojowych oraz zgodne z przyjętą koncepcją pedagogiczną bł. E. Bojanowskiego.

Metody wychowania w przedszkolu (wg Marii Kwiatowskiej³³) dotyczą wszystkich dziedzin pracy pedagogicznej przedszkola. Są to:

- metody czynne
- metody percepcyjne
- metody słowne

Wśród metod stosowanych w przedszkolu przeważają metody czynne, oparte na działalności dziecka, którym towarzyszą metody percepcyjne i słowne.

W procesie wychowawczo - dydaktycznym systematycznie stosowane są metody wychowania i nauczania jako komplementarny układ realizowanych świadomie czynności wychowawczyni i dzieci, w którym dokonuje się przekaz wiedzy i działania wychowawcze w celu integralnego rozwoju osobowości wychowanków.

Najbliższa wskazaniom pedagogicznym bł. E. Bojanowskiego jest klasyfikacja metod wychowania według M. Łobockiego³⁴:

- Metoda modelowania – nazywana jest także często metodą działania własnym przykładem, jak i metodą dawania dobrego przykładu. Możemy więc ją nazwać metodą uczenia się przez naśladownictwo.
- Metoda zadaniowa – wychowawca tworzy realne sytuacje, będące dla wychowanka wyzwaniem, to jest wymagające od niego podjęcia odpowiednich działań i twórczego zaangażowania dziecka.
- Metoda perswazyjna – polegająca na przekazywaniu wychowankowi jasnych komunikatów językowych w celu kształtowania jego pojęć i przekonań. Wyróżnić tu możemy szereg przekazów językowych np.: przekazy definicyjne, powiadomienia, metafory.
- Metoda nagradzania – polegająca na tworzeniu atrakcyjnych dla dziecka zdarzeń (dostarczeniu nagród) w następstwie jego

³³ M. Kwiatowska (red), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 1985, s. 62-64.

³⁴ Zob. Mieczysław Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2006.

określonych czynności. Metoda nagradzania stosowana jest w celu utrwalenia i intensyfikacji pożądanych zachowań.

- Metoda karania – inaczej mówiąc metoda wzmocnień negatywnych. Karanie to działalność wychowawcza polegająca na tworzeniu przykrych dla wychowanka zdarzeń pozostających w czasowym związku z jego określonym zachowaniem się (konsekwencja). Karanie może być stosowane w celu osiągnięcia dwóch rodzajów zmian wychowawczych – eliminacji lub intensyfikacji pewnej czynności.
- Metoda oddziaływań grupowych – opiera się na założeniu, że źródłem zmian w osobowości wychowanka może być nie tylko działalność wychowawcy, lecz także zachowanie się innych ludzi tworzących jego społeczne otoczenie. Celem działań wychowawcy jest kształtowanie otoczenia społecznego wychowanka, tak by zyskać pożądane zmiany w samym wychowanku.

Metody nauczania stosowane w procesie wychowawczo - dydaktycznym zostały określone w odniesieniu do klasyfikacji W. Okonia³⁵. W ich doborze nauczyciel kieruje się wiekiem dzieci, ich możliwościami rozwojowymi, dokonując wyboru treści, sposobów własnego działania i aktywności dziecka oraz tak dobierając warunki, aby wychowanek opanował stosowny zasób wiedzy oraz umiejętności posługiwania się nią w praktyce, jak również rozwijał zainteresowania umysłowe i zdolności jako jego własny proces tak, by chętnie przystępował do jego realizacji i kontynuacji w przyszłości.

Podczas zajęć z dziećmi najczęściej stosowane są następujące metody:

- metody asymilacji wiedzy oparte na aktywności poznawczej (podające),
- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy zwane problemowymi oparte na twórczej aktywności poznawczej, polegającej na rozwiązywaniu problemów,
- metody waloryzacyjne zwane eksponującymi o dominacji aktywności emocjonalno - artystycznej,

³⁵ W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987.

- metody praktyczne cechujące się przewagą aktywności praktycznej, zmieniającej otoczenie lub stwarzającej nowe jego formy.

Ogólnie metody te dzielą się na oparte na słowie, obserwacji i działalności praktycznej. Wykorzystanie ich w realizacji zadań wychowawczo – dydaktycznych nieodłącznie powiązane jest z planem dnia, tygodnia i roku oraz obrzędowością przedszkola według wskazań pedagogicznych bł. E. Bojanowskiego.

W procesie wychowawczo – dydaktycznym wykorzystywane są różnorodne działania nauczyciela celowo organizowane po to, aby wychowankowie przejawiali oczekiwane rodzaje aktywności. Rozróżniamy następujące formy pracy z dziećmi:

1) z uwagi na dziedzinę życia społecznego, w której uczestniczy wychowanek:

- zabawa,
- sztuka,
- edukacja,
- praca.

2) z uwagi na relacje, w jakie wchodzi wychowanek z innymi osobami:

- praca z całą grupą,
- praca w zespołach,
- praca indywidualna

Nauczyciel tak planuje działania wychowawczo – dydaktyczne w przedszkolu, aby były zachowane właściwe proporcje pomiędzy zabawą, nauką i działaniami praktycznymi. Szczególną uwagę zwraca na rozwój sprawności i aktywności fizycznej dziecka, częsty pobyt na świeżym powietrzu oraz stwarza mu warunki do nabywania wiedzy i praktycznych umiejętności. Pamięta o tym, że priorytetem oddziaływań wychowawczych jest przede wszystkim *nauka życia*.

W doborze środków, zgodnie z poleceniem bł. E. Bojanowskiego, zwraca się uwagę na fakt, iż naturalną potrzebą i podstawową formą aktywności dziecka jest zabawa, w której wyraża ono swe zainteresowania, skłonności i usposobienie, i przez którą je rozwija. Dlatego należy umiejętnie łączyć zabawę ze *zbudowaniami i zatrudnieniami*. Według bł. E. Bojanowskiego są to *żywioty*, w których należy szukać środków do

fizycznego, duchowego i społecznego kształtowania dzieci, bo zabawy służą gimnastycznemu ćwiczeniu ich ciała i umysłu, zbudowania - ich rozwijaniu duchowemu, a zatrudnienia - sposobieniu ich do pracy, nauki i życia społecznego³⁶.

Wskazania te oraz stosowane tradycyjne metody pracy wychowawczo – dydaktycznej³⁷. wykorzystywane są w planowaniu i prowadzeniu zajęć, które są formą działalności dzieci planowaną i organizowaną przez nauczyciela.

Cechą zajęcia jest to, że:

- jest zorganizowane z inicjatywy nauczyciela i przez cały czas trwania bezpośrednio przez niego kierowane,
- istnieje w nim określony cel, do którego zrealizowania nauczyciel powinien konsekwentnie zmierzać,
- są one obowiązkowe dla wszystkich dzieci, choć mogą być organizowane z całą grupą, w małych zespołach lub indywidualnie.

Zajęcia są formą realizacji treści przyjętych w programie i ich tematyka jest z nim ściśle związana. Aby zrealizować ten cel, należy zastosować odpowiednie procedury wymagane przez wybraną metodę pracy, właściwą możliwościom i potrzebom dzieci oraz tematyce zajęcia. Nauczyciel wybiera właściwe procedury działając według konkretnej metody:

- oparte na obserwacji - pokazowe - pokazywanie przedmiotów, map, obrazów, zjawisk, czemu towarzyszy słowo, które jest pomocnicze w obserwacji, może też być wycieczka, film, inscenizacja itp.
- słowne - pogadanka, opowiadanie, opis, posługiwanie się książką (literatura, wiersze, zagadki, rozmowy).
- praktyczne - zajęcia praktyczno - techniczne, plastyczne itp. - działalność dzieci o charakterze twórczym i ćwiczeniowym - inscenizacje, teatrzyk, praca na działce, ćwiczenia samoobsługowe itp.

Ze względu na dominujący rodzaj działalności dzieci nauczyciel może zorganizować zajęcia:

- z dominacją ruchu - zabawy ruchowe, ćwiczenia gimnastyczne, zajęcia ruchowe przy muzyce,

³⁶ AGSD, B-h-1, k. 71r.

³⁷ Por. *Podręcznik dla ochroniarek*, Lwów, 1936, M. Posadzowa, Instrukcja dla Ochroniarek, Warszawa 1931

- z dominacją działalności plastycznej, technicznej i konstrukcyjnej - wszystkie techniki plastyczne, prace według wzoru, wykonywanie pomocy,
- z dominacją działalności umysłowej - opowiadania, rozmowy, uczenie wierszy, inscenizacje bajek, przedstawienia kukiełkowe, filmy i bajki, zabawy logiczne i konstrukcyjne, gry edukacyjne.

Dla osiągnięcia zamierzonych efektów pracy wychowawczo – dydaktycznej nauczyciela bardzo ważna jest świadomość celu prowadzonych zajęć. Żadne zajęcie nie może być czymś wyodrębnionym z całokształtu pracy przedszkola. Cele wynikają z zadań wychowawczych w przedszkolu, a treści z materiału programowego. Są to:

- aktywizowanie myślenia dzieci, rozwijanie podstawowych procesów myślowych - porównywanie, analiza i synteza, wnioskowanie, uogólnianie, abstrahowanie (interpretowanie treści obrazów, układanie historyjek obrazkowych, rozwiązywanie i układanie zagadek, gry edukacyjne itp.),
- dostarczanie, ubogacanie i uściślanie wiadomości dzieci o życiu i otoczeniu oraz kształtowanie właściwych pojęć (wycieczki, oglądanie przedmiotów, obrazów, filmów, przeżroczy, słuchanie opowiadań - prowadzenie rozmów z dziećmi, obserwacje w ogrodzie, kąski przyrody itp.),
- rozwijanie twórczej wyobraźni, inicjatywy, pomysłowości i umiejętności wyrażania jej w dostępnych formach (zajęcia plastyczne, techniczne, inscenizacje, zajęcia dramatyczne, układanie przez dzieci opowiadań, organizowanie teatrzyków, „tworzenie muzyki” z wykorzystaniem prostych instrumentów, dobieranie melodii do prostych tekstów itp.),
- kształtowanie właściwych postaw religijnych - pogadanki religijne, modlitwa, udział w liturgii, dobre uczynki itp.
- kształtowanie postaw społeczno-moralnych, umiejętności współżycia i współdziałania w grupie, rozwijanie życzliwości i szacunku dla ludzi i właściwego stosunku do przyrody (słuchanie utworów literackich, oglądanie bajek, przybliżanie symboli narodowych i zwrócenie uwagi na szacunek do nich, oglądanie obrazów, wykonywanie upominków,

laurek, przygotowywanie niespodzianek, opieka nad młodszymi dziećmi, hodowla roślin, zwierząt i opieka nad nimi).

- kształcenie mowy, poprawności wymowy, wzbogacanie i uściślanie słownika, wyrabianie umiejętności poprawnego budowania zdań, swobodnego i logicznego wypowiadania się (swobodne wypowiedzi, omawianie treści obrazków, rozmowy, ćwiczenia słownikowe, układanie opowiadań na dany temat, nauka i deklamowanie wierszy, inscenizacje itd.),
- wyrabianie i doskonalenie sprawności, umiejętności i nawyków we wszystkich obszarach wychowania (zajęcia ruchowe, muzyczno - ruchowe, gry, ćwiczenia ortofoniczne i liczbowe, odpowiednie zajęcia plastyczne, techniczne, sprzątanie pomieszczeń, porządkowanie zabawek, „naprawianie” pomocy, hodowanie roślin i zwierząt itd.),
- rozwijanie postawy estetycznej - zdolności odczuwania piękna i potrzeby obcowania z nim (słuchanie muzyki i utworów literatury pięknej - poezji, prozy, oglądanie przedstawień i dzieł sztuki, spacer i wycieczki w celu obserwacji piękna przyrody itp.),
- rozwijanie zamiłowań indywidualnych (gdy w toku wszystkich zajęć pamiętamy o zasadzie pracy indywidualnej odpowiadającej zdolnościom i zainteresowaniom poszczególnych dzieci).

Te ogólne cele będą zrealizowane wówczas, gdy jasno określony zostanie cel szczegółowy każdego zajęcia. Umiejętność podania celu szczegółowego wynikającego bezpośrednio z prowadzonego zajęcia, świadczy o właściwym rozumieniu zagadnienia przez nauczyciela, a w rezultacie przez dzieci. Wszystkie zajęcia, prowadzone w sposób prawidłowy i umiejętny, pozwalają na realizację celów w sposób integralny.

Podstawowymi metodami pracy nauczyciela w przekazywaniu treści wychowawczo – dydaktycznych są pogadanki, opowiadania, wiersze i piosenki, gry i zabawy organizowane bądź przeżywane razem z dziećmi zawsze w połączeniu z jego osobistym przykładem.

Pogadanka

Pogadanka jest to swobodna rozmowa z dziećmi, która uczy słuchać i mówić. Jest oparta na obserwacji, dostrzeganiu np. przedmiotów z otoczenia, zwierząt, roślin, zdarzeń z życia, objawów przeżyć wewnętrznych itp. W pogadance nauczyciel nie powinien nic narzucać, lecz umiejętnie kierować uwagę dziecka na obserwowany przedmiot, czy to pytaniem, czy odpowiednim ustawieniem przedmiotu. Pogadanka nie może mieć cech wykładu, ani też nie może być dorywczą rozmową bez planu i celu. Pogadanka ma pośrednio wprowadzać dziecko w logiczne myślenie. Najlepiej więc obierać na nią porę ranną, bo jest to najtrudniejsze zajęcie, wymagające zastanowienia się. Pogadanka u młodszych dzieci powinna trwać nie dłużej niż 10-15 minut, ze starszymi 15-20 minut. Jeżeli nauczyciel widzi, że dzieci są znużone, powinien wcześniej skończyć.

W pogadance bardzo ważną rolę odgrywa uwaga dziecka, dlatego trzeba dołożyć wszelkich starań, aby przez odpowiednie przedmioty, wierszyki, piosenki obudzić zainteresowanie i zaciekawienie. Pogadanka jest najlepsza wtedy, gdy wiele mówią dzieci a nauczyciel mniej. Nie powinien on mówić o tym, co dzieci mogą ujrzeć same. Bardzo ważną rzeczą jest nawiązywanie do codziennych doświadczeń i przeżyć dzieci.

W pogadance bardzo wiele zależy od pytań. Powinny one być:

- dostosowane do stopnia rozwoju dzieci,
- wypowiedziane w słowach najprostszych, zwięzłe, poprawnie pod względem językowym,
- tak sformułowane, by nie podsuwały gotowej odpowiedzi,
- wszystkie w związku przyczynowym, by pobudzały do myślenia i wnioskowania (nie dawać dziecku gotowych określeń, do których może dojść samo drogą zastanowienia się),
- kierować je do wszystkich dzieci, a nie tylko do wybranych.

Jeżeli dziecko nie udzieli odpowiedzi może to być znak, że nie rozumie pytania. Należy je wtedy naprowadzić, ale nie dawać gotowej odpowiedzi ani nie podpowiadać, by uczyć dziecko samodzielności. Nauczyciel powinien zachęcać dzieci do wypowiadania się całymi zdaniami, ponieważ pogadanki mają też kształtować mowę dziecka.

Rodzaje pogadanek mogą być bardzo różne: o przedmiotach, historyczne, religijno – moralne, dotyczące zdarzeń życia codziennego itp.

Opowiadanie

Innym środkiem wychowawczym są opowiadania. Znaczenie pedagogiczne opowiadania leży w jego sile sugestywnej, która przykuwa uwagę dziecka, zajmuje jego wyobraźnię. W opowiadaniu dziecko poznaje życie innych ludzi, dotyka niemal osób w nim występujących, wczuwa się w ich uczucia, zamiary, cieszy się ich powodzeniem, smuci ich cierpieniem.

Głównym celem opowiadań jest rozbudzenie szlachetnych uczuć i zachęta do dobrych czynów. Dlatego należy strzec się w nich zbytniego fantazjowania. Powinny wywoływać one radość w dziecku i pomnożyć ją w nim, ale nigdy kosztem prawdy i miłości bliźniego. Nie powinny zatem wywoływać wesołości ironiczną krytyką albo karykaturą wad innych.

Opowiadanie:

- powinno mieć piękną formę,
- być wzorem poprawnego wysławiania się,
- pobudzać inteligencję, wprawiać w ruch wyobraźnię przez odtwarzanie słyszanego zdarzenia, utrwalać pamięć, uczyć wnioskować o przyczynie, skutkach i logicznym następstwie zdarzeń,
- przyczyniać się do nawiązywania więzi dzieci z nauczycielem, łagodzić lęk, nieufność.

Cały urok opowiadania leży w formie zewnętrznej. Treść jego powinna być zrozumiała dla dziecka, „żywa”, zabarwiona tajemniczością, w jasny sposób przedstawiająca siłę charakterów występujących w nim osób. Język powinien być piękny, malowniczy, nie zdrobniały. Nauczyciel aby oddać wiernie treść opowiadania powinien wczuć się w jego tekst, czego dowodem będzie odpowiednia dykcja, modulacja głosu, sposób poruszania się. Podawane treści powinny być opowiadane, a nie czytane, co umożliwia bezpośredni kontakt z dziećmi i obserwację ich zachowań. Należy pamiętać o tym, aby unikać moralizowania, a opowiadania kończyć krótkimi pytaniami, bądź poleceniem zilustrowania wydarzeń.

Opowiadanie dla młodszych dzieci powinno trwać do 10 min., dla starszych od 15 –20 min.

Rodzaje opowiadań: religijne, historyczne, przyrodnicze, z życia dzieci itp.

Wiersze i piosenki

Poezja jest bardzo ważnym środkiem wychowawczym - budzi szlachetne uczucia i pragnienia, kształtuje poczucie piękna. Wiersze i piosenki dla dzieci powinny być proste i melodyjne. Forma wiersza ma pomóc utrwalić się treści w pamięci i sercu dziecka. Treść powinna być łatwa, rytm wyraźny, styl pełen prostoty i barwy, język piękny, wolny od nienaturalności, wyrażenia jasne, zrozumiałe, czysto polskie. Ważną zaletą wierszy dla dzieci jest humor i prawda życiowa.

Wiersze i piosenki rozbudzają uczucia moralne, patriotyczne, religijne, pogłębiają wyobrażenia zdobyte w pogadankach, są bardzo ważnym środkiem kształcenia pamięci. Nie wystarczy czytać dzieciom wierszy, ale należy uczyć je na pamięć, inscenizować.

Ze względu na rozbudzanie uczuć, wpływanie na wolę dziecka wiersz można poprzedzić odpowiednią pogadanką lub opowiadaniem, w którym dokładnie wyjaśnimy jego treść.

Możemy wyróżnić wiersze i piosenki o różnorodnej tematyce:

- o treści etycznej, dotyczącej najczęściej życia dzieci, ośmieszające wadę a podkreślające cnotę,
- narodowe, historyczne - pobudzające miłość do Ojczyzny,
- religijne - pobudzające do miłości Boga, opowiadające o życiu Pana Jezusa, zachęcające do modlitwy,
- przyrodnicze - opisujące zwierzęta, rośliny, sposób ich życia,
- humorystyczne - opowiadające zdarzenia z życia dzieci, dotyczące świata roślin i zwierząt,
- okolicznościowe.

Nauczyciel powinien deklamować wiersz z pamięci, zwracając uwagę na poprawną wymowę oraz odpowiednią dykcję. Musi upewnić się, czy dzieci rozumieją jego treść, w razie niejasności wytłumaczyć znaczenie poszczególnych słów, sformułowań, przenośni itd.

Uczenie dzieci wierszy i piosenek wpływa znacząco na ich rozwój – ćwiczy pamięć, mowę, bogaci słownictwo, pomaga wyrażać uczucia, rozwija zdolności i zachęca do różnorodnej twórczości.

Gry

Gry to zabawy, w których dziecko lubi przyjmować pewne role i z zaangażowaniem je odtwarza. Gry rządzą się pewnymi prawami:

- nie mogą mieć cechy przymusu,
- nie należy kłaść zbytniego nacisku na rygor,
- są szkołą życia towarzyskiego i miłości braterskiej - dzieci powinny więc przestrzegać zasad dobrego wychowania (Bojanowski zalecał, aby siostry obserwowały dzieci i korygowały ich zachowanie),
- należy zostawić dzieciom jak najwięcej swobody w ich organizacji, zachęcić je do karności i porządku, bo gry uczą zasad życia społecznego,
- czuwać, aby nikt nie wyłamywał się z zasad, bo gry mają rozwijać poczucie solidarności i odpowiedzialności za wszystkich,
- nie należy usuwać żadnego dziecka z udziału w nich z racji braku jakichś zdolności,
- starać się o urozmaicanie gier, ale nie zmieniać ich zbyt szybko, bo to osłabia wytrwałość.

Gra powinna być poprzedzona pogadanką lub odpowiednim opowiadaniem, bo wtedy dziecko wie, co i dlaczego ma robić. Po pogadance można nauczyć piosenki, według której dzieci będą się bawić. Nauczyciel objaśnia przebieg zabawy, wyznacza dzieciom role, ale w szczegółach zostawia im swobodę i miejsce na ich własne pomysły. Mogą być gry przy piosence, muzyce, gimnastyczne i inne. Znaczenie gier w wychowaniu jest duże, bo:

- mogą rozwijać poczucie piękna w ruchach, zręczność i giętkość ciała,
- uczą harmonii między słowem i czynem,
- rozwijają słuch i muzykalność,
- utrwalają wyobrażenia nabyte w pogadankach,
- kształcą pamięć i fantazję,

- uczą skupiać uwagę,
- uczą koleżeńskości, uprzejmości, uczciwości i poczucia jedności,
- stosownie do treści mogą też wpływać na uczucia moralne,
- przez wykonywanie pewnych ról dzieci pokonują swą nieśmiałość.

Gry gimnastyczne mają za cel ćwiczenie i rozwój fizyczny, rozwój uwagi, orientacji i zręczności.

Zabawy

Doceniając rolę i wartość zabawy w procesie wychowania małego dziecka, nauczyciel stwarza dzieciom możliwości dowolnej zabawy oraz świadomie inicjuje i organizuje różne jej formy dla celów wychowawczo – dydaktycznych, np.³⁸:

1. Zabawy konstrukcyjne - zaspokajają potrzebę twórczej aktywności dzieci, wzbogacają ich wiedzę o materiałach i konstrukcjach, uczą zmieniać rzeczywistość.
2. Zabawy twórcze zwane naśladowczo - czynnościowymi, czy tematycznymi. Za ich pośrednictwem dzieci wyrażają w sposób twórczy siebie i otaczającą ich rzeczywistość.
3. Zabawy dydaktyczne są przygotowywane przez nauczyciela. Służą przede wszystkim uczeniu się dzieci, a głównie rozwojowi ich spostrzegawczości, uwagi, pamięci, myślenia, wzbogacaniu wiedzy i kształtowaniu mowy.
4. Zabawy ruchowe, wywierają szczególnie silny wpływ na rozwój fizyczny dzieci, a zarazem na rozwój takich cech charakteru, jak śmiałość, wytrwałość, odwaga, wola podejmowania wysiłku w osiąganiu celu, wiara we własne możliwości i siły.

Praca wychowawczo – dydaktyczna w przedszkolu organizowana jest na podstawie tygodniowego planu pracy uwzględniającego wszystkie sfery rozwoju dziecka.

Źródłem szczegółowych wskazań dotyczących specyfiki procesu wychowawczo – dydaktycznego i opiekuńczego w przedszkolu oraz wskazówek metodycznych niezbędnych w realizacji niniejszego programu

³⁸ W. Okoń: *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987, s. 159-161.

wychowania przedszkolnego są pisma bł. Edmunda Bojanowskiego, w których zawarł swoją koncepcję pedagogiczną.

9. Załączniki

Edmund Bojanowski zwracał uwagę na ważność i konieczność integralnego wpływu wychowawczego. Określił szczegółowo organizację dnia i tygodnia, by zachowana została harmonia i właściwe proporcje w działaniach opiekuńczych, wychowawczych i dydaktycznych. Następujące po sobie w każdym dniu, kolejno: zabawa, nauka, praca - rozpoczynane, przeplatane i kończone modlitwą miały przygotowywać dzieci do wszystkiego, co jest treścią życia. Plan dnia, tygodnia związane są z porami roku i okresami roku liturgicznego. Poszczególne wydarzenia w ciągu roku wyrażały się w obrzędowości opartej na tradycyjnych obrzędach narodowych, ludowych i religijnych. Edmund Bojanowski proponuje szereg obrządków odpowiednich do wprowadzenia i podtrzymywania w ochronce, które miały przyzwyczajać dzieci do świętowania i pielęgnowania tradycji. Zaleca też, by każda ochronka miała swoje zwyczaje, które będzie podtrzymywać i pielęgnować – np. obchodzenie urodzin, modlitwy o zdrowie dla chorych dzieci, karmienie ptaszków zimą, powitanie wiosny, gwiazdka i inne związane z porami roku i świętami. Miały one swój specyficzny charakter, rozbudowaną symbolikę oraz bogatą oprawę artystyczną.

Edmund Bojanowski zwraca szczególną uwagę na wątki religijne, nie dlatego, że mają dominować nad innymi, lecz by wychowanie religijne nie było czymś odrębnym, ale składową częścią wychowania w ogóle. Należy je pojmować jako całość oddziaływań na życie dziecka inspirowanych wiarą. Edmund miał świadomość, że pominięcie w wychowaniu tego, co wnosi wiara i religia przyczyniłoby się do tego, że nie obejmowałoby ono całego człowieka, lecz odnosiłoby się do jednostki zredukowanej o płaszczyznę duchową. Realizacja tych wskazań chroniła przed oddzielaniem sfery duchowej od życia codziennego i związanych z nim doświadczeń, wychowania religijnego, moralnego, patriotycznego od wychowania fizycznego i społecznego. W treści Objawienia Bożego i historii zbawienia w umiejętny sposób odnajduje zasady i wzory osobowe, tak ważne w wychowaniu. Wszystko zaś łączy z rytmem otaczającego świata, życia codziennego

przedszkola i środowiska. W organizacji takiego integralnego podejścia proponujemy do wykorzystania schemat tygodniowego planu pracy.

Propozycje te można z powodzeniem wykorzystać, po odpowiednim dostosowaniu do planu dnia konkretnego przedszkola, w organizacji jego pracy wychowawczo – dydaktycznej ukierunkowanej na realizację celów programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego.

1) Dzień w ochronce

Dzień w ochronce zorganizowany jest tak, by zgodnie z zaleceniem bł. E. Bojanowskiego, odzwierciedlał prawdę, że *każdy dzień jest jakoby życie skrócone*³⁹. Plan dnia zawiera więc wszystkie elementy życia ludzkiemu właściwe – praktyki religijne, zabawę, naukę, pracę i stwarza liczne okazje do nabywania umiejętności nawiązywania relacji międzyosobowych i kultury zachowania.

Wszystkie czynności i treści realizowane w ciągu dnia dostosowywane są do indywidualnych potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci. Całość tworzy pewien stały rytm i porządek życia ochronkowego oraz ma walory wychowawcze. Nauczyciel wykorzystuje poszczególne pory dnia dla eksponowania treści odnoszących się do życia codziennego używając odpowiednich środków i form pracy wychowawczo – dydaktycznej i opiekuńczej.

1. Schodzenie się dzieci i powitanie

§ 10. Reg. *Dzieci przychodząc i odchodząc mają się przeżegnać święconą wodą z kropielniczki i Pana Boga pochwalić...*

Dzieci schodzą się do przedszkola. Czas ten trwa ok. 1-2 godzin.

Przychodząc witają się z nauczycielem i innymi dziećmi. Używają także pozdrowienia chrześcijańskiego, szczególnie witając się z nauczycielem. Jeżeli w przedszkolu jest umieszczona kropielniczka z wodą święconą, wchodząc czynią znak krzyża. Ze znaczeniem pozdrowienia i żegnania się wodą święconą zapoznają się w czasie katechezy.

Potem uczestniczą w zabawach dowolnych lub organizowanych przez nauczyciela.

Nauczyciel w czasie schodzenia się dzieci wita się i rozmawia z przychodzącymi dziećmi i rodzicami. W zależności od sytuacji, pracuje indywidualnie z poszczególnymi dziećmi lub w małych zespołach,

³⁹ AGSD, B-h-2, k. 35r.

organizuje też zabawy dzieciom, angażuje je w czynności porządkowo – gospodarcze, w których dzieci w formie zabawy rozwijają swoje postawy altruistyczne i umiejętności praktyczne.

Nauczyciel codziennie prowadzi zabawy ruchowe.

2. Modlitwa poranna

§ 14. Reg. ... *przed obrazem i ze złożonymi rączkami zmówią: Ojcze nasz, Zdrowaś Maryja i Wierzę i zaśpiewają pieśń: „Kiedy ranne wstają zorze”. Siostra ma razem z dziećmi mówić pacierz, klęcząc.*

§ 37. Reg. ... *Tak przy rannym jak i wieczornym pacierzu, mają być modlitwie dzieciom poruczane różne potrzeby bliźnich, i sprawa wszystkich ochronek.*

Gdy dzieci są już wszystkie razem z nauczycielem zaznaczają tematykę dnia, uzupełniają kalendarz pogody i potem następuje wspólna modlitwa poranna. Nauczyciel modli się razem z dziećmi, podaje intencje i zachęca do tego dzieci. Wdraża dzieci do codziennej, wspólnej modlitwy w ochronce, także spontanicznej, do nawiedzania Najświętszego Sakramentu w kaplicy lub kościele dostosowując się do warunków danej ochronki.

W zależności od warunków modlitwa odbywa się przed lub po śniadaniu dzieci.

3. Zabawa

§ 16. Reg. *Codziennie więc po pacierzu z rana, najprzód następują zabawy.*

§ 17. Reg. *Siostra winna razem się bawić. Czasem trzeba je same zostawić przy zabawie, a nieznacznie doglądać, czy się zachowują jak powinny.*

§ 21. Reg. *Bawić się mają grzecznie, bez krzyku, bicia, popychania. Owszem przy zabawach, szczególnie nauczyć się mają, przystojnie stać, chodzić, siedzieć, grzecznie prosić i dziękować.*

Mając na uwadze to, iż zabawa jest podstawową formą aktywności dziecka i doceniając efekty uczenia się w zabawie i przez zabawę, nauczyciel stwarza dzieciom warunki i okazje do zaspokojenia tej ich naturalnej potrzeby. Dzieci same organizują sobie zabawy, nauczyciel czuwa nad ich bezpieczeństwem i w razie potrzeby zwraca uwagę na poprawne zachowanie. Czasem nauczyciel wychodzi do dzieci z propozycją zabawy, którą organizuje i w której uczestniczy, wykorzystując w sposób twórczy czas zabawy, kreuje sytuacje wychowawcze, zwraca uwagę na kulturę osobistą, zachowanie, budowanie poprawnych relacji między dziećmi, formy grzecznościowe itp., umiejętnie aktywizuje dzieci i ukierunkowuje ich aktywność.

4. Nauka

§ 22. Reg. *Po zabawach następują nauczki ...*

§ 29. Reg. *Siostra ma dzieciom opowiadać różne rzeczy, które koło siebie widzą. Zresztą powiastki święte, katechizm, wierszyki, piosenki, poznawanie liter, rachunki, rysunki to jest wszystko czego się uczyć mają.*

Nauczyciel organizuje i prowadzi zajęcia zespołowe zgodnie z programem wychowania mające na celu integralny rozwój dziecka, wykorzystując różnorodne formy i metody pracy, dostosowując je do potrzeb i możliwości dzieci w poszczególnych grupach wiekowych. Organizuje także zabawy i pracę w małych zespołach w oparciu o zainteresowania dzieci.

Przywiązuje dużą wagę do pobytu dzieci na świeżym powietrzu – zabawy na placu zabaw, spacer i wycieczki rekreacyjno – edukacyjne.

5. Anioł Pański

§ 32. Reg *... w południe zmówią Anioł Pański.*

Nauczyciel wspólnie z dziećmi odmawia z w południe modlitwę „Anioł Pański”. Z treścią tej modlitwy i tradycją jej odmawiania dzieci zapoznają się na katechezie.

Potem następuje obiad, po którym dzieci młodsze leżakują do czasu podwieczorku.

Starsze dzieci mają zajęcia zorganizowane, najczęściej praktyczne, pracują w małych zespołach. Po podwieczorku takie zajęcia mają dzieci młodsze.

6. Zajęcia praktyczne

§ 34. Reg. Potem wprawiać się będą do robót różnych. Latem w ogródku do kopania, grabienia, pielienia zagonów ...

Nauczyciel organizuje zajęcia, by rozwijać wrodzone zainteresowania i zdolności dzieci oraz wdrażać dzieci do zajęć praktycznych. Stwarza okazje do rozwijania różnorodnych umiejętności i nabywania nowych doświadczeń życiowych. Wykorzystuje przy tym różnorodne okoliczności związane z porami roku, świętami, potrzebami życia codziennego, by nadawać znaczenie zwłaszcza czynnościom, które nie mają jedynie utylitarne wymiaru lecz służą pomnażaniu dobra, piękna i rozwijania talentów.

W godzinach popołudniowych i w czasie rozchodzenia się dzieci do domu kontynuowana jest działalność wychowawczo – dydaktyczna.

Praca odbywa się najczęściej w małych zespołach. Nauczyciel proponuje dzieciom aktywności dostosowane do tematyki wynikającej z programu, bierze pod uwagę warunki pogodowe i organizuje je w sali lub na świeżym powietrzu. W tym czasie odbywają się zabawy i gry dydaktyczne, tematyczne, manipulacyjno-konstrukcyjne, pielęgnowanie kącików przyrody (roślin i zwierząt), dowolna twórczość plastyczna. Prowadzona jest także praca wyrównawcza.

Jest to również czas na kontakty indywidualne nauczyciela z rodzicami dzieci.

Rachunek sumienia

§ 36. Reg. Po nauce rachunków ma siostra z dziećmi przechodzić ich wszystkie sprawy dzienne, jakoby mały rachunek sumienia. Tu dawać im będzie napomnienia, pochwały, przestrogi, pokutki. A w tym

wszystkim nie ma się rządzić, ani zbyt dużą łagodnością, ani zbyt dużą surowością, ale miłością serdeczną, sprawiedliwością i wyrozumiałością dla maluczkich dzieci.

Na zakończenie zajęć bądź przy modlitwie Anioł Pański nauczyciel podejmuje z dziećmi refleksję nad ich zachowaniem w ciągu dnia. Zwraca uwagę na zaistniałe sytuacje, w których razem z dziećmi nazywa to, co było dobrem i jest godne uznania, pochwały, nagrody oraz pomaga rozpoznawać i nazywać to, co było złym i jeżeli zachodzi potrzeba napomina, daje przestrogi i określa sposób naprawienia złej sytuacji kierując się dobrem wszystkich dzieci i każdego z osobna. Przyjmuje przy tym postawę określoną wyżej przez E. Bojanowskiego i rozmawiając z dziećmi razem z nimi określa sytuacje, nagrody i kary. Kształtuje tym samym sumienie dziecka w sposób prawidłowy, uczy je samokontroli i samooceny oraz umiejętności przyjmowania konsekwencji swych czynów i zachowań. Praktyka ta wymaga stopniowania i uwzględnienia możliwości związanych z wiekiem dzieci.

Praktyka codzienna

§ 26. Reg. *Starszym dzieciom i grzeczniejszym da się dozór nad młodszymi, np. jednemu nad trzema, i to będzie odpowiedzialne za tamte.*

Nauczyciel uwrażliwia dzieci na potrzeby innych, rozwija w nich postawę opiekuńczości poprzez angażowanie dzieci we wzajemną pomoc przy różnych czynnościach praktycznych. Dzieci starsze, mocniejsze, zdrowsze itd. pomagają w ten sposób dzieciom młodszym, słabszym czy niepełnosprawnym licząc się z ich potrzebami, dostosowując do nich tempo i pomagając w drobnych sprawach w sposób naturalny wyzwalają się przy tym z właściwego dzieciom egoizmu i uczą się postaw altruistycznych.

2) Dni tygodnia w ochronie

Poszczególne dni tygodnia i ich charakter odnosiły się do treści towarzyszących ludzkiemu życiu w całej jego złożoności, co znajduje wyraz w działaniach wychowawczo – dydaktycznych i opiekuńczych. Bł. E. Bojanowski brał przy tym pod uwagę dyspozycję dziecka do czynnego włączania się w te działania wynikającą z możliwości rozwojowych oraz rytmu życia codziennego. Wychodził z założenia, że *dziecko nie pojmuje nic, czego by do życia otaczającego lub okoliczności nie przyczepił. Tu nasamprzód rozkład zajęć w harmonii z porami roku*⁴⁰. Takie ścisłe łączenie religii, kultury, natury i życia codziennego wpisane w pory roku kalendarzowego i liturgicznego jest skutecznym sposobem scalania nie tylko wszystkiego, co składa się na środowisko wychowawcze, w którym dokonuje się integralny rozwój dziecka, ale także wizję życia ludzkiego, którą sobie przyswaja.

Zgodnie z tymi treściami i celem integralnego wychowania dziecka nauczyciel używa odpowiednich metod, środków i form działań wychowawczo – dydaktycznych w organizowaniu zajęć w poszczególne dni tygodnia. W nich harmonijnie łączą się treści, obrzędy, zabawy i wszelkie czynności dotyczące natury, życia domowego, religijnego z życiem codziennym tak, by dziecko miało możliwości rozwoju swych zainteresowań, a nauczyciel kształtował jego postawy i przekazywał wartości, którymi winno kierować się w życiu. Codziennie nauczyciel razem z dziećmi zaznacza tematykę dnia, uzupełniając kalendarz pogody, a następnie przypomina religijny wątek dnia, który wybrzmiewa we wspólnej modlitwie porannej i kalendarzu tygodnia. Każdy dzień ma swój charakterystyczny klimat wynikający z przypisanego mu patronatu, w którym realizowane są poszczególne zajęcia i różnorodne formy aktywności zawarte w planie dnia.

Poniedziałek

§ 39. Reg. ... *po niedzielnym spoczynku u rodziców, wracają dzieci, jakoby z porankiem nowo zaczynającego się tygodnia. A jak*

⁴⁰ Notatki E.B., B-i-1, k. 30.

każdy dzień zaczynają od zabaw, tak cały pierwszy dzień tygodnia poniedziałek, mają więcej na zabawach i wesołych piosnkach, niż na nauce i robotach przepędzić. Tym sposobem z wolności, jaką miały w niedzielę, nieznacznie przejdą do zatrudnień ochronkowych (...). Ponieważ dzień ten bywa przeznaczony nabożeństwu o Opatrzności Bożej, przeto stosowna do tego pieśń nabożna ma być w tym dniu śpiewana, i latem odprawiane z dziećmi przechadzki, w czasie których mają im być pokazywane i tłumaczone różne rzeczy, które Pan Bóg z Opatrzności Swojej dla pożytku człowieka stworzył. Zimą zaś do takowych opowiadań można używać obrazków.

Dzień poświęcony Opatrzności Bożej. W poniedziałki nauczyciel uwrażliwia dzieci na dostrzeganie darów Bożej Opatrzności w codziennych sytuacjach życia oraz pięknie otaczającego świata przygotowując je krótko do modlitwy i podając intencje. Kształtuje w ten sposób postawę wdzięczności wobec Pana Boga i ludzi – dobroczyńców, za których dzieci modlą się.

Więcej w tym dniu jest zabaw niż nauki zgodnie z powyższym uzasadnieniem określonym przez bł. Edmunda.

Wtorek

§ 40. Reg. ... mają także jeszcze trwać wesołe zabawy, ale już opowiadania o różnych rzeczach, które dzieci widzą, tłumaczenie obrazków, uczenie się wierszyków, i zabawianie się robótkami, ma do poważniejszych zatrudnień zaprawiać. Ponieważ zaś wtorek, przeznaczony jest nabożeństwu do Aniołów Stróżów, przeto mają dzieci w tym dniu śpiewać pieśń nabożną o Aniołach Stróżach, i tegoż dnia ma się wybierać pomiędzy dziećmi najgrzeczniejsze na dozorców nad drugimi na cały tydzień. A takie dzieci będą się nazywać aniołkami, i każde z nich będzie miało pod dozorem troje dzieci, i za ich sprawowanie się będzie odpowiedzialne.

W tym dniu nauczyciel przypomina dzieciom Aniołów Stróżów, zwraca uwagę na ich rolę i zadania, jakie mają szczególnie wobec dzieci oraz potrzebę naśladowania ich w życiu każdego człowieka. Wybiera

dzieci pełniące rolę Aniołów Stróżów. Mobilizuje ich do takich zachowań, które byłyby wzorem dla innych.

Bł. Edmund zaleca w tym dniu równowagę między zabawą a nauką zwracając uwagę na konieczność liczenia się z potrzebami dzieci, rytmem życia i potrzebą stopniowania zajęć, przechodzenia do kolejnych czynności tak, by dydaktyka nie dominowała nad zabawą, ale z niej wynikała we właściwych proporcjach służąc wychowaniu.

Środa

§ 41.Reg. W środę, która jest przeznaczona nabożeństwu za dusze zmarłych, ustać mają piosenki wesole, a zabawy tylko cichsze i krótsze odbywać się mają. Na to miejsce więcej będzie nauki, a szczególnie opowiadane i przypominane będą powiastki starego testamentu ...

Dzień, w którym w szczególny sposób dzieci pamiętają w swoich modlitwach o zmarłych. Odbywa się w nim mniej zabaw, a więcej nauki. Dzieci pielęgnując pamięć o zmarłych, zachowując zwyczaj modlitwy za ich dusze w sposób obrazowy i obrzędowy zapoznają się z prawdą o życiu, w którym śmierć ma swoje miejsce, ale również nabierają powoli świadomości, że nie jest ona zdolna zniszczyć dobra, prawdziwej miłości itd. Nauczyciel wspomina o tym przy modlitwie porannej przybliżając dzieciom także prawdę o niebie, jako miejscu wiecznego życia i szczęścia. Posługuje się przy tym Biblią – Starym Testamentem wykorzystując przystępne opisy postaci i wydarzeń biblijnych. Szerzej z tą tematyką oraz zgodnie z możliwościami dzieci zapoznają się na katechezie.

Czwartek

§ 42. Reg. ... jako wesoly dzień przeznaczony pamiętce ustanowieniu Najświętszego Sakramentu, dzieci mogą się znowu cieszyć zabawami. W czasie nauki, przypominane im będzie życie Pana Jezusa, a szczególnie Ostatnia Wieczerza i umywanie nóg Apostołom. Pieśni śpiewać będą o Najświętszym Sakramencie (...). Przy podwieczorku, jeśli dzieci chleb sobie przynoszą niech się między sobą na znak miłości

łamią tym chlebem, choć po odrobinie. Które mogą w tym dniu za uproszeniem rodziców, przyniosą do ochronki choć najmniejszą dla ubogich jałmużnę, latem jaki owoc, zimą kawałek chleba, albo parę kartofli; a zamówiwszy ubogiego, aby w tym dniu odwiedził ochronkę, niech mu dziatki jałmużnę złożą.

Dzień, w którym wspominamy pamiątkę ustanowienia Najświętszego Sakramentu jest przeżywany bardziej podniośle, dlatego przeważają wesołe zabawy.

Nauczyciel podczas porannej modlitwy czyta dzieciom krótkie fragmenty Ewangelii opisujące to ważne wydarzenie. Wdraża dzieci do wyrażania wdzięczności i radości poprzez dzielenia się tym, co posiadają, poprzez konkretne, drobne czyny. Zwraca także uwagę na potrzebę pamięci o ubogich, potrzebujących dobroci i miłości, stwarza także okazje dzieciom, by mogły postawy te kształtować w praktyce, by uczyły się dzielić i pomagać w sposób bezinteresowny oraz z szacunkiem dla tych, którym pomagają.

Piątek

§ 43. Reg. *... jako w dzień przeznaczony pamiątce Męki Pańskiej ustają wszelkie zabawy i piosnki wesołe (...). Jeśli dzieci chleb przynoszą z sobą, ma jedno między nimi najgrzeczniejsze zbierać od wszystkich po odrobinie na znak postu i jałmużny; a z tych kawałeczków zrobioną zupę, zaniesie wybrane do tego dziecię jakiemu choremu albo ubogiemu we wsi ...*

Po południu o 3-ciej godzinie, chwilę śmierci Pana Jezusa obchodzić będą dzieci zupełnym milczeniem ...

Dzień, w którym ze względu na pamięć o Męce Pańskiej, dzieci mają możliwość uczyć się stosownego zachowania, powagi i motywacji do dobrych czynów, które są rezygnacją z czegoś, co je kosztuje, ale przynosi dobro innym. Nauczyciel wdraża dzieci do drobnych ofiar, wyrzeczeń, poświęceń. Uwrażliwia na ludzi chorych i ubogich. Zachęca do odwiedzania ich w domach, robienia miłych niespodzianek, okazywania drobnych gestów miłości.

Wprowadzana jest w tym dniu praktyka „rachunku sumienia”, czyli wspólnego zastanowienia się nad zachowaniem dzieci podsumowującego cały tydzień, wzajemne przeproszenie się za wyrządzone zło. Nauczyciel uświadamia dzieciom, że wielkim dobrem, które możemy sobie świadczyć nawzajem jest przeproszenie i przebaczenie, dzięki czemu czas odpoczynku w sobotę i niedzielę możemy przeżywać w radości i zgodzie.

Nauczyciel w modlitwie porannej ukierunkowuje spontaniczne intencje dzieci na akty dziękczynienia za to, że Jezus oddał za nas życie, przeproszenia Go za brak miłości i zło. W ciągu dnia zwraca uwagę na to, by zabawy dzieci były bardziej ciche, przypomina dzieciom o godzinie śmierci Jezusa. Praktyki te uczą dzieci właściwych postaw religijnych, ale także umiejętności odraczania czasu zaspokajania potrzeb, wrażliwości na potrzeby innych i konkretnej odpowiedzi na nie.

3) Schemat tygodniowego planu pracy

Temat tygodnia:		Treści wychowawczo - dydaktyczne						
Dzień tygodnia	Temat dnia	Cel operacyjny	Obszar fizyczny	Obszar umysłowy	Obszar społeczny	Obszar kulturowy	Obszar moralny	Obszar religijny
Poniedziałek								
Wtorek								
Środa								
Czwartek								
Piątek								

4) Obrzędowość ochronki

Bardzo ważnym środkiem wychowania w ochronce była obrzędowość oparta na tradycyjnych obrzędach narodowych, ludowych i religijnych. Bł. E. Bojanowski twierdził, że wychowanie jest zachowywaniem obyczajów rodzinnych – ma charakter zachowawczy tych zwyczajów, z których idą obyczaje⁴¹. Proponuje więc szereg obrzędów odpowiednich do wprowadzenia w ochronce, które nie tylko miały przyzwyczajać dzieci do świętowania, pielęgnowania zwyczajów i tradycji, ale także kształtowania ich osobowości. Zaleca również, by każda ochronka miała swoje własne zwyczaje, które będzie podtrzymywać. Miały one swój specyficzny charakter, rozbudowaną symbolikę oraz bogatą oprawę artystyczną.

W Ochronce powinny dzieci pierwszej się nauczyć żyć niż czytać, pisać lub tp. – Przeto ważniejsze okoliczności życia, które już i w wieku dziecięcym niemały wpływ moralny wywierać są zdolne, uwydatniać należy uroczystymi znamionami.

*My wszelkie zdarzenia i okoliczności podobne nie tylko za wątek do moralnego pouczenia bierzemy, ale nadto stawiamy je w poczet uroczystych obrzędów, jakimi przodkowie nasi i lud nasz dotychczas, wszelkie ważniejsze chwile rodzinnego życia obchód święci. Zwyczaje takowe silnie na wyobraźnię dziecięcą bijące, podnoszą nierównie wyżej wartość moralną tychże okoliczności życia, i zewnętrzną formą obrzędową wypowiadają jak najdostępniej ich głębsze znaczenie wewnętrzne*⁴².

Obrzędowość ochronki ubogaca jej codzienne funkcjonowanie, jest bardzo przystępną dla dzieci formą przekazu wartości i przyswajania ich w życiu, w czym bardzo chętnie uczestniczą. Przytoczone niżej obrzędy są propozycją, którą można wykorzystać w przedszkolu.

Rozpoczęcie nowego roku szkolnego w ochronce:

⁴¹ AGSD, B-h-3, k. 3r.

⁴² AGSD, B-h-5, k. 2r.

- uroczyste powitanie dzieci przez nauczycieli
- wręczenie nowo przybyłym dzieciom drobiazgu (upominku), przygotowanego przez dzieci starsze
- Msza Święta na rozpoczęcie roku szkolnego

Urodziny i imieniny

- podkreślenie dnia imienin lub urodzin dziecka; rozmowa z solenizantem
- dziękczynna modlitwa dziecka za dar życia, za doznane już łaski
- wspólna modlitwa dzieci w intencji solenizanta
- składanie życzeń i wręczenie przygotowanego podarunku przez dzieci
- poczęstunek słodyczami
- wspólny śpiew i zabawy

W dniu imienin lub urodzin dziecko przynosi białą szatkę od Chrztu Świętego. Jeśli takiej nie ma to zakładamy mu białą „szatkę ochronkową”. Dzień ten jest okazją do wspomnienia wydarzenia Chrztu Świętego - momentu, kiedy człowiek staje się Dzieckiem Bożym.

Śpiewane pieśni:

„Przez Chrztu Świętego wielki dar”,
 „Com, przyrzekł Bogu przy chrzcie raz”

Ozdrowienie

- modlitwa dzieci w ochronce za chorych kolegów i koleżanki
- modlitwa dzieci za chorych: rodzeństwo, rodziców, dziadków
- modlitwa dziękczynna dziecka za powrót do zdrowia. (Dziecko dziękuje w obecności innych dzieci. Dotyczy to sytuacji, kiedy wraca do ochronki po dłuższej, poważniejszej chorobie)
- wspólna modlitwa - wyrażenie wdzięczności Panu Bogu za dar zdrowia

Praktyka ta jest okazją, by nawiązać do cierpienia Pana Jezusa, zachęcić dzieci do łączenia swoich cierpień z Jego cierpieniami i z ufnością zwracać się do Niego jako Lekarza duszy i ciała.

Gwiazdka

- słuchanie fragmentów Ewangelii o Narodzeniu Pana Jezusa
- modlitwa za dobroczyńców
- dzielenie się opłatkiem
- składanie życzeń świątecznych
- przygotowanie i wspólna Wigilia z rodzicami
- śpiew kolęd
- otrzymywanie prezentów

Dzielimy się między sobą

- dzielenie się słodyczami i zabawkami przyniesionymi z domu oraz znajdującymi się w ochronce

Wielkopostna jałmużna

- w piątki Wielkiego Postu łączenie czynów miłosierdzia z krzyżem Pana Jezusa oraz świadczenie ich wobec bliźnich
- okazywanie wobec innych czynów mających charakter pokutny np.: rezygnacja z czasu wolnego na zabawę, by odwiedzić osoby starsze, samotne, opuszczone

Baranek

- składanie życzeń świątecznych
- dzielenie się jajkiem wielkanocnym

Łączenie Tajemnicy Zmartwychwstania Pana Jezusa z budzącą się do życia przyrodą.

Rocznica założenia ochronki

- modlitwa dziękczynna

- uroczysta Msza Święta
- przedstawienie lub inscenizacja dotycząca osoby i dzieła bł. E. Bojanowskiego

Zakończenie roku szkolnego

- pożegnanie dzieci opuszczających ochronkę
- obdarowanie pamiątkowymi upominkami
- nakreślenie znaku Krzyża Świętego na czole dzieci na znak błogosławieństwa
- uroczysta Msza Święta na zakończenie roku szkolnego

Recenzja „Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego”

„Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego” stanowi opis sposobu realizacji zadań wyznaczonych przez nową podstawę programową.

W części pierwszej zawiera on charakterystykę programu, w której jasno i precyzyjnie określone zostały cele opiekuńcze, wychowawcze i dydaktyczne. Na uwagę zasługują szczegółowo sformułowane cele wychowawcze, które znajdują swoje odbicie w każdym obszarze edukacyjnym. Podstawą opracowania programu są treści pedagogiki personalistycznej, koncepcja integralnego wychowania Stefana Kunowskiego i koncepcja pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego.

W drugiej części programu zaprezentowane są istotne zasady pracy w ochronkach - przedszkolach wraz z uwzględnieniem charyzmatu Sióstr Służebniczek. Akcent położono na działalność opiekuńczo-wychowawczą i oświatową z określeniem wizji, misji i zasad wychowania w przedszkolach prowadzonych przez Siostry Służebniczki. Na uwagę zasługuje podkreślona w programie w szczególności współpraca z rodziną według ściśle określonych zasad i wspólnie podejmowanych działań na rzecz dzieci i placówki.

Część trzecia programu to jego struktura uwzględniająca wszystkie obszary pracy wychowawczo - dydaktycznej. Tutaj czytamy o sposobach realizacji zadań i celów szczegółowych zgodnie z nową podstawą programową wychowania przedszkolnego.

Część czwarta to treści programowe opiekuńczo- wychowawczo - dydaktyczne, które zostały opracowane na podstawie celów szczegółowych. Obejmują one tematykę materiału edukacyjnego uwzględniającą treści wychowawczo - dydaktyczne i przewidywane efekty pracy wraz z procedurą osiągania celów. Układ tego materiału jest czytelny, jasno sprecyzowany i możliwy do realizacji przez każdego nauczyciela. Na uwagę zasługuje fakt, że treści wychowawczo - dydaktyczne do realizacji, pozwalają nauczycielowi na indywidualizację pracy i nie ograniczają możliwości rozwojowych oraz wykonawczych

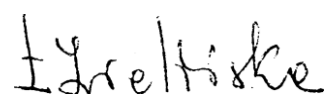
dzieci. Dzięki temu znajdują tu swoje miejsce dzieci które się wolniej rozwijają i te o przyspieszonym rozwoju. To jest wielki walor tego programu.

Wskazówki metodyczne zawierają metody, formy, a także środki pracy z dzieckiem przedszkolnym. Szczegółowy ich opis jest przypomnieniem wiedzy na temat ich założeń. Silnie w programie zostały zaakcentowane proporcje między zabawą i działaniami praktycznymi, co jest mocno akcentowane w nowej podstawie programowej. Program stawia na rozwój sprawności i aktywności fizycznej dzieci, pobyt na powietrzu i podejmowanie działań edukacyjnych o różnorodnym charakterze. Istotne jest też to, że priorytetem w tym programie wychowawczym jest przygotowanie dzieci do samodzielności życiowej i wspieranie rodziny.

Załączniki to propozycja: ramowego rozkładu dnia według zaleceń bł. Edmunda Bojanowskiego, plan dnia czyli rytm życia uwzględniający różnorodną tematykę i aktywności dzieci. Położenie nacisku na tradycje narodowe, ludowe, i religijne to jeszcze jeden walor tego programu.

Program kończy wykaz publikacji wskazujący na odwoływanie się do nowoczesnych koncepcji pedagogicznych i nowatorskich, sprawdzonych metod pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym. **„Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego” jest zgodny z nową podstawą programową i spełnia wszystkie warunki określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 stycznia 2009 roku. W 2008 roku otrzymał numer dopuszczenia do realizacji: DPN-5002-19/08, a w miesiącu kwietniu 2009 dokonano jego korekty i dostosowano go do zaleceń nowej podstawy programowej.**

Współautorka podstawy programowej

Warszawa, dn, 14.04.2009 r.

III. PROGRAM WYCHOWAWCZY W ŚWIETLICY WEDŁUG KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

1. Charakterystyka i podstawy programu wychowawczego w światlicy

Podstawę do opracowania programu do pracy wychowawczej w światlicy stanowi pedagogiczna koncepcja bł. E. Bojanowskiego, przesłanki pedagogiki personalistycznej, koncepcja integralnego wychowania Stefana Kunowskiego, charyzmat Sióstr Służebniczek, którym jest służba ubogim dzieciom i chorym oraz praktyka pedagogiczna wynikająca z tradycji i współczesnej działalności opiekuńczo-wychowawczej, a także pomoc rodzinom w chrześcijańskim wychowaniu dzieci.

Ważne wskazania do opracowania programu odnajdujemy także w życiu bł. Edmunda Bojanowskiego. Jego pisma ukazują nam, że miał on głęboką świadomość celu, dla którego został stworzony i dla którego żył na świecie. Ten dziewiętnastowieczny pedagog był przekonany, że najważniejszym celem wychowania jest doprowadzenie wychowanka do tego, aby stał się obrazem Boga na ziemi.

Celem programu wychowawczego w światlicy według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego jest integralne wychowanie i dobro dziecka w odniesieniu do chrześcijańskich wartości. Celem jest także upowszechnienie dla wychowawców placówek opiekuńczo - wychowawczych zbudowanego według tej koncepcji systemu wychowania. Istotą jego jest ochrona, czyli z jednej strony profilaktyka, jako działalność zapobiegająca zjawiskom szkodliwym dla osoby i społeczeństwa dokonująca się przez wychowanie, czyli szanowanie, zachowanie, rozwijanie dobra. Bojanowski podkreśla, że dotyczy to przede wszystkim *moralnej strony i*

*chodzi o ochronienie dzieci od wszystkich złych wpływów, a następczenie im wczesnych i na całe życie stanowczych nawyków do dobrego, tudzież rychłe rozwijanie ich wrodzonych zdolności*⁴³ Z drugiej strony to opieka i pomoc dokonująca się w służbie, szczególnie tym, którzy żyjąc w trudnych warunkach, doświadczeni brakami, chorobą czy słabością, a pozbawieni bezinteresownej troski stają się bezradni i odrzuceni, inaczej przeciwdziałanie złu.

E. Bojanowski wiedział także, że w rzeczywistości wychowawczej oddziaływanie wzoru osobowego jest zjawiskiem naturalnym, powszechnym i koniecznym. Ma ono miejsce w rodzinie, przedszkolu, szkole. Dla rodziców i wychowawców stanowi to wezwanie do tego, aby ukazywać pozytywne wzorce, ponieważ w dziedzinie wychowania, niezależnie od stopnia dojrzałości zawsze występuje element naśladownictwa, odwołanie się do ideału.

Wiedziony doświadczeniem Bojanowski nie bał się proponować trudnej drogi do osiągnięcia celu rozwoju człowieka. Uważał, że dzieci mają być już zaprawione z małości do spraw całego życia ludzkiego. *Jak człowiek za młodu się bawi, potem się uczy, a potem pracuje, do końca dni swoich i na ostatek rachuje się ze wszystkich spraw żywota swego: tak i dzieci już w ochronie w każdym dniu tygodnia i w całym roku, tym samym porządkiem wszystkie te sprawy odbywać mają*⁴⁴.

2. Świetlica – jej misja i zadania

Termin „świetlica” znany jest w Polsce od dawna, chociaż początkowo używano go w zupełnie innym znaczeniu niż obecnie. Odnosił się do jednej z izb w budynku mieszkalnym, spełniającym rolę pokoju gościnnego lub biesiadnego, w którym obchodzono rodowe uroczystości albo przechowywano odzież i majątek. Nowe pojęcie „świetlicy” ukształtowało się w początku XX wieku, kiedy mianem tym zaczęto określać instytucje, których celem było zapewnienie młodzieży i dorosłym odpowiednich warunków do kulturalnego wypoczynku i dokształcania się oraz rozwijania własnych zainteresowań i zdolności twórczych.

⁴³ AGSD, B-h-1, k. 20r.

⁴⁴ *Reguły w szczególności*, § 15; por. AGSD, B-h-2, k. 2r.

Współcześnie mianem świetlicy określana jest placówka opiekuńczo – wychowawcza, prowadząca zorganizowaną działalność w celu racjonalnego wykorzystania czasu wolnego dzieci i młodzieży. Praca świetlicowa należy więc do kategorii zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, jednak nie można zastanawiać się nad jej przebiegiem w oderwaniu od problemów i tendencji rozwojowych systemu opieki i wychowania⁴⁵. Mianem świetlicy określane są również niektóre placówki opiekuńczo – wychowawcze w rozumieniu Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w *sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych* z dnia 19.10.2007 r.

Zgodnie z rozporządzeniem placówka opiekuńczo-wychowawcza powinna stwarzać warunki do:

- fizycznego, psychicznego i poznawczego rozwoju dziecka;
- poszanowania podmiotowości dziecka, wysłuchania jego zdania i w miarę możliwości uwzględnienia jego wniosków we wszelkich dotyczących go sprawach oraz informowania dziecka o podejmowanych wobec niego działaniach;
- zapewnienia poczucia bezpieczeństwa, a także dbałości o poszanowanie i podtrzymanie związków emocjonalnych dziecka z rodzicami, rodzeństwem i z innymi osobami, zarówno spoza placówki opiekuńczo-wychowawczej, jak i przebywającymi lub zatrudnionymi w tej placówce;
- uczenia nawiązywania więzi uczuciowych oraz związków interpersonalnych;
- poszanowania potrzeb religijnych dziecka;
- zapewniania dzieciom warunków sprzyjających utrzymywaniu osobistych kontaktów z rodziną;
- uczenia poszanowania tradycji ciągłości kulturowej;
- uczenia planowania i organizowania codziennych zajęć stosownie do wieku dziecka;
- uczenia organizowania czasu wolnego, w tym uczestniczenia w zajęciach kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych;
- kształtowania u dzieci nawyków i uczenia zachowań prozdrowotnych;

⁴⁵ *Środowiska opiekuńczo – wychowawcze*, (red.) B. Wojciechowska - Charlak, Kielce 2002, s. 150.

- przygotowywania dzieci do poszanowania odpowiedzialności za własne postępowanie oraz uczenie samodzielności w życiu;
- wyrównywania defektów rozwojowych dzieci;
- uzgadniania istotnych decyzji dotyczących dziecka z jego rodzinami lub opiekunami prawnymi⁴⁶.

Rozporządzenie określa charakter świetlicy placówki opiekuńczo – wychowawczej jako placówki wsparcia dziennego. Poprzez proponowane działania zapewnia dziecku pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, rozwój zainteresowań, organizację zabaw i zajęć sportowych. Funkcjonuje przez cały rok, we wszystkie dni robocze, co najmniej 4 godziny dziennie. Placówka stale współpracuje z rodziną. Prowadzi także indywidualne programy korekcyjne, realizowane podczas zajęć w grupie lub indywidualnie. Udziela pomocy w sytuacjach kryzysowych, szkolnych, rodzinnych, rówieśniczych i osobistych w oparciu o diagnozę indywidualną dziecka i jego rodziny. Ponadto zapewnia przynajmniej jeden posiłek dostosowany do pory dnia i czasu przebywania, a także wyposażenie tj. przedmioty potrzebne do zajęć, w miarę możliwości odzież, obuwie, bieliznę i inne przedmioty osobistego użytku stosownie do wieku indywidualnych potrzeb⁴⁷. W wykonywaniu swoich zadań placówka wsparcia dziennego o zasięgu gminnym współpracuje z właściwym ośrodkiem pomocy społecznej, a placówka o zasięgu ponad gminnym – z właściwym centrum pomocy. W celu wspierania funkcji rodziny współpracuje z innymi podmiotami w szczególności z organizacjami pozarządowymi środowiskami naukowymi⁴⁸.

Placówki środowiskowe jako ogniwo systemu opiekuńczo – wychowawczego, instytucje pozaszkolne, są ośrodkami pracy z dziećmi, a także młodzieżą i rodzinami. Dzięki swojej działalności są terenem działań pracy opiekuńczo – wychowawczej i profilaktyczno – resocjalizacyjnej wspomagającej rodziny i szkołę w wychowaniu dzieci. Są także placówkami

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. z 2007 r. Nr 201 poz. 1455) (dalej: Rozporządzenie) § 26.

⁴⁷ Rozporządzenia § 32.

⁴⁸ Tamże § 33-34.

promującymi osiągnięcia współczesnej kultury i techniki, umożliwiające korzystanie z nich⁴⁹.

Świetlice prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP przeznaczone są dla dzieci i młodzieży żyjącej w bardzo trudnych warunkach materialnych, niezaopiekowanej, potrzebującej wielorakiego wsparcia, pochodzących z rodzin wielodzietnych, dysfunkcyjnych, alkoholowych i środowisk podwyższonego ryzyka. Do świetlicy przyjmowane są dzieci i młodzież szkolna, przejawiająca trudności w zakresie realizacji programu szkolnego, zaburzenia zachowania i defekty uspołecznienia, ale jednocześnie pragnąca rozwijać potencjał twórczy, zainteresowania i talenty. Akceptując jej normy podejmują decyzję o przynależności do świetlicy. Organizacja i działania opiekuńczo – wychowawcze i profilaktyczno – terapeutyczne wynikają ze specyfiki środowiska, z którego pochodzą wychowankowie i w jakim świetlica działa.

Celem każdej placówki jest integralny rozwój wychowanków, eliminowanie istniejących nieprawidłowości rozwojowych i zaburzeń zachowania oraz wsparcie realizacji funkcji opiekuńczo – wychowawczych rodziny, szczególnie znajdującej się w sytuacji trudnej. Placówka nastawiona jest na realizację zadań opiekuńczo – wychowawczych i profilaktycznych, zaspokajanie istniejących potrzeb podopiecznych, pomoc w pokonywaniu trudności szkolnych i organizowaniu czasu wolnego zgodnie z ideą ochrony.

Podstawowym celem oddziaływań na wychowanków świetlicy jest wsparcie pełnego rozwoju ich osobowości w duchu katolickim oraz dla ich pełnej integracji społecznej, przygotowywanie dzieci do ponoszenia odpowiedzialności za własne postępowanie oraz uczenie samodzielności i umiejętności radzenia sobie w życiu.

Świetlica zapewnia swoim wychowankom pedagogiczną opiekę sprawowaną przez pracowników świetlicy i wolontariuszy, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, rozwój zainteresowań i umiejętności, organizację zabaw i zajęć sportowych, dożywianie, wyposażenie w pomoce i materiały potrzebne do zajęć w placówce. W miarę możliwości świadczy pomoc rzeczową w formie zaopatrzenia w przybory szkolne, leki, obuwie, odzież i

⁴⁹ Por. D. Marzec, *Opieka nad dzieckiem w dobie przemian społecznych*, WSP w Częstochowie 1999, s. 137-139.

inne przedmioty osobistego użytku stosownie do wieku i indywidualnych potrzeb.

Działania opiekuńczo – wychowawcze i profilaktyczno – terapeutyczne świetlicy obejmują w miarę możliwości i w zależności od jej charakteru zajęcia socjoterapeutyczne, realizowane w małych grupach wychowanków, prowadzone w ramach programów profilaktycznych. Istotnym elementem jest edukacja kulturalna, czyli stwarzanie możliwości obcowania z literaturą i sztuką, organizację czasu wolnego oraz rozwój zainteresowań, uzdolnień i umiejętności praktycznych: organizowanie zajęć plastycznych, muzycznych, tanecznych, sportowych, teatralnych i in., organizowanie konkursów, wystaw, przedstawień, urządzanie imprez promujących twórczość dzieci i młodzieży. Ważnym wymiarem są działania wspierające rozwój religijny i duchowy, ochronę zdrowia, rozwój fizyczny, społeczny i kształtowanie postaw patriotycznych. W zależności od potrzeb podejmowane są oddziaływania terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne i logopedyczne oraz profilaktyka uzależnień i przeciwdziałanie przestępczości nieletnich. W placówce dokonuje się integracja dzieci zdrowych i niepełnosprawnych, z zaburzeniami emocjonalnymi i zachowania, dzieci zaniedbanych z dziećmi wychowywanymi w rodzinach prawidłowo funkcjonujących w celu przeciwdziałania zjawisku wykluczenia społecznego. Wychowankowie mają wiele możliwości nabywania i rozwijania umiejętności komunikacji interpersonalnej, budowania poczucia własnej wartości i zdrowego obrazu siebie w ramach zajęć sprzyjających rozwijaniu umiejętności otwartego wyrażania własnych myśli i uczuć oraz podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów. Podejmowane działania i realizowane przy aktywnym udziale wychowanków zmierzają do budowania wspólnoty opartej na miłości, jedności i współdziałaniu.

W każdej placówce podejmowane są różne formy współpracy z rodzicami: kontakty indywidualne, spotkania organizowane systematycznie (edukacyjne) i okolicznościowo, kontakt z pracującymi w placówce specjalistami i korzystanie z ich pomocy w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowej, bądź przyczyn grożącego albo istniejącego kryzysu, udział w uroczystościach, imprezach, konkursach, działalności placówki, korzystanie z opieki duszpasterskiej. Placówka organizuje dla swoich podopiecznych wypoczynek w czasie wakacji i zimowisko w czasie ferii zimowych. Podczas

zorganizowanego wypoczynku placówka kontynuuje spełnianie swoich zadań profilaktyczno – wychowawczych i edukacyjnych.

W swojej pierwszej encyklice Papież Benedykt XVI podkreślił, że *nasze czasy domagają się nowej gotowości do wychodzenia naprzeciw potrzebującemu bliźniemu*⁵⁰. Zauważa także ważność nowych form współpracy instytucji państwowych i kościelnych, oraz podkreśla rolę wolontariatu. Idąc za wskazaniem Benedykta XVI Zgromadzenie pragnie wychodzić naprzeciw potrzebom tych, z którymi się na co dzień spotyka. Mimo upływającego czasu i zmian cywilizacyjnych niezmienny jest fakt dobrego wychowania dzieci i młodzieży. Zgromadzenie Służebniczek pomimo tych zmian pozostaje wierne misji zapoczątkowanej przez Założyciela. W dzisiejszej rzeczywistości XXI wieku pragnie „na nowo rozpalać charyzmat Boży” i w codziennej posłudze pomagać rodzinom w chrześcijańskim wychowaniu dzieci i młodzieży. Taką formą wsparcia i realizacji misji Zgromadzania jest prowadzenie świetlic.

3. Zasady współpracy z rodzicami w świetlicach

Bł. Edmund Bojanowski wskazywał na wartość wychowania w rodzinie. Jego zdaniem *życie rodzinne jest główną jeszcze dziedziną tego narodu jego pierwotnym wewnętrznym wiązaniem*⁵¹. Ponadto zadaniem pierwotnego wychowania jest nauka życia⁵². Troska o rodzinę powierzona Służebniczkom przez Założyciela zachęca do szukania nowych sposobów pomocy i służby. Idei świetlic należy szukać już w działaniach pierwszych Służebniczek, gdzie w domach ochronek popołudniami i wieczorami odbywały się kursy dla młodych dziewcząt mające na celu naukę życia, zdobywania doświadczenia i kształtowania umiejętności. Dziś można powiedzieć, że tworzyła się swoista sieć wsparcia. Bł. Edmund Bojanowski wskazywał na wychowanie jako główne zadanie kobiet, które są osiami koła rodzinnego. Materialne ubóstwo, liczne prace, a także niewydolność wychowawcza rodziny powoduje braki wychowawcze, brak wsparcia i opieki. Stąd pomysł ochronek, gdzie jak w świetlicach „wspólność wychowania dzieci bez zrywania ich rodzinnych więzi z rodzicami” jest

⁵⁰ Benedykt XVI, *Deus Caritas Est*, nr 30.

⁵¹ AGSD, B-i-l, k. 1r.

⁵² AGSD, B-f-1, k. 12v.

bardzo istotną cechą misji wychowawczej. Nieustannie poszukując sposobów pomocy rodzinom w prowadzonych świetlicach otwarte na znaki czasu i wyrazisty kryzys wartości pragniemy szukać nowych sposobów współpracy. Odnosimy się do idei ochrony i wychowania integralnego, których realizacja wymaga wzajemnej współpracy rodziny i placówek wspierających ją w wypełnianiu funkcji opiekuńczych i wychowawczych.

Jako, że naturalnym środowiskiem życia każdego człowieka jest rodzina, to ochranianie, szanowanie, zachowywanie zwyczajów, z których idą obyczaje⁵³, było wzorowane i nastawione na rodzinę, na ochronę wartości, z których wyrastają zasady jej życia oraz integralnego rozwoju i życia jej członków. Służba rodzinie, to służba wartościom i pełnienie roli pomocniczej, wsparcie jej członków poprzez wychowanie, opiekę i pomoc w wypełnianiu ich funkcji. W tej koncepcji każda grupa społeczna w swej strukturze, funkcjonowaniu, więziach i obyczajach powinna wzorować się na rodzinie. Wychowanie dziecka powinno służyć jego integralnemu rozwojowi, nie tylko dla jego osobistego dobra i szczęścia, ale też dla dobra najbliższej społeczności i dobra Ojczyzny.

Wydaje się, że niemożliwa jest pomoc i wsparcie rodzinom bez pracy zarówno z dzieckiem, rodzicami, całą rodziną, jak również w ścisłej współpracy ze środowiskiem lokalnym i instytucjami pomocowymi. Współpraca środowiska rodzinnego i świetlicowego w celu optymalnego rozwoju dziecka wymaga przestrzegania następujących zasad:

- Zasada jasnego informowania rodziców i opiekunów o specyfice wychowania w świetlicy, o misji wychowania i zasadach panujących w placówce.
- Zasada pierwszeństwa prawa rodziców do wychowania dzieci z jasnym uwzględnieniem ich praw rodzicielskich, także planowaniem działań wychowawczych w świetlicy.
- Zasada pomocniczości polegająca na służbie rodzinie przez organizowanie sieci wsparcia.
- Zasada podmiotowości w wychowaniu i uwzględnieniem respektowania godności dziecka jego wartości jako osoby.
- Zasada angażowania rodziców w proces integralnego wychowania dziecka, współdziałania w pokonywaniu różnorodnych trudności.

⁵³ Por. AGSD, B-k-4, k. 29r; B-h-1, k. 3r.

- Zasada dyskretnej pomocy duchowej, specjalistycznej, materialnej.
- Zasada rzetelnego informowania rodziców o postępach dziecka, o jego problemach oraz o potrzebach zaobserwowanych w czasie przebywania dziecka w świetlicy i po za nią.
- Zasada organizowania form czynnego zaangażowania rodziców i opiekunów w działania podejmowane w świetlicy mające na celu budowanie więzi wielopokoleniowej, wspólnego przeżywania uroczystości religijnych, patriotycznych i okolicznościowych.
- Zasada edukacji nieformalnej rodziców, przez spotkania ze specjalistami, doradcami, umożliwienie pogłębionej formacji religijnej.
- Zasada zorganizowania zintegrowanego środowiska rodzinnego, przez aktywizowanie rodziców w zakresie wychowania chrześcijańskiego dzieci oraz rozwiązywania problemów rodzin, podnoszenie sprawności wychowawczej, zaradności życiowej i zawodowej.

Wydaje się, że tradycyjne spotkania organizowane dla rodziców np. Opłatek, Wielkanoc, Dzień Matki i inne przestają wystarczać. Stąd też wskazane jest powstawanie grup samopomocowych rodziców. Celem byłoby organizowanie zintegrowanego środowiska rodziców oraz aktywizowanie ich w zakresie rozwiązywania problemów, podnoszenia sprawności wychowawczej rodzin i zaradności życiowej. Dodatkowym celem byłoby organizowanie edukacji nieformalnej rodziców poprzez spotkania Studium Rodzinnego oraz zorganizowanie zintegrowanego środowiska rodziców. Celem Grupy Samopomocowej działającej w prowadzonych przez Zgromadzenie świetlicach jest przede wszystkim wzajemna pomoc i wspieranie się osób będących w grupie w różnych problemach, otwarcie na nowe znajomości, bycie we wspólnocie, przełamywanie barier psychologicznych, społecznych, komunikacyjnych, zdobywanie nowej wiedzy i umiejętności oraz podnoszenie kwalifikacji podczas kursów i szkoleń.

Dodatkowym celem jest:

- Aktywizowanie rodziców w zakresie wychowania chrześcijańskiego dzieci oraz rozwiązywania problemów ich rodzin, podnoszenie ich sprawności wychowawczej, zaradności życiowej i zawodowej.
- Organizowanie edukacji nieformalnej rodziców.

- Zorganizowanie zintegrowanego środowiska rodziców.

4. Profilaktyka jako ochrona wartości

Bł. Edmund Bojanowski wskazywał na wartość życia od pierwszych jego chwil. Jego zdaniem *istota takowego niemowlęcia jest jeszcze na ten czas jednolitą i jakoby w kłębek zwiniętą wszystkością, jest tylko ziarenkiem, w którym tkwi już cały zaród, lecz jeszcze bez wszelkich odcieni swego przyszłego rozwinięcia*⁵⁴. Bł. Edmund sam czując się dzieckiem Boga, nie tylko starał się trwać w tym stanie, nie tylko wzywał Boga jako Ojca, ale żył jak dziecko (cechowała go prostota, ubóstwo, łagodność, naturalność).

Bł. Edmund rozumiał, że w rozwoju człowieka nie chodzi tylko o to, aby stał się sprawny życiowo, ale żeby jako Dziecko Boże wzrastał osobowo, by stawał się etycznie⁵⁵. Był przekonany, że *słowa nauki nie wystarczą, dzieci, lud, nie słowem, lecz życiem uczyć trzeba, jak żyć mają*⁵⁶. W profilaktyce rozumianej jako ochrona i przekaz wartości, bardzo istotną techniką oddziaływania wychowawczego jest strategia świadectwa, która polega na wywołaniu u wychowanka mechanizmu identyfikacji, widzianej nawet często, jako nieświadome przejęcie pewnych cech drugiej osoby. Identyfikacja może mieć miejsce już przy przyswojeniu sobie doświadczenia innych osób, a przez proces włączenia ich we własne życie może wywierać wpływ na rozwój osobowości.

Dla tego XIX wiecznego Pedagoga profilaktyka to przede wszystkim troska o integralne wychowanie. To ochrona wartości, to szeroko rozumiana troska o życie, o przekaz wartości w rodzinie, w sprzyjającym środowisku wychowawczym. Bł. Edmund wyrażał przekonanie, że *bycie człowiekiem zobowiązuje do czujności, ostrożności i pamięci, że ciała ludzkie są Kościołem Bożym i przybytkiem Ducha Świętego*⁵⁷.

Bł. Edmund doświadczając w swoim życiu wzorców osobowych, jakie Bóg stawiał na jego drodze począwszy od domu rodzinnego przez

⁵⁴ AGSD, B-h-1, k. 35r.

⁵⁵ *Aby zbyt wiele ani zbyt mało po dzieciach nie wymagać, należy zawsze szczegółowo ich indywidualność, ogólnie zaś ich wiek dziecięcy mieć na uwadze i nie żądać za nagłego odmienienia się. – Otoczenie jako przykład dobry, działają silnie na dzieci, które gdziekolwiek spojrzą niech widzą wzór dla siebie. B-h-1, K.105.*

⁵⁶ AGSD, B-k-1, k. 15v.

⁵⁷ Zob. Reguła § 4.

nauczycieli, kapłanów, przyjaciół gorąco pragnął, aby takim znakiem dla współczesnego ludu były Służebniczki i ich działania podejmowane na rzecz dzieci i ich rodzin. W Dzienniku podkreślając służbę Sióstr i zauważając potrzeby ludu zanotował: *zdaje się, że Bóg obrał je sobie za narzędzie szczególniejsze, by przez te słabe i pokorne istoty moc i miłosierdzie swoje w naszych stronach rozsiewać – Bogu też tylko je polecam*⁵⁸. Dostrzegając potrzebę wychowania ludu w tym samym dniu zanotował *Jeżeli Pan Bóg tak dalej błogosławić będzie działaniom Sióstr, to z czasem będzie Bóg wielką miał chwałę, a ludzie niemłą pociechę z tych dzieł, które z ochronki naszej wyszły*⁵⁹.

Wartości, normy i cele wychowania są bardzo potrzebne w życiu każdego człowieka. Wartości, które człowiek realizuje, tworzą go, doskonałą pod jakimś względem (np. witalnym, intelektualnym, estetycznym) lub jako wartości moralne, docierają do jego istoty i doskonałą jego człowieczeństwo⁶⁰.

Działania profilaktyczne są obecnie prowadzone na dużą skalę w szkołach, świetlicach i innych środowiskach wychowawczych. Można powiedzieć, że są jednym ze sposobów reagowania na różnego typu zjawiska występujące w społeczeństwie oceniane, jako niewłaściwe, a wręcz szkodliwe, a tym samym niepożądane. Zjawiska takie są traktowane jako zagrożenie dla dzieci czy młodzieży więc z racji tego podejmuje się wysiłki mające na celu zneutralizowanie ich lub chociażby ograniczenie szkodliwości ich działania. Profilaktyka jest jednym ze sposobów przeciwdziałania im w sposób uprzedzający, czyli praca z młodzieżą czy dziećmi podejmowana jest zanim niezwykle groźne zjawiska społeczne ujawnią się lub rozprzestrzenia, zaś gdy występują już takie zjawiska stosuje się środki zaradcze. Pojawiła się

⁵⁸ Dziennik, 13.05. 1859.

⁵⁹ Dziennik, 13.05. 1859.

Warto także przywołać zapis *Pielęgnowanie w Ochronach pierwiastków ludu przyczyni się do ich utrwalania pomiędzy ludem. Lud widząc je w publicznej instytucji uświęcone, będzie je z coraz większą miłością pielęgnował i rozwijał, w miarę dalszego oświecania się. Jak dotąd mieniły te żywioły wedle stopni oświecenia i okoliczności zewnętrznych tak i nadal niestłumiona zostanie ich twórczość*. B-h-1, k. 19v.

⁶⁰ Zob. A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Wyd. KUL, Lublin 2004, s. 62.

problematyka zapobiegania pewnym zaburzeniom, ochrony zdrowia i optymalizacja warunków niezbędnych dla rozwoju zdrowia⁶¹.

W opinii ks. Marka Dziewieckiego, wychowawca - profilaktyk to ktoś, kto pomaga wychowankom w budowaniu pozytywnych więzi z samym sobą, z drugim człowiekiem i z Bogiem, bo tego typu więzi okazują się najskuteczniejszą ochroną w obliczu zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń. Zło najpewniej zwycięża się dobrem⁶². Bardzo ważnym elementem jest odpowiednie ustalenie tego jak zapobiegać uzależnieniom, aby działania profilaktyczne były skuteczne. Niewątpliwie ważną sprawą jest nawiązanie z dzieckiem silnej więzi.

We współczesnym świecie można spotkać szersze rozumienie pojęcia profilaktyki, a mianowicie to, iż zagrożeniem, któremu trzeba zapobiegać jest nie tylko używanie oraz nadużywanie różnych substancji, ale również pewne stany czy zachowania społeczne ściśle z tym zjawiskiem powiązane. Właśnie taki obraz społeczeństwa pojmowany jest jako niepożądany, dotkliwy, wymagający tym samym podjęcia działań zapobiegających im. Zwraca się uwagę na szereg różnych problemów psychicznych, zdrowotnych, prawnych, ekonomicznych, społecznych i innych doświadczanych przez jednostki sięgające po substancje psychoaktywne oraz ich otoczenie⁶³. W znaczeniu tym profilaktyka to pomniejszanie zagrożenia używania pewnych substancji, a także powiązanych z ich używaniem problemów zdrowotnych oraz prawnych.

Wiedza dotycząca dzieci i młodzieży pozwala na określenie niektórych standardów programów profilaktycznych⁶⁴:

- Projektowane ćwiczenia i informacje muszą być dostosowane do poziomu rozwoju adresata;
- Przekazywane informacje powinny być rzetelne;
- Informacje powinny uwzględniać poziom posiadanej już wiedzy;
- Informacje powinny być rzeczowe;
- Informacje dotyczące zagrożeń nie powinny być zbyt szczegółowe.

⁶¹ Cz. Cekiera, I. Niewiadomska (red.), *Profilaktyka uzależnień drogą do wolności człowieka*, Lublin 2001, s. 130.

⁶² Zob. M. Dziewiecki, *Pedagog na trzecie tysiąclecie*, w: Czytelnia „Opoki” 2004, (www.opoka.org.pl).

⁶³ G. Świątkiewicz (red.), *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Warszawa 2002, s. 24.

⁶⁴ Tamże, s. 52.

Programy profilaktyczne zawsze odnoszą się do wartości. Jako pierwsza i najważniejsza wartość to zdrowie. Ważną sprawą jest to, aby do grup w których toczy się działalność profilaktyczna włączyć rodziców prowadząc dla nich równolegle z dziećmi zajęcia profilaktyczne. Działania profilaktyczne mogą mieć trojaki charakter⁶⁵:

„Wychowawca – profilaktyk rozumie, iż podstawą ochrony dzieci i młodzieży przed zachowaniami problematycznymi i uzależnieniami jest uczenie wychowanków sztuki dojrzałego życia, a nie sztuki nie picia alkoholu czy nie sięgania po narkotyki. Rozumie też, że swoimi oddziaływaniami musi objąć nie tylko uczniów, ale także ich rodziców oraz środowisko lokalne”⁶⁶.

5. Terapia i profilaktyka w świetlicy

Realizacja idei ochrony jako podstawy pracy opiekuńczo – wychowawczej w ujęciu bł. E. Bojanowskiego zakłada również działania profilaktyczno – terapeutyczne. Integralność tych działań powinna zapewniać takie prowadzenie procesu wychowania podopiecznych świetlicy, by uwzględniał on indywidualną sytuację każdego wychowanka i całą złożoność uwarunkowań jego życia w rodzinie i środowisku.

Zajęcia terapeutyczne organizowane w świetlicy mają na celu zmianę sądów poznawczych dzieci, stworzenie im możliwości odreagowania emocjonalnego oraz zmianę wzorów zachowań. W trakcie zajęć dzieci muszą mieć możliwość ruchu i swobodę w wyrażaniu uczuć. Wśród wielu rodzajów zajęć duże znaczenie mają zajęcia o charakterze relaksacyjnym. Aby jednak takie zajęcia były skuteczne prowadzący je winien przestrzegać kilku zasad; mianowicie: powinien tworzyć atmosferę afirmacji, nawiązać osobisty i bliski kontakt z dziećmi, dbać o stworzenie atmosfery sprzyjającej otwartości polegającej na przyjmowaniu i przekazywaniu informacji, dzieleniu się doświadczeniem i wyrażaniem emocji, wprowadzić i przestrzegać normy – reguły porządkujące to, co ma się dzieć na zajęciach, które umożliwiają dzieciom przeżycie dobrych doświadczeń⁶⁷.

⁶⁵ Tamże, s. 54.

⁶⁶ M. Dziewiecki, *Pedagog na trzecie tysiąclecie*.

⁶⁷ Por. Kamińska G., *Terapeutyczna i profilaktyczna działalność świetlicy*, w *Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze* 4(409) 2002 r.

Jednym ze sposobów radzenia sobie ze stresem i krytycznymi wydarzeniami jest wsparcie społeczne, mające miejsce bądź w rodzinie, bądź w grupie lub relacji przyjacielskiej. Wsparcie bazuje na relacji przywiązania, więzi emocjonalnej, poczuciu bezpieczeństwa itp.⁶⁸. Przykładowymi działaniami wspomagającymi młodzież w ich potrzebach rozwojowych jest: okazywanie młodzieży większego szacunku, większego zaangażowania i zainteresowania, stwarzanie jej warunków do konstruktywnego eksperymentowania w życiu, do rozwijania kompetencji społecznych, do rozwoju moralnego, zapewnienie młodzieży możliwości korzystania z pomocy dorosłych wolontariuszy lub specjalistów, udzielanie jej pomocy w odnajdywaniu sensu życia⁶⁹.

Profilaktyka nie jest tylko przekazywaniem informacji dotyczących danego zagrożenia, uczeniem kompetencji wobec własnych emocji lecz to także pytanie o źródło bolesnych stanów emocjonalnych, z którymi młodzi – dzieci mogą sobie nie poradzić mimo nawet najlepszych kompetencji w tej dziedzinie, dopóki nie wyeliminują przyczyn tego typu przeżyć. Przyczyną bolesnych emocji jest ostatecznie kryzys życia i kryzys więzi, zwłaszcza rodzinnych⁷⁰.

Jeśli ostatecznym źródłem problemów młodych ludzi jest kryzys życia to profilaktyka i terapia nie może ograniczać się tylko do sfery biologicznej i psychicznej. Musi obejmować również sferę ludzkiej duchowości, albowiem zajęcie dojrzałej postawy wobec życia jest możliwe tylko w sferze duchowej. W tej to właśnie sferze człowiek stawia sobie pytanie o to, kim jest i po co żyje⁷¹. Duchowość jest zdolnością człowieka do odkrycia i zrozumienia jego własnej tajemnicy. Dopóki dana osoba nie rozwinie u siebie sfery duchowej, dopóty nie może zająć dojrzałej postawy wobec siebie, świata i życia⁷². Nie można zająć dojrzałej postawy wobec rzeczywistości, nad którą dany człowiek nie zastanawia się i której nie potrafi zrozumieć⁷³.

⁶⁸ Por. s. M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych (na przykładzie Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy)*, Warszawa 2004, mps, AGSD, s. 55.

⁶⁹ Za Z. B. Gaś, *Pomoc psychologiczna młodzieży*, Warszawa 1995 r., s.27-28.

⁷⁰ M. Dziewiecki, *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom 1999, s. 146.

⁷¹ Por. M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych...*, s. 56.

⁷² M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, s. 146.

⁷³ Tamże, s. 88,

Człowiek zwykle najbardziej dojrzewa duchowo i rozwija się przez cierpienie. Im bardziej ktoś cierpi z jakiegokolwiek powodu, im więcej przeżywa trudności psychicznych czy dręczących problemów, im bardziej okazują się zaburzone więzi z samym sobą i innymi ludźmi, im głębszych doświadcza problemów moralnych i niepokojów sumienia, im bardziej naiwny prezentuje sposób myślenia o sobie, świecie i ludzkim życiu, jednym słowem – im bardziej jest nieszczęśliwy, tym bardziej atrakcyjne będzie mu się wydawać piwo, papieros, narkotyk czy jakiegokolwiek inne zachowanie dewiacyjne. A więc wszystko to, co obiecuje szybką ulgę i łatwe szczęście⁷⁴.

Gdy dany wychowanek jest pusty duchowo lub gdy rozwija on tylko namiastkę duchowości, wtedy nie może on zająć dojrzałej postawy wobec własnego życia. Nie może też w sposób świadomy i wolny kierować swoim istnieniem, gdyż nie wie kim jest i po co żyje.⁷⁵ Człowiek bez duchowości to człowiek uzależniony od jednej ze swoich sfer częściowych albo od nacisków płynących z środowiska zewnętrznego. To człowiek, który żyje jak małe dziecko, czyli nieświadomie i jedynie w oparciu o bodźce, które oddziałują na niego w danym momencie⁷⁶.

Wielką rolę – oprócz rodziców - do spełnienia mają wychowawcy. Istotnym ich zadaniem jest pomaganie wychowankowi w dorastaniu do osiągnięcia głębi i dojrzałości w sferze duchowej. Formy pomocy w rozwoju duchowym mogą być bardzo różne. Podstawową jest strategia świadectwa, zgodnie z koncepcją Bojanowskiego. Dobrą pomocą będzie np. uczenie wychowanka dojrzałego i uczciwego myślenia o własnym życiu, pomaganie mu w osiągnięciu wewnętrznego wyciszenia, ukazywanie podstawowych pytań o sens życia, o hierarchię wartości, o zasady postępowania, uczenie odróżniania dobra od zła, prawdy od kłamstwa, demaskowanie wypaczonych wizji człowieka, a także takich stylów życia, które okazują się drogą do cierpienia, do niszczenia siebie i innych. Jest to więc stawianie wychowankowi pytań o jego własną tajemnicę oraz pomaganie mu, by nie zadowalał się powierzchownymi odpowiedziami, lecz by szukał prawdziwych odpowiedzi⁷⁷. Jest to innymi słowy mówiąc stawianie wychowankowi wymagań.

⁷⁴ M. Dziewiecki, *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Kielce 2000 r., s. 146.

⁷⁵ M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, s. 91.

⁷⁶ M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych...*, s. 57.

⁷⁷ Por. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, s. 93.

Najbardziej konkretna i jednocześnie najbardziej owocna wychowawczo weryfikacja stopnia dojrzałości w sferze duchowej dokonuje się wtedy, gdy wychowawca pomaga wychowankowi uświadomić sobie jego przekonania i poglądy na temat dojrzałej postawy człowieka wobec samego siebie oraz wobec własnego życia⁷⁸. Dojrzałość duchowa wychowanka powinna więc być weryfikowana na podstawie:

- 1) jego sposobu rozumienia własnej rzeczywistości cielesnej oraz jego sposobu odnoszenia się do niej;
- 2) jego rozumienia i odnoszenia się do własnych przeżyć emocjonalnych.⁷⁹

Człowiek dojrzały duchowo podejmuje decyzje w oparciu o miłość, prawdę i odpowiedzialność, a nie w oparciu o doraźne stany emocjonalne. Nie wymyśla on jakiejś „wizji” samego siebie, lecz odkrywa obiektywną prawdę o sobie: o tym co go rozwija i prowadzi do radości życia oraz o tym, co mu zagraża i prowadzi do kryzysu. Dojrzała sfera duchowa – i tylko ona – może stać się centralnym i prawomocnym systemem kierowania życiem⁸⁰.

Sfera duchowa okazuje się więc kluczowym ogniwem dla terapii i profilaktyki. Stąd też duchowość jest ważnym elementem programów terapeutycznych⁸¹, gdyż nie ma bez niej przyszłości.

W konkluzji nasuwa się myśl o konieczności konstruowania integralnych programów zapobiegania problematycznym zachowaniom. Innymi słowy potrzebne jest podejście całościowe, a jednocześnie podejście zmierzające do promowania pozytywnych kompetencji u dzieci i młodzieży. W perspektywie integralnej chodzi o konsekwentne zapobieganie wszelkim, a nie tylko niektórym zachowaniom i postawom, które są szkodliwe, gdyż zaburzają rozwój dzieci i młodzieży. Profilaktykę integralną cechuje zatem całościowość celów i obszarów działania. Owa całościowość i kompletność ma podwójny wymiar. Z jednej strony zakłada patrzanie na wychowanka jako na całość psychofizyczną i duchowo – społeczną. Z drugiej strony wymaga całościowego spojrzenia na różnorodne formy zagrożeń w wieku rozwojowym oraz na kompetencje życiowe, którymi powinien dysponować wychowanek. Celem integralnego programu profilaktycznego jest

⁷⁸ M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych...*, s. 57.

⁷⁹ M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, s. 93-94.

⁸⁰ Tamże, s. 95.

⁸¹ M. Dziewiecki, *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, s. 148.

kształtowanie dojrzałego wychowanka, który potrafi troszczyć się o własny rozwój we wszystkich dziedzinach życia, który buduje pozytywne więzi z Bogiem, z samym sobą i drugim człowiekiem, który potrafi ochronić i rozwinąć swoją świadomość, wolność i odpowiedzialność. Aby osiągnięcie tego celu było możliwe program musi uczyć cztery grupy umiejętności: zdolności realistycznego myślenia, dojrzałości emocjonalnej, zdolności budowania odpowiedzialnych więzi międzyosobowych oraz zdolności odkrycia i respektowania podstawowych norm i wartości moralnych⁸².

Profilaktyka integralna jest działaniem całościowym nie tylko w odniesieniu do wychowanka w całym bogactwie jego wewnętrznych uwarunkowań, ale także w odniesieniu do grup i środowisk społecznych, które wpływają na jego sytuację i zachowania i które z tego względu powinny być włączone w działania profilaktyczne (rodzice i rodzina, parafia, szkoła, grupy rówieśnicze, psycholodzy i pedagodzy szkolni, policja, instytucje samorządowe, organizacje pozarządowe, itp.)⁸³.

⁸² M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych...*, s. 58.

⁸³ Por. M. Dziewiecki, *Integralna profilaktyka uzależnień w szkole*, Kraków 2003, s. 29-43.

5. Plan programu

NATURA, WIĘZY LUDZKIE, RODZINA GRUPA STARSZA - KLASY IV -VI

TREŚCI WYCHOWAWCZO – DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Zwyczaje i obrzędy rodzinne • Ja i moja rodzina. • Mam prawa i obowiązki w mojej rodzinie. • Moje relacje z rodzicami, z siostrą i bratem. • Dobra atmosfera, a konflikty w rodzinie, jak je rozwiązywać. • Przekaz wartości , tradycji i zwyczajów w rodzinie. • Święta w rodzinie: rodzinne, religijne i narodowe.	• Wie i rozumie czym jest rodzina. • Rozumie czym prawa, a czym obowiązki poszczególnych członków w rodzinie. • Przewiduje konsekwencje wypełniania i niewypełniania obowiązków. • Identyfikuje się z swoją rodziną. • Wie jakie są potrzeby człowieka. • Rozróżnia dobrą atmosferę w rodzinie od złej. • Wie jakie czynniki dezintegrują rodzinę. • Docenia wagę słowa „przepraszam” w kontaktach z innymi ludźmi. • Rozumie, że jest współodpowiedzialny za dobrą atmosferę w życiu rodzinnym. • Docenia starania rodziców, jako wychowawców i przyjaciół.	• Pogadanka; • Odgrywanie ról; • Test zdań niedokończonych; • Album; • Praca z tekstem; • Projekcja filmu; • Krzyżówka; • Praca w grupach; • Kolaż; • Przedstawienia.

	• Dostrzega w tradycjach i zwyczajach rodzinnych ciągłość kultury narodowej. • Rozumie potrzebę świętowania. Wie, co jest istotą dnia świątecznego. • Potrafi wymienić tradycje i obrzędy związane z ważnymi świętami religijnymi, rodzinnymi i narodowymi.	
Przyjaźń • Poznaję swoje uczucia i uczę się z nimi radzić. • Błaski i cienie koleżeństwa – przez nie dojrzewam. • Pozostać sobą wśród kolegów i koleżanek. • Od koleżeństwa do przyjaźni. • Być przyjacielem, czy mieć przyjaciela? • Jak zjednywać sobie przyjaciół.	• Rozumie, że może w sobie rozwijać umiejętności odkrywania i nazywania uczuć w nim samym i w drugim człowieku. • Zdaje sobie sprawę z tego, że uczucia wyrażamy nie tylko słownie, ale całym sobą. • Jest świadomy, że każdy człowiek może inaczej okazywać te same uczucia. • Umie określić różne rodzaje uczuć. • Jest świadomy że może kontrolować swoje emocje. • Umie scharakteryzować postawę dobrego, złego kolegi. • Próbuje czerpać radość z tego, że może komuś pomóc. • Podejmuje próby wspierania i podnoszenia innych na duchu.	• Pogadanka, • Mini wykład, • Odgrywanie scenek, • Dyskusja, • Inscenizacja, • Zabawa, • Praca w grupach, • Projekcja filmu, • Prezentacja multimedialna, • Warsztat, • Trening • Komiks.

	• Potrafi być asertywny. • Rozumie jak ważne jest spotkanie w życiu przyjaciela. • Umie stawiać granice i zachować się asertywnie.	
Troska o przyrodę • W zgodzie z naturą. • Jestem przyjacielem przyrody. • skarbach ziemi. • Moje zdrowie, moje życie- muszę je chronić. • Straconego czasu nikt nam nie zwróci-i jak go właściwie wykorzystać? • Sport receptą na długie życie. • Higiena osobista i wygląd zewnętrzny – skórność i estetyka. • Nożyce – czyli jak odcinają się od nałogów.	• Jest wrażliwy na piękno przyrody, chętnie z nią obcuje. • Dokonuje analizy relacji między działalnością człowieka, a stanem środowiska. • Podejmuje działania ekologiczne we własnym życiu. • Umie zachować ład i porządek w miejscach publicznych i w środowisku. • Potrafi wyjaśnić co to jest zdrowa żywność i widzi konieczność zmiany swoich nawyków żywieniowych. • Rozumie konieczność o zdrowie i bezpieczeństwo własne i innych. • Dostrzega potrzebę uprawiania sportu na co dzień. • Dostrzega konieczność dbania o higienę ciała i estetykę stroju. • Potrafi wymienić nazwy surowców naturalnych ziemi.	• Pogadanka, • Pokaz, • Ćwiczenia praktyczne, • Scenki dramatyczne, • Praca grupowa, • Zabawa dydaktyczna, • Zagadki, • Debata , • Test, • Plakat, • Wyprawy i spacer, • Wycieczki, • Aerobik, • Ulotki, • Mecze, • Turnieje, • Treningi.

RELIGIA – DZIECKO BOŻE – KOŚCIÓŁ
GRUPA MŁODSZA - KLASA I-III

TREŚCI WYCHOWAWCZO – DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ I PROFILAKTYCZNEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Rok liturgiczny • We wspólnocie razem do Boga. • Oddawanie czci Matce Bożej w październiku. • Przyjaciel dzieci – bł. Jan Paweł II. • Poznawanie żywotów świętych w miesiącu listopadzie. • Praktyki adwentu, uczestnictwo we Mszy Św. Roratnej, jako przygotowanie do Bożego Narodzenia.	Dziecko • Od początku roku kształtuje postawę rozwoju przez sumienność. • Modli się za swoją klasę, wspólnotę świetlicową. • Kształtuje w sobie postawę wdzięczności wobec innych. • Rozwija pragnienie naśladowania dobroci bł. Jana Pawła II. • Zna tajemnice różańca świętego. • Potrafi opowiedzieć historię objawień w Fatimie, Lourdes, Gietrzwałdzie. • Zna żywoty świętych dzieci, potrafi powiedzieć o ich życiu. • Potrafi powiedzieć o adwencie. • Podejmuje wspólnotowe i indywidualne postanowienie	• Pogadanka; • Film; • Opowiadanie o dzieciach z Fatimy, Lourdes, o objawieniach w Gietrzwałdzie; • Film; • Konkurs plastyczny; • Konkurs wiedzy; • Codzienne czytanie przy posiłku historii świętych dzieci beatyfikowanych i kanonizowanych – listopad; • Uczestnictwo w roratach;

• Zapoznanie z tradycjami Bożego Narodzenia. • Kolędowanie. • Wielki Post i jego praktyki. • Triduum Paschalne. • Tradycje świąt Wielkanocnych. • Udział w nabożeństwach majowych. • Praktyka pierwszych piątków miesiąca.	• adwentowe. • Uczestniczy w roratach dla dzieci. • Włącza się w przygotowanie jasełek w świetlicy. • Poznaje i śpiewa kolędy. • Z rodziną uczestniczy we wspólnym kolędowaniu w świetlicy. • Stroi choinkę w świetlicy. • Włącza się w przygotowywanie kartek świątecznych. • Składa życzenia świąteczne. • Uczestniczy w przygotowaniach wigilii świetlicowej z rodzicami i we wspólnocie. • Uczestniczy wspólnotowo lub z rodzicami w obrzędzie posypania głów popiołem. • Uczestniczy i przygotowuje nabożeństwa Drogi Krzyżowej w parafii. • Uczestniczy w szkolnych rekolekcjach wielkopostnych. • Podejmuje postanowienia wielkopostne wspólnotowe i indywidualne. • Przygotowuje palmę i uczestniczy w Mszy świętej. • Przygotowuje wspólnie śniadanie wielkanocne w świetlicy. • Przygotowuje koszyczek do święconkę.	• Wspólne dekorowanie sal na czas adwentu; • Śpiew związany z danym okresem liturgicznym; • Modlitwa różańcowa w parafii, przygotowanie rozważań z pomocą Sióstr i wychowawców; • Wypełnianie podjętych postanowień; • Konkurs na wykonanie różańca; • Czynny udział w przedstawieniu z okazji Bożego Narodzenia, Wielkanocy; • Przygotowanie kartek, ozdób na kiermasz bożonarodzeniowy i wielkanocny; • Udział w spotkaniach: opłatkowym, wspólnej wigilii,
--	---	--

	• Uczestniczy w Triduum Paschalnym. • Zna i opowiada tradycje Świąt Wielkanocnych. • Zna pieśni wielkanocne. • Składa życzenia kapłanom. • Zna pieśni ku czci Matki Bożej. • Nawiedza kapliczki przydrożne. • Z rodzinami uczestniczy w procesji Bożego Ciała, a ze świetlicą w oktawie – sypie kwiatki, nosi poduszki. • Uczestniczy w pierwszych piątkach miesiąca, zna obietnice jakie Jezus powiedział św. Małgorzacie.	w śniadaniu wielkanocnym w świetlicy; • Przygotowanie palm; • Udział w procesji Bożego Ciała; • Wynagradzanie za grzechy – rachunek sumienia, Msza św. z okazji I piątku miesiąca.
Praktyki religijne • Wdrażanie w codzienne praktyki religijne. • Ukazywanie znaczenia praktyk religijnych w codziennym życiu. • Częste wspomnianie Boga, Jego Słowa. • Życie sakramentalne.	Dziecko • Modli się rano i wieczorem. • Pamięta i modli się przed i po posiłku. • Uczestniczy w niedzielnej Mszy świętej. • Angażuje się czynnie w przygotowanie liturgii niedzielnej w świetlicy. • W czasie wakacyjnych wyjazdów pamięta o Mszy świętej. • Przygotowuje się do sakramentu pokuty i pojednania – rachunek sumienia. • Przeżywa z I Komunię Świętą.	• Modlitwa w świetlicy; • Wypełnianie poznanych praktyk; • Nauka modlitw, Przykazań Kościelnych, Dekalogu; • Nawiedzanie kaplic, kościołów; • Opowiadanie; • Czytanie Biblii w świetlicy; • Przygotowywanie pantomim,

	• Uczestniczy w niedzielnych Eucharystiach. • Uczestniczy w uroczystościach parafialnych. • Do kościoła przychodzi odpowiednio ubrany.	scenek biblijnych;
Dzieciństwo Boże • Wdrażanie w okazywanie miłości Panu Bogu. • Poglębianie prawdy o sakramencie Chrztu świętego i jego skutkach w codziennym życiu wiary. • Ukazywanie Dzieciątka Jezus jako wzoru.	Dziecko • Dziękuje Bogu za dar chrztu. • Nazywa Boga swoim Ojcem. • Zna Dekalog. • Dziękuje za Rodziców i Rodziców Chrzestnych. • Poglębia pozytywny obraz własnej osoby. • Naśladuje Jezusa w posłuszeństwie Rodzicom.	• Opowiadanie; • Pogadanka; • Oglądanie zdjęć ze Chrztu św. • Poznawanie patrona imienia; • Świętowanie dnia imienin we wspólnocie; • Czytanie Pisma świętego; • Oglądanie filmu.

RELIGIA – DZIECKO BOŻE – KOŚCIÓŁ
GRUPA STARSZA – KLASY IV -VI

TREŚCI WYCHOWAWCZO –DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Sakramenty święte • Pogłębienie sakramentu Chrztu świętego. • Tajemnica Eucharystii. • Sakrament Pokuty i Pojednania.	Wychowanek: • Wie, że to Jezus Chrystus poprzez swoją śmierć i zmartwychwstanie przywrócił ludziom utracone życie Boże. • Zna kolejność sakramentów świętych i ich symbole. • Zna kolejność czynności podczas Chrztu świętego i ich znaczenie. • Wie, jak naglej potrzebie udzielić sakramentu Chrztu św. • Wie, jak rozwijać w sobie dar życia Bożego. • Rozumie, że przebaczenie krzywd wyrządzonych przez innych sprzyja dobremu współżyciu w klasie, wspólnocie rodzinnej, między ludźmi. • Potrafi wymienić kroki prowadzące do przebaczenia i pojednania. • Poznaje życie świętej Rity – patronki	• Opowiadanie; • Pogadanka; • Rozmowa kierowana; • Film „Tajemnica Eucharystii”; • Prezentacja multimedialna; • Przykłady życia z Biblii; • Spotkanie z kapłanem; • Spotkanie z siostrą pracującą w zakrystii – pogadanka o symbolach sakramentu Chrztu św., naczynia liturgiczne; • Przygotowywanie liturgii niedzielnej z grupą świetlicową.

	przebaczenia, która swoim życiem dała taki przykład. • Potrafi wymienić osoby, które umiały przebaczyć swoim wrogom. • Wykonuje gest przebaczenia w stosunku do tych, których skrzywdził. • Pragnie podczas eucharystii przyjmować komunię św. • Opowiada o codziennej eucharystii w życiu świętych. • Systematycznie korzysta z sakramentów pokuty i Eucharystii. • Kształtuje właściwe odniesienie do drugich, wdzięczność, gotowość dzielenia się z innymi. • Wzajemne obdarowywanie się, ale też przepraszenie w rodzinie, świetlicy, klasie szkolnej.	
Wiara • Zapoznavanie z życiorysami świętych. • Bł. Jan Paweł II – przyjaciel Boga i człowieka.	Wychowanek: • Czyta Pismo Święte. • Potrafi opowiedzieć historię postaci biblijnych tj, Abrahama, Mojżesza, Dawida, Apostołów, Jana Chrzciciela.	• Pogadanka; • Słuchanie i czytanie historii świętych; • Filmy religijne – biblijne historie; • Wyjazd ze świetlicą

• Pogłębianie więzi z Pismem świętym. • Zachęcanie do naśladowania Matki Bożej.	• Potrafi opowiedzieć o wzorze jakim jest Święta Rodzina z Nazaretu. • Uczestniczy w konkursie wiedzy o Sanktuariach Maryjnych w Polsce. • Zna historię Patrona świątlicy. • W postawie świętych potrafi odnaleźć inspirację do stawania się dobrym . • Prosi bł. Jana Pawła II o pomoc w codziennym stawaniu się lepszym chrześcijaninem. • Bierze udział w konkursie wiedzy o patronie. • Zna historię swojego Patrona od Chrztu św.	• do sanktuarium na Świętej Górze – szlakiem bł. Edmunda Bojanowskiego; • Udział w pieszej pielgrzymce do najbliższego sanktuarium; • Śpiew pieśni związanych z rokiem liturgicznym; • Udział w konkursie wiedzy oraz plastycznym; • Przygotowanie inscenizacji o Patronie dla dzieci i rodziców ze świątlicy.
--	--	--

RELIGIA – DZIECKO BOŻE – KOŚCIÓŁ
GRUPA GIMNAZJUM

TREŚCI WYCHOWAWCZO – DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ I PROFILAKTYCZNEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Sakramenty święte • Bierzmowanie • Eucharystia • Pokuty i pojednania	Wychowanek: • Wie, że sakramenty są znakami działania Boga w życiu Kościoła i chrześcijanina. • Umacnia się w przekonaniu, że sakramenty pokuty i Eucharystii są drogą umocnienia w wierze. • Uświadamia sobie motywy wiary chrześcijańskiej, przygotowuje się do samodzielnego podejmowania i rozwiązywania problemów religijnych i moralnych – w kontekście przygotowania do sakramentu bierzmowania.	• Pogadanka; • Opowiadanie; • Interpretacja tekstów Katechizmu Kościoła Katolickiego; • Spotkania z kapłanem; • Świadczenia nawrócenia ; • Filmy edukacyjne; • Quizy; • Drama; • Dyskusja; • Praca z tekstem; • Turniej wiedzy; • Plakaty; • Prezentacje multimedialne; • Referaty.

Pogłębione przeżywanie roku liturgicznego • Świadome przeżywanie swojej wiary • Pismo święte • Maryja	• Zna sens okresów liturgicznych i wybranych świąt kościelnych. • Wdraża się do godnego przeżywania Świąt Bożego Narodzenia poprzez uczenie ofiarnej miłości, z której rodzi się radość i wdzięczność. • Potrafi umiejętnie dokonać wyboru dobra w konkretnych sytuacjach życiowych. • Bierze czynny udział w liturgii roku kościelnego i sakramentów oraz w modlitwie liturgicznej. • Czynnie uczestniczy w rekolekcjach w czasie adwentu i w Wielkim Poście. • Dostrzega związek między Eucharystią oraz sakramentem pokuty i pojednania, a życiem moralnym chrześcijanina. • Pogłębia więź z Maryją. • Uczestniczy w nabożeństwach maryjnych.	
---	---	--

Nauka Kościoła • Troska o życie (aborcja, eutanazja, prawo do życia nienarodzonych i niepełnosprawnych).	• Posiada umiejętność zastosowania ogólnych zasad etycznych w konkretnych sytuacjach życiowych, ze szczególnym zrozumieniem konsekwencji stosowania Dekalogu i Błogosławieństw. • Kształtuje w sobie umiejętność stawiania granic oraz uświadamianie konsekwencji ich przekraczania. • Włącza się do grup rówieśniczych pielęgnujących wartości religijne oraz do wolontariatu w świetlicy.	
--	---	--

HISTORIA – OJCZYZNA - HONOR

GRUPA MŁODSZA I-III

TREŚCI WYCHOWAWCZO –DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ I PROFILAKTYCZNEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Jestem Polakiem • Historia Polski w legendach. • Sylwetki sławnych Polaków. • Święta narodowe .	Wychowanek: • Zna historię Polski. • Opowiada legendy związane z powstawaniem państwa polskiego. • Opowiada legendę o Smoku wawelskim. • Opowiada legendę o Lechu, Czechu i Rusie. • Zna Legendę o Piaście i postrzyżynach jego syna Siemowita. • Wymienia i potrafi opowiedzieć o wybranych postaciach królów polskich. • Zna historię i zasługi dla Polski: Tadeusza Kościuszki, Józefa Piłsudskiego. • Godnie zachowuje się w czasie uroczystości patriotycznych. • Wyjaśnia symbole narodowe.	• Pogadanka historyczna; • Wiersz; • Piosenka; • Wieczornica patriotyczna; • Rajdy rowerowe po okolicy; • Udział w Mszach świętych w intencji Ojczyzny; • Udział w świętach i uroczystościach narodowych; • Spotkanie z kombatanami; • Film; • Konkurs wiedzy „Kocham Cię Polsko”.
Moja Mała Ojczyzna • Miejscowość dawniej i dziś. • Region dawniej i dziś i jego	• Zna lokalne i regionalne tradycje, zwyczaje.	• Opowiadanie historyczne; • Słuchanie legend, podań i baśni;

mieszkańcy.	• Posiada wiedzę z zakresu historii i geografii „Małej Ojczyzny”. • Odwiedza miejsca pamięci narodowej w swoim regionie. • Zna strój regionalny. • Potrafi wymienić kilka postaci historycznych związanych z miejscowością. • Opisuje herb i wie, co on przedstawia. • Rozumie potrzebę gromadzenia eksponatów i pamiątek dla przyszłych pokoleń.	• Inscenizacja; • Konkurs plastyczny i fotograficzny „Cudze chwalicie swego nie znacie”; • Taniec regionalny; • Taniec ludowy; • Śpiew; • Wycieczka do muzeum;
Honor • Dbłość o swe dobre imię, dotrzymywanie słowa.	• Dobrze wypełnia swoje obowiązki szkolne, świetlicowe, domowe. • Db o narzędzia pracy, przybory, zabawki, gry na świetlicy, w szkole w domu. • Stosuje grzeczne gesty tj. przepuszczanie przez drzwi, ustępowanie miejsca w środkach transportu. • Słucha czyjeś wypowiedzi bez przerywania. • Jest punktualny.	• Konkurs plastyczny „Cudze chwalicie swego, nie znacie”; • Praca plastyczna „Herb mojego miasta”; • Pogadanka; • Rozmowa kierowana; • Film; • Odgrywanie ról; • Świadectwo życia; • Spełnianie dobrych uczynków „Cichy Przyjaciel”; • Wykonanie upominku.

HISTORIA – OJCZYZNA - HONOR

GRUPA STARSZA – KLASY IV -VI

TREŚCI WYCHOWAWCZO –DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Jestem Polakiem i obywatelem • Polska moja Ojczyzna – nasze symbole narodowe. • Wolność i nasza historia. • Miłość do Ojczyzny dawniej i dziś. • Walka o zachowanie tożsamości narodowej. • Poprawna polszczyzna , a zachowanie kultury polskiej. • Polskie pieśni patriotyczne i ich rola w życiu Polaków dawniej i dziś. • Polskie tańce narodowe. • Polskie zwyczaje ludowe.	Wychowanek : • Umie wyjaśnić jak przejawia się miłość do Ojczyzny (dawniej i dziś). • Potrafi wymienić symbole narodowe. • Godnie zachowuje się w czasie świąt i uroczystości narodowych. • Odnajduje wartość , jaką stanowi wspólnota lokalna i jej kultura w życiu człowieka. • Zna podstawowe kroki tańców polskich. • Zna tekst i potrafi zaśpiewać niektóre pieśni patriotyczne. • Potrafi wymienić polskie tańce. • Zna i potrafi zaprezentować własny region i jego walory oraz cechy wyróżniające. • Bierze udział w lokalnych inicjatywach kulturalnych i społecznych, pielęgnuje tradycje.	• Opowiadania; • Dyskusje; • „Burza mózgów”; • Pogadanka; • Rozmowa kierowana; • Film; • Prezentacja multimedialna; • Symulacja sytuacji problemowych; • Wycieczki tematyczne, turystyczno – krajoznawcze; • Konkursy; • Quizy; • Plakaty; • Wieczornice; • Taniec regionalny, ludowy,

• Tradycja, zwyczaje, obrzędy narodowe. • Moja mała ojczyzna. • Odpowiedzialność w domu, szkole i ... • Uczciwe myśli słowa i uczynki. • Odwaga to element mądrości – różne oblicza odwagi.	• Potrafi odróżnić dobro od zła. • Stara się być wyrozumiały i wrażliwy. • Szanuje drugiego człowieka, jego życie, godność, mienie, przekonania i prawa. • Wyraża szacunek dla siebie oraz innych ludzi, ich wysiłku i pracy. • Podejmuje wysiłek samowychowawczy. • Umie planować czas pracy, nauki i wypoczynku. • Jest świadomy trudności i zagrożeń współczesnego świata, ale jednocześnie posiada umiejętność radzenia sobie w nowych, nawet trudnych sytuacjach życiowych i umie podejmować decyzje.	narodowy; • Śpiew.
---	--	---

HISTORIA – OJCZYZNA - HONOR

GRUPA GIMNAZJUM

TREŚCI WYCHOWAWCZO – DYDAKTYCZNE	PRZEWIDYWANE EFEKTY PRACY WYCHOWAWCZEJ I PROFILAKTYCZNEJ	PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW
Znaczenie religii dla budowania tożsamości narodowej	Wychowanek: • Potrafi powiedzieć o wielkich postaciach Kościoła Katolickiego analizując ich wkład w dzieje narodu. • Uczestniczy w uroczystościach narodowych. • Zachowuje postawę szacunku, ma godny strój.	• Dyskusja; • Prezentacja multimedialna; • Film; • Świadczenia osób; • Tańce narodowe;
Budowanie wizerunku Polski w Europie	• Zna elementy charakterystyczne dla kultury polskiej. • Określa rolę sztuki (muzyki, tańca, śpiewu) na zachowanie tożsamości narodowej Polaków na przestrzeni dziejów. • Potrafi określić związki kultury polskiej z europejską. • Zna, opowiada o wielkich wydarzeniach w Polsce i Europie. • Charakteryzuje najważniejsze zabytki sakralne regionu oraz określa jaką rolę odegrały w historii miasta, regionu, Polski. • Podaje czas, okoliczności pojawienia się flagi i godła	• Konkurs poetycki; • Wieczornica; • Scenki z elementami dramy; • Spotkania z osobami; • Tworzenie znaku promującego Polskę; • Zwiedzanie muzeum regionalnego; • Inscenizacje historyczne; • Wystawy okolicznościowe; • "Piękna nasza Polska cała" –

	jako symboli narodowych, oraz określa ich znaczenie dla Polaków dawniej i dziś.	konkurs fotograficzny; • Dekoracja i gazetka na 11 listopada, 3 maja; • Spotkanie ze „świadkiem historii”.
Świadectwa patriotyzmu: Wierność ojczyźnie, szacunek dla tradycji i dokonań kultury,	• Wskazuje przykłady postaw obywatelskich i patriotycznych w historii i literaturze. • Wyjaśnia jak miłość do Ojczyzny rozumie współczesny człowiek. • Wymienia postawy i zachowania, które świadczą o stosunku do Ojczyzny. • Podaje znaczenie hasła „Bóg Honor, Ojczyzna” dawniej i dziś. • Tańczy podstawowe elementy polskich tańców narodowych (mazurka, krakowiaka, kujawiaka, poloneza, oberka). • Zachowuje odpowiednią postawę podczas słuchania oraz śpiewania hymnu narodowego.	
Folklor regionu i Polski	• Zna dzieła, w których pojawiają się elementy folklorystyczne i ich twórcy. • Zna i dookreśla charakterystyczne cechy stroju, muzyki i tańca poszczególnych regionów Polski.	

6. Wskazania metodyczne

Program wychowawczy dla świetlic jest podstawą do budowania rocznych planów pracy wychowawczej i profilaktycznej oraz programów profilaktycznych na czas wypoczynku w czasie ferii zimowych i wakacji, na poszczególne okresy liturgiczne – adwent i wielki post, czy na okazjonalne uroczystości i spotkania integracyjne. Wszelkie działania i ich charakter planowane są ze względu na specyfikę potrzeb i problemów wychowanków i ich rodzin oraz ich wielorakie uwarunkowania. Powinny one być dostosowane do potrzeb możliwości i kalendarza konkretnej placówki oraz specyfiki środowiskowej, otwarte na wykorzystanie aktualnie rozwijających się doświadczeń i wiedzy w dziedzinie profilaktyki i terapii.

a) Planowanie pracy wychowawczej w świetlicy

Realizacja programu wychowania w świetlicy według koncepcji E. Bojanowskiego domaga się troski o jego integralny charakter we wszystkich wymiarach życia, rozwoju i wychowania dzieci i młodzieży oraz działań skierowanych do rodziny.

Gdy grupą docelową programu wychowawczego w świetlicy są wychowankowie placówki i ich rodziny warto jest tak planować pracę wychowawczą na rok, by programy profilaktyczne, a jeśli zachodzi potrzeba, profilaktyczno – terapeutyczne, stanowiły jego harmonijne dopełnienie. W dużej mierze podopiecznymi świetlic są dzieci i młodzież z rodzin ubogich, wielodzietnych i dysfunkcyjnych, dotkniętych problemem bezrobocia, choroby, rozbicia, alkoholizmu, niezaradności. Planując pracę wychowawczą pożytecznym jest uwzględnienie zadań skierowanych także do dzieci i młodzieży spoza placówki, z rodzin funkcjonujących prawidłowo. Oprócz bieżących działań placówki można z pożytkiem dla wychowanków kontynuować pracę w kierunku integracji dzieci i młodzieży z rodzin o zróżnicowanym statusie materialnym, tak, by nie gromadzić samej „patologii”, ale też przez dzieci docierać do rodzin i włączać je we wspólne działania. Można w miarę możliwości proponować działania zmierzające do wspólnej twórczości, rozrywki, przeżywania ważnych chwil związanych ze świętami osobistymi

(imieniny, urodziny itp.) oraz wspólnymi (narodowe, związane z daną miejscowością, religijne) pomagając przy tym w zaspokajaniu podstawowych potrzeb związanych codziennym funkcjonowaniem osób w środowisku rodzinnym i lokalnym. Jednak dla zapewnienia właściwych warunków opieki i wychowania nie wystarczy najlepiej zorganizowany i standardowo wyposażony obiekt. Z powodu zaniedbań wychowawczych wynikających z dysfunkcji rodziny najważniejsze jest wsparcie osobowe, jakie wychowankowie i ich rodziny mogą otrzymać od wychowawców i opiekunów o wysokich kwalifikacjach zawodowych i kompetencjach osobowych.

Zarówno rodziców jak i wychowanków należy włączyć we wspólne działania praktyczne związane z życiem codziennym i kształtować w uczestnikach zdolności sprzyjające realizacji funkcji socjalizacyjnej i emocjonalno - ekspresyjnej, tak ważnej dla zwartości i trwałości rodziny. Prowadzone zajęcia dla dzieci i rodziców mogą pomóc rodzinie, by z czasem coraz bardziej samodzielnie stwarzała odpowiednie warunki do zaspokajania różnorodnych potrzeb psychologicznych i społecznych swoich członków. Chodzi tu głównie o potrzebę przynależności uczuciowej, bezpieczeństwa, stabilizacji. Należy zachęcić uczestników, by ich rodzina określała bliżej cele i wartości, do których dzieci mają dążyć, przyczyniała się do formowania konkretnych potrzeb i zainteresowań tak, by dzieci realizując swe potrzeby posługiwały się środkami właściwymi. W programie pracy z rodziną ukażemy także rodzinę jako wspólnotę, która kultuwyje określone normy i wartości realizując je w konkretnym układzie ról, pozycji i wzajemnych stosunków.

Uwzględniając współpracę z rodziną i działania na rzecz wsparcia rodziny w realizacji podstawowych funkcji, przede wszystkim opiekuńczo - wychowawczych. Na pierwszym miejscu tę, która polega na socjalizacji dzieci, czyli nauczaniu ich reguł zachowania, uznanych prawideł postępowania w społeczeństwie za właściwe i przekazania przyjętego systemu wartości. Kolejne dziedziny, które możemy wesprzeć to zabezpieczenie podstawowych potrzeb (jedzenia, schronienia i ubrania) dzieciom oraz uświadomienie odpowiedniego miejsca i roli w społeczeństwie. Celem planowanych działań powinno być również

kształtowanie postaw i wartości rodzinnych, propagowanie wzorców życia rodzinnego i aktywizację rodzin na rzecz rozwiązywania swych problemów i uczestnictwa w życiu społecznym. Spotykamy się z wieloma aspektami potrzeb, które pojawiają się u rodzin wychowanków korzystających z placówki. Zasadą, która powinna przyświecać naszym działaniom jest indywidualizacja pomocy, która ma odpowiadać konkretnym problemom i potrzebom wychowanków i ich rodzin.

W przypadku rodzin dysfunkcyjnych planujemy działania nastawione na czynny udział rodziców w życiu placówki, który będzie jednocześnie sposobem na rozwijanie ich umiejętności praktycznych potrzebnych w trosce o dom i własne dzieci oraz konkretne formy spędzania czasu wolnego ze swymi dziećmi. Przede wszystkim mamy na uwadze matki, które nie pracują. W tych przypadkach należy podjąć działania, by wychowawczo wpływać zarówno na dzieci jak i rodziców, uświadamiać im ich obowiązki, angażować w praktyczne działania placówki zagospodarowując im wolny czas na prace użyteczne dla dzieci i innych. Zapewniając opiekę i wychowanie dzieciom zwracamy uwagę na wypełnianie obowiązków związanych z nauką szkolną, odpowiedzialnością za siebie i innych, porządek i rzeczy, z których korzystają oraz wykorzystujemy wszystkie zajęcia do ukazywania wartości budujących poprawne relacje interpersonalne i więzi rodzinne. Odwołujemy się do przykładów i literatury promującej wzorce życia rodzinnego, by wzbudzić zainteresowanie u wychowanków i zaktywizować w tym względzie rodziców. Pobyt dziecka w placówce i ewentualną pomoc materialną uzależniamy od stopnia włączenia się rodziny w życie placówki i zainteresowanie własnymi dziećmi.

Z drugiej strony wśród naszych podopiecznych mamy dzieci z rodzin, których rodzice, bądź jeden z rodziców pracuje i ma na tyle niskie dochody, że nie wystarcza na podstawowe potrzeby rodziny lecz na tyle wysokie, że czasem o kilka złotych przekracza minimum dochodowe. Te rodziny są w najtrudniejszej sytuacji, bo mimo iż starają się radzić sobie z własnymi problemami, pozbawieni są jakichkolwiek świadczeń – np. dopłaty do posiłków czy zasiłków, które potrafiliby dobrze wykorzystać. Wykorzystujemy tu wszystkie okazje, by podtrzymać aktywność rodziców,

wspomóc ich, a zwłaszcza matki w opiece nad dziećmi, by mogły pogodzić aktywność zawodową z wychowaniem dzieci. Są to najczęściej osoby i rodziny, które uczciwie korzystają z pomocy, a dzieci wychowują do przyszłych życiowych ról. Potrzebują jednak wsparcia w równaniu szans w wielu dziedzinach życia – nauki, wypoczynku czy dostępu do kultury. W tych przypadkach odwołujemy się do ich aktywności, wzmacniamy poczucie własnej wartości i więzi rodzinne, wyrównujemy w miarę możliwości braki w dziedzinie materialnej. W tych rodzinach największym problemem jest ubóstwo, które młodych ludzi w okresie dorastania łatwo prowadzi do zaburzeń zachowania i konfliktu z rodzicami.

Pośrodku tych skrajnych sytuacji rodzinnych są rodziny niewydolne wychowawczo z powodu ubóstwa, niezaradności życiowej, bardzo niskiej kultury życia i choroby. Te narażone są szczególnie na ograniczenia i deformacje, a panująca w nich bieda, konflikty, napięcia, nałogi – nie stanowią właściwego klimatu do integralnego rozwoju dzieci, rozbudzania szerszych zainteresowań, kształtowania pozytywnego systemu wartości, wzorów i norm postępowania. Funkcje opiekuńczo – wychowawcze tych rodzin są zupełnie zaburzone, a ich członkowie wymagają wielorakiego i stałego wsparcia. Stąd wynika szczególna potrzeba umiejętnego konstruowania programów profilaktycznych i terapeutycznych z uwzględnieniem specyfiki i złożoności sytuacji życiowej wychowanków i ich rodzin.

b) Programy profilaktyczne

Dla realizacji idei ochrony, w której istotne są zintegrowane działania wychowawcze, profilaktyczne i terapeutyczne konieczna jest znajomość możliwości, problemów i potrzeb wychowanków oraz respektowanie standardów organizowanych w ich ramach działań. Istnieje duże zróżnicowanie programów i działań organizowanych w celu zapobiegania różnym sytuacjom ryzykownym. Najbardziej popularne są trzy rodzaje programów.

1) Programy informacyjno – edukacyjne

Działania ich głównie są realizowane w placówkach i dotyczą dostarczania wiedzy na temat prawidłowości rozwojowych oraz istoty

zaburzeń i możliwości ich identyfikacji⁸⁴. Współcześnie obserwuje się trzy główne sposoby realizowania edukacji, mianowicie:

- konstruowanie programów przez pryzmat wieku odbiorców,
- identyfikacja głównych zagadnień tematycznych z zakresu problematyki zagrożeń,
- rozbudowanie i wykorzystanie wychowawczego programu placówki tak, aby nabrał on charakteru profilaktycznego⁸⁵.

2) Programy wczesnej interwencji

Działania tych programów mają na celu ujawnienie osób lub grup o wysokim ryzyku dysfunkcjonalności oraz pomaganie im w redukcji tego ryzyka⁸⁶. Wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje programów wczesnej interwencji:

- programy prowadzone przez profesjonalistów,
- tzw. programy podejścia rówieśniczego, w których główna pomoc i wsparcie są zapewniane przez odpowiednio przygotowanych rówieśników, cieszących się zaufaniem swojego środowiska⁸⁷.

3) Programy działań alternatywnych

Ideą działań alternatywnych jest zaspokajanie potrzeb młodego człowieka w sposób akceptowany społecznie i satysfakcjonujący dla niego samego. Sprawia on, że człowiek nie podejmuje działań destrukcyjnych⁸⁸.

Realizacja działań profilaktycznych ma sens jedynie wówczas, gdy w ich ramy wkomponowane są zabiegi mające na celu ocenę skuteczności prowadzonych przedsięwzięć.

Badania nad programami pozwalają sprawdzić różne modele profilaktyki, zidentyfikować skuteczne strategie i w rezultacie opracować coraz skuteczniejsze interwencje profilaktyczne⁸⁹.

⁸⁴ Z. B. Gaś, *Profilaktyka uzależnień*, Warszawa 1993, s. 61.

⁸⁵ Por. tamże: ss. 62-81

⁸⁶ Z.B. Gaś, *Psychoprofilaktyka. Procedury konstruowania programów wczesnej interwencji*, Lublin 2000, s. 32.

⁸⁷ Z. B. Gaś: *Profilaktyka uzależnień*, s. 83-102.

⁸⁸ Tamże, s. 102.

⁸⁹ M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych...*, s. 60.

Planowane zadania powinny mieć na celu profilaktykę ukierunkowaną na osoby zwiększonego ryzyka, co wymaga dobrego rozpoznania sytuacji rodzinnej i rówieśniczej wychowanków, szczególnie dotyczy to wychowanków z deficytami poznawczymi, z rodzin dysfunkcyjnych itp. Dla dzieci i młodzieży znajdujących się w grupie podwyższonego ryzyka organizowane są indywidualne i grupowe działania profilaktyczne. Obejmuje ona prowadzenie zajęć profilaktycznych i edukacyjno - rozwojowych zgodnie z programem pracy placówki zawierającym ujęte kompleksowo działania profilaktyczne, edukacyjne i wychowawcze, przy czym bloki zajęć profilaktycznych są szczegółowo opracowywane po pogłębionej diagnozie sytuacji wychowanków i konsultacji wychowawców placówki jako ewaluacja pracy⁹⁰.

Mając świadomość, że interakcja różnych czynników sprawia, że dziecko zachowuje się zgodnie z normami i oczekiwaniami społecznymi lub podejmuje zachowania ryzykowne, w realizacji zadania będziemy się koncentrować na czynnikach ryzyka i chroniących. Są one związane z jednostką, z rodziną, z lokalną społecznością. W ramach zajęć wyróżnimy cechy, sytuacje, warunki sprzyjające powstawaniu zachowań ryzykownych, niektóre cechy jednostki i środowiska sprzyjające powstawaniu tych zachowań. Wyróżnimy także czynniki chroniące, które zwiększają odporność na działanie czynników ryzyka - cechy, sytuacje, warunki przeciwdziałające zachowaniom ryzykownym, czyli właściwości jednostek lub środowiska rodzinnego i społecznego, których występowanie wzmacnia ogólny potencjał zdrowotny człowieka i zwiększa jego odporność na działanie czynników ryzyka⁹¹.

Za najważniejsze czynniki chroniące uważa się:

- silną więź emocjonalną z rodzicami,
- zainteresowanie nauką szkolną,
- regularne praktyki religijne,
- poszanowanie prawa, norm, wartości i autorytetów,

⁹⁰ Por. J. Szymańska, *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, Warszawa 2000, s. 31.

⁹¹ Tamże, s. 15.

- przynależność do pozytywnej grupy⁹².

Celem realizacji programów profilaktyczno – wychowawczych jest wspieranie integralnego rozwoju wychowanków, eliminowanie istniejących nieprawidłowości rozwojowych, zaburzeń zachowania, promocja wartości rodzinnych, a przede wszystkim działania zorientowane na wspieranie i reintegrację rodziny. Wsparcie rodziny w realizacji jej funkcji opiekuńczo- wychowawczych powinno prowadzić do złagodzenia problemów wynikających z dysfunkcji i stworzenia warunków do rozwoju i zaangażowania w działania na rzecz zdrowia fizycznego, psychicznego, moralnego i duchowego nie tylko dzieci, ale i bliskich im osób.

Głównym celem działań zawartych w programie powinno być rozwijanie właściwych postaw, zachowań i umiejętności sprzyjających rozwinięciu zdolności podejmowania dojrzałych decyzji, szczególnie dotyczących relacji międzyosobowych i odpowiedzialności za pełnione już i w przyszłości role w rodzinie, która jest mniej lub bardziej doskonałym, ale naturalnym środowiskiem życia człowieka. Cel ten możemy realizować poprzez rozwój takich umiejętności jak:

- Poznawania osobistych uwarunkowań, które utrudniają lub ułatwiają budowanie odniesień do własnych zadań oraz innych osób i umiejętności refleksji nad sobą;
- Budowanie satysfakcjonujących relacji z ludźmi;
- Przyjmowanie odpowiedzialności za siebie i innych, jako prawdziwego przeżywania więzi i relacji miłości;
- Przyjmowanie postawy asertywnej i stosowanie zachowań asertywnych w sytuacjach trudnych;
- Radzenie sobie z negatywnymi emocjami;
- Odreagowywanie napięć;
- Rozpoznawanie zagrożeń;
- Oddzielanie własnych poglądów, postaw i potrzeb od presji, sugestii i wpływów otoczenia;
- Radzenie sobie z naciskiem grupy i wpływem społecznym;

⁹² Por. J. Szymańska, K. Wojcieszek, *Standardy jakości pierwszorzędowych programów profilaktycznych realizowanych w szkołach i placówkach oświatowych*, „Wychowawca”, 2002, nr 10, s. 14 – 18.

- Konstrukttywne rozwiązywanie problemów;
- Komunikowanie się z ludźmi.

Cele programu profilaktycznego możemy realizować wykorzystując następujące strategie działań:

- Alternatyw - stworzenie możliwości realizowania ważnych potrzeb poprzez pozytywną działalność – sport, działalność artystyczna, aktywne spędzanie czasu wolnego na działaniach rozrywkowych lub pożytecznych społecznie itp.
- Edukacyjna – ukazanie wartości rodzinnych i roli życiowych w rodzinie i społeczeństwie, pomoc w rozwoju ważnych umiejętności życiowych – kompetencje interpersonalne, asertywność, pozytywna samoocena, poszanowanie norm, wartości i autorytetów, pogłębienie więzi rodzinnych, życiowa zaradność.
- Informacyjna – przekazanie informacji na temat wartości zachowań pozytywnych i konsekwencji zachowań ryzykownych, skutków nadużywania alkoholu, działań na rzecz trzeźwości

Jeśli grupą wychowanków – adresatów zadań realizowanych w ramach programu są dzieci i młodzież z rodzin dotkniętych już problemem alkoholizmu rodziców i innych osób bliskich zgodnie z ideą ochrony E. Bojanowskiego, możemy zaplanować konkretne sposoby działania.

Najważniejszym jest przede wszystkim to, by dobrze zrozumieć naturę problemów poszczególnych wychowanków i rozpoznać, jaką rolę każdy odgrywa w rodzinie, czy jest bohaterem rodzinnym, czy dzieckiem niewidzialnym. Należy więc stwarzać dziecku okazje do zdobywania takich doświadczeń, które wywołują u niego zmianę sądów o rzeczywistości, zmianę zachowania i odreagowanie emocjonalne. Różnorodne zajęcia z dziećmi powinny pełnić funkcje socjoterapeutyczne i stanowić dla dzieci doświadczenia korygujące. Cel zajęć powinien być tak określony, by odnosił się nie tylko dla całej grupy, ale dla poszczególnych jej członków. Z każdym dzieckiem należy pracować w sposób dostosowany do jego potrzeb, rozeznanych z różnych punktów widzenia - stanu jego potrzeb, dotychczasowego rozwoju, aktualnego momentu rozwojowego urazów, jakie przeżyło i ich konsekwencji, roli jaką pełni w rodzinie. Ważne jest uwzględnienie interakcji tych czynników, co daje

szansę na możliwie pełną ocenę sytuacji i zaplanowanie kierunków działań i kolejności ich realizacji. Udzielając pomocy, wychowawca współpracuje z innymi osobami prowadzącymi zajęcia. Współpraca pomiędzy nimi i skoordynowanie podejmowanych działań ma przyczynić się do poprawy sytuacji dziecka oraz zwiększenia skuteczności interwencji podejmowanych wobec pozostałych członków rodziny, zwłaszcza w aspekcie motywowania rodziców do podjęcia terapii, gdy zachodzi taka konieczność i rozwiązania problemów osobistych. Pomoc dziecku jest zawsze zintegrowana z pomocą rodzinie.

Bardzo ważnym elementem prowadzonych zajęć jest nawiązanie indywidualnej relacji pomiędzy dzieckiem a osobą wspierającą, szczególnie dotyczy to dzieci, żyjących w rodzinach czynnych alkoholików. Celem jest, by pomóc dziecku w radzeniu sobie w różnych trudnych czy niebezpiecznych sytuacjach rodzinnych. Wychowawca stara się wspólnie z dzieckiem opracować takie strategie zachowania, które umożliwią mu zachowanie adekwatne do danej sytuacji. Osoba wspierająca może też budować wspólnie z dzieckiem system wsparcia zewnętrznego, a więc poszukiwać bezpiecznych miejsc i osób, na pomoc których dziecko może liczyć (np.: dziadkowie, ciocia, sąsiadka). Wykorzystując różne techniki zajęć czyni to ostrożnie, by nie naruszać więzi dziecka z rodzicami, a pomóc mu w zrozumieniu tego, co dzieje się w rodzinie oraz w radzeniu sobie z lękiem, bólem, samotnością, poczuciem winy czy innymi trudnymi uczuciami.

Mamy świadomość, że edukacja dotycząca uzależnienia może być zagrażająca dla dziecka, którego rodzice nic nie robią, by zmienić swój styl życia i zachowań, nie leczą się itp. Podjęcie tego tematu może spowodować uruchomienie u dziecka mechanizmów obronnych i w konsekwencji wycofanie. Wobec tych wychowanków nie jest wystarczające prowadzenie pomocy socjalnej - dożywianie dzieci, zabezpieczenie im ubrania czy książek, pomoc w nauce i wspólne odrabianie lekcji, czy też zajęcie dzieciom czasu w interesujący sposób. Dlatego zadaniem wychowawców jest umiejętne wprowadzanie informacji na temat mechanizmów i skutków używania alkoholu przez dzieci i młodzież, czy nadużywania alkoholu przez dorosłych, by łącząc te

informacje z zajęciami dotyczącymi pozytywnych wartości i wzorców w kontekście tematyki *Człowiek, miłość, rodzina – odpowiedzialność wspólnie budowana* wspierać integralny rozwój wychowanków oraz proces reintegracji rodzin.

Reintegrację rodziny rozumiemy jako planowy proces odbudowywania więzi w rodzinach, w których na skutek kryzysu więzi te zostały zerwane lub nadwerżzone - od udzielenia informacji, nawiązania i podtrzymywania kontaktu, do faktycznych zmian w jakości więzi rodziny biologicznej. Reintegracja rodziny oznacza w praktyce przede wszystkim kontynuację systematycznej i długofalowej pracy z rodziną dziecka korzystającego z zajęć w placówce. Realizacja tego zadania wymaga obecności wychowawców posiadających odpowiednie przygotowanie do pracy w zakresie takiej pomocy. Wypracowane już metody pracy psychologiczno-wychowawczej w danej placówce wymagają stałego ubogacania, a jej praca profilaktyczna ciągłej ewaluacji.

Pomoc dzieciom z rodzin alkoholowych, które uczęszczają do świetlicy należy połączyć ściśle z działaniami na rzecz wszystkich wychowanków, którzy w swych różnorodnych problemach są zagrożone tym problemem. Należy zabiegać, aby działania były spójne, co oznacza, że udzielana dziecku pomoc jest zintegrowana z pomocą rodzinie. Żeby taka była to znaczy, że:

- Jest planowa, opiera się na indywidualnej diagnozie jego potrzeb i problemów.
- Jest kompleksowa i długoterminowa, co oznacza, że obejmuje wiele aspektów życia dziecka i sprzyja rozwiązaniu jego problemów.
- Celem pomocy powinno być rozwiązanie problemów dziecka, a nie doraźne zaspokajanie jego potrzeb (np. materialnych).
- Pomoc dziecku jest zindywidualizowana.
- Planowanie pomocy przebiega w zespole i jest poddawane konsultacji.
- Udzielanie pomocy spełnia standardy adekwatne do rodzaju prowadzonych działań.

Należy dobierać odpowiednie formy oddziaływań, trafnie wybierać te, które są bardziej wartościowe od innych, w odniesieniu konkretnych

zasobów i potrzeb, co mogą zapewnić osoby, które mają odpowiednie kwalifikacje zawodowe oraz kompetencje osobiste.

Ważne jest, aby działania prowadzone z dziećmi i młodzieżą włączać również ich rodziny. Dzięki kontynuacji systematycznych działań oraz poszerzaniu oddziaływań profilaktycznych i socjoterapeutycznych wobec dzieci i młodzieży z grup ryzyka uczęszczających do świetlicy wzmocnią się i ubogacą formy przeciwdziałania patologiom społecznym i wykluczeniu społecznemu. Cel ten możemy osiągać poprzez organizację czasu wolnego i wypoczynku połączonych z działaniami rozwijającymi zainteresowania i umiejętności praktyczne wychowanków, korekcyjnymi i edukacyjnymi zaplanowanymi w programach profilaktycznych.

Podstawowymi formami działania świetlicy w zależności od sytuacji i możliwości danego środowiska są:

- Stała, systematyczna współpraca z rodziną dziecka.
- Rozpoznanie sytuacji dziecka w kontekście jego sytuacji rodzinnej.
- Organizacja czasu wolnego, prowadzenie zajęć tematycznych.
- Prowadzenie zajęć z elementami socjoterapii.
- Prowadzenie pracy z grupą poprzedzone jej planowaniem w zespole pracowników.
- Indywidualne spotkania z dziećmi organizowane poza pracą z grupą.
- Prowadzenie dokumentacji pracy z dzieckiem i z grupą.
- Współpraca z innymi instytucjami (gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, szkoła, ośrodek pomocy społecznej, sąd rodzinny, powiatowe centrum pomocy rodzinie itp.).
- Dożywianie dzieci.
- Pomoc dziecku w radzeniu sobie z życiowymi problemami, kryzysami (rodzinnymi, związanymi z relacjami z rówieśnikami, szkolnymi itp.).

IV. PROGRAM WYCHWOWANIA DZIECI I MŁODZIEŻY ZRZESZONYCH WE WSPÓLNOTACH PRZYPARAFIALNYCH WEDŁUG KONCEPCJI BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

1. Wspólnota parafialna w procesie wychowania młodych chrześcijan

Żaden człowiek nie posiada życia sam z siebie, zawsze zostaje mu ono dane i przekazane. Każdy zależy w tym zakresie od swoich rodziców i przodków, od społeczeństwa i od tych wszystkich, których spotyka na drodze swojego życia. Nie inaczej jest z wiarą. Nie rodzi się ona w warunkach sterylnego laboratorium, lecz w konkretnych, nieprzewidywalnych i burzliwych okolicznościach życia. Wiara jest aktem osobistej decyzji jednostki, ale w procesie swego powstawania i rozwoju nie może się obejść bez drugiej osoby.

W tym kontekście jasna staje się odpowiedź na pytanie o sens istnienia parafii czy też o potrzebę zaangażowania w jej życie: parafia jest po to, by w niej uczyć się wiary. Do chrześcijańskiej wspólnoty należą ludzie, którzy nawzajem wspierają się w wierze, przekazują ją dalej, pocieszają się w czasie prób i ucisku oraz wspólnie oczekują przyścia swego Pana w chwale. Taka wspólnota stwarza warunki, w których może wzrastać i owocować osobista wiara człowieka. Parafia zawsze stanowiła najważniejszą dla mieszkańców wsi i miast instytucję kościelną, wpisaną od wieków w rytm codziennego i odświętnego życia.

Jej rola w organizowaniu życia wspólnotowego zmieniała się, ale mimo tych zmian, parafia pozostawała podstawowym ośrodkiem autorytetu religijno-moralnego. To we wspólnocie ochrzczonych „nowi ludzie” swoją modlitwą, życiem sakramentalnym i pracą duchową przyczyniają się do wzrostu Ciała Mistycznego, a przez to skutecznie uczestniczą w przemienianiu świata duchem chrześcijańskim⁹³. Parafia powinna być zaangażowaną wspólnotą wierzących, którzy przy współpracy i w dialogu z duszpasterzami, podejmują odpowiedzialność za swe życie wiary. Parafia jako całość jest więc „oknem wystawowym Boga”, „księgą, którą ludzie najpierw czytają i pojmują” (Heinz-Manfred Schulz) oraz „jedyną relikwią Chrystusa, jaką mamy” (Dieter Emeis, Karl Heinz Schmitt). Za tymi obrazowymi porównaniami kryje się przekonanie, że tylko w żywej wspólnocie parafialnej można w praktyce doświadczyć, czym jest wiara.

2. Rola rodziców w kształtowaniu osobowości młodych chrześcijan i odpowiedzialnych obywateli

Rodzice przekazując życie swoim dzieciom przyjmują na siebie bardzo poważną odpowiedzialność za ich wychowanie. Równocześnie otrzymują prawo, aby być ich pierwszymi i głównymi wychowawcami. Zatem do rodziców należy obowiązek stworzenia środowiska ludzkiego ożywianego miłością, pobożnością, szacunkiem do ludzi, które będzie sprzyjało integralnemu wychowaniu ich dzieci. Z tego względu rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych całemu społeczeństwu, miejscem, w którym dzieci uczą się od najmłodszych lat znać i wielbić Boga oraz kochać bliźnich, oraz miejscem, w którym zdobywają pierwsze doświadczenie społeczności ludzkiej i Kościoła a także najskuteczniejszym środkiem, aby wprowadzić dzieci do społeczeństwa cywilnego i do Ludu Bożego. Znaczenie rodziny chrześcijańskiej jest zatem naprawdę do tego stopnia nadzwyczajne dla życia i rozwoju Kościoła, że gdy jej braknie, to bardzo trudno ją zastąpić.

⁹³ Por. *Gravissimum educationis*, 2.

3. Współpraca rodziny chrześcijańskiej i wspólnoty parafialnej w dziele wychowania młodych pokoleń.

Rodzina potrzebuje tu również pomocy parafii. Rodzice wychowują bowiem w wierze przede wszystkim poprzez świadectwo ich życia chrześcijańskiego, szczególnie poprzez doświadczenie bezwarunkowej miłości, jaką kochają swoje dzieci oraz poprzez głęboką i wzajemną miłość, jaką darzą siebie. Oprócz tego w miarę możliwości są wezwani, aby przekazywać wiedzę religijną – zasadniczo o charakterze okazjonalnym, gdyż systematycznie dokonuje się to poprzez odkrywanie żywej i doświadczalnej obecności Chrystusa Zbawiciela w świecie, w wydarzeniach życia rodzinnego, w roku liturgicznym, w działalności podejmowanej z dziećmi w szkole, w parafii, w grupach, itd.

Rodzina jednak potrzebuje pomocy parafii, gdyż życie wiarą dojrzewa w dzieciach w miarę jak one włączają się świadomie w konkretne życie Ludu Bożego; to zaś dokonuje się przede wszystkim w parafii. To tam, wcześniej dzieci i młodzież, a później dorośli uczestniczą i umacniają się życiem sakramentalnym, uczestniczą w liturgii, wchodzą we wspólnotę, której dynamikę nadaje miłosierdzie i apostołat. Stąd też parafia musi zawsze być gotowa służyć rodzicom, szczególnie przygotowując do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Rodzina, szkoła i parafia to trzy rzeczywistości, które współpracują ze sobą i dopełniają się w wychowaniu, jakie muszą otrzymać dzieci. Im większa jest ich wzajemna współpraca i wymiana, im serdeczniejsze są między nimi relacje, tym bardziej skuteczne będzie wychowanie dzieci. Zadanie rozwijania poznania wiary spoczywa przede wszystkim na szkolnym nauczaniu religii i nauczaniu w ramach katechezy parafialnej⁹⁴. Rolę tę jednak jeszcze uzupełniają i pogłębiają spotkania grup dziecięcych i młodzieżowych przy parafiach, co stwarza dodatkową okoliczność wspierania rodziców w religijnym wychowywaniu młodego pokolenia.

⁹⁴ *Dyrektorium Ogólne o katechizacji*, 24.

4. Rola i zadania katechety - wychowawcy

Jeżeli mówimy o wychowawcy, zwykle kojarzy nam się on ze szkołą i nauczycielem, który naucza i wychowuje uczniów. Rzeczywiście, w polskim systemie oświatowym, to szkoła postrzegana jest przede wszystkim jako instytucja kształcąca, a więc wyposażająca ucznia w wiedzę oraz umiejętności i sprawności związane z wykorzystaniem zdobytej wiedzy w dorosłym życiu. Do jej podstawowych funkcji należą: funkcja dydaktyczna oraz wychowawcza i opiekuńcza. Z tych trzech zawsze eksponowana była ta pierwsza, jednakże obecnie, coraz częściej, zwraca się uwagę na wychowanie, które jest procesem rozwijania zalet moralnych, intelektualnych, artystycznych i fizycznych, jakie dziecko posiada w stanie potencjalnym. Wychowanie nie ma na celu zmieniania natury ucznia ale wspomaganie jego rozwoju w harmonii z otoczeniem. Wymaga zatem znajomości potrzeb dziecka, praw jego rozwoju fizycznego i psychicznego, zależąc również w pewnej mierze od wyobrażenia jakie się ma o człowieku⁹⁵. W obecnej rzeczywistości szkolnej nauczyciel pełni rolę wychowawcy a niejednokrotnie zastępuje rodzica, coraz częściej stając się także terapeutą. Reforma systemu oświaty zakłada, że każdy nauczyciel jest wychowawcą, lecz nie może wyręczać rodziców z zadań opiekuńczo-wychowawczych.

A. Polańska, podejmując refleksję nad pytaniem: Jak być katechetą dziś? - wskazuje na istotę jego misji. Jako nauczyciel wiary i wychowawca jest jednocześnie świadkiem wartości i ideałów chrześcijańskich. Realizacja wychowania religijnego w szkole ma ważne miejsce w nauczaniu zintegrowanym na płaszczyźnie rodzina – Kościół – szkoła w systemie oświatowo-wychowawczym. Nauczyciel nie powinien jednak zapominać, że głównym realizatorem spotkania kształtującego postawy katechizowanych jest sam Bóg, a jemu przypada w udziale zaszczytny udział w Jego misji. Rola katechety polega na prowadzeniu młodych do dojrzałej wiary. Jego podstawowym zadaniem

⁹⁵ N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Katowice 1994.

jest wprowadzenie dzieci i młodzieży w świat wartości ewangelicznych. Jednym ze sposobów realizacji tego zadania jest wzmacnianie w uczniach świadomości indywidualnej godności, poprzez pomaganie młodym w odkrywaniu samych siebie, swoich talentów, wzmacnianie wiary w siebie, w zdolność do doskonalenia się, dojrzałe towarzyszenie im w rozeznaniu dobra i zła, w zdolności do doskonalenia się, ożywianie wiary w zwycięstwo dobra nad złem, wskazywanie na odpowiedzialność za samego siebie. Jednocześnie trzeba młodemu człowiekowi nieustannie przypominać, że Bóg jest dobry i miłosierny, że żyjemy w Jego przestrzeni, że On nas kocha takich, jakimi jesteśmy i On wzywa nas byśmy tworzyli dobro w świecie. Dlatego konieczne jest stwarzanie w czasie katechezy atmosfery skupienia przez umiejętne stawianie problemów i wspólne szukanie ich rozwiązania.

Budzenie świadomości godności, podmiotowości i powołania życiowego człowieka prowadzi młodzież do odkrycia własnej wartości i źródeł tej wartości oraz poznania i wyboru zadań, jakie ma do wykonania w swoim życiu. Współczesną młodzież w większości kształtuje dziś świat zewnętrznych manipulacji typu internet, moda, muzyka, slangi, grupy rówieśnicze, a idąc dalej sekty, subkultury. Niestety autorytet rodziców, wychowawców spadł bardzo nisko w rankingu formatorów młodych pokoleń. Trudno im zrozumieć samych siebie. Nie umieją rozpoznać swoich talentów.

W takich uwarunkowaniach życia i rozwoju młodego człowieka katecheta powinien odkryć szeroki zakres swojej posługi podkreślając indywidualną godność każdego ucznia, podprowadzając go do rozwijania i pogłębiania wiary w Boga. Dziś szczególnie potrzeba aby katecheta „ukazał młodzieży sens życia”. Powinien nie tylko uczyć, mówić, przekonywać, lecz także pokazać własnym przykładem wartości chrześcijaństwa i tak pociągać do wiary, do Boga i Kościoła. Ważną rolę w tym względzie spełnia kontynuacja i rozwijanie w parafiach istniejących form pracy poza katechetyczną z dziećmi i młodzieżą. Dopelnianie katechezy szkolnej przez angażowanie w parafialne grupy modlitewne. Katecheta winien być człowiekiem otwartym, życzliwym,

potrafiącym szybko nawiązać kontakt z ludźmi i otoczeniem. Wychowawcza posługa katechety w szkole i w parafii znajduje swój wyraz we współpracy z wychowawcą klasy i rodzicami w rozwiązywaniu trudnych spraw dzieci i młodzieży.

Chociaż katecheta wypełnia swój obowiązek wychowawczy szczególnie poprzez katechizację, która m. in. oświeca i wzmacnia wiarę i pobudza do działalności apostolskiej, to wspiera także rozmaite zrzeszenia i stowarzyszenia młodzieżowe, których celem są ćwiczenia duchowe. Te środki społecznego porozumiewania, w znacznej mierze przyczyniają się do rozwijania młodych umysłów i kształtowania ludzi.

Ogólna Instrukcja Katechetyczna zwraca szczególną uwagę na osobiste walory osobowościowe katechety: Przymioty ludzkie i chrześcijańskie katechezy bardziej gwarantują owocność katechezy, aniżeli wyszukane metody⁹⁶. W dokumentach Kościoła uwzględnia się osobno katechezę dla młodzieży. Z tym wiąże się osoba katechety młodzieżowego, który ma być: nauczycielem, wychowawcą i świadkiem. Stopniowe wyzwalamie się spod wpływów rodziny, poszukiwanie własnej tożsamości i próby własnej oceny rzeczywistości prowadzą dorastającą młodzież w sposób naturalny do tworzenia grup formalnych i nieformalnych. Taka sytuacja wyznacza dla katechety zadanie, jakim jest zintegrowanie grupy aby wytworzyły się w niej więzy emocjonalne. Aby do tego doprowadzić katecheta sam musi wejść w grupę a więc musi zdobyć jej zaufanie, musi być lubianym i cenionym gdyż wtedy tylko zostanie dopuszczony do tego zamkniętego grona. Ze względu na charakter przekazywanej treści najbardziej pożądaną cechą osobowości katechety młodzieżowego jest jego autentyczna duchowość i życie z Bogiem wyrażające się przez wiarę nadzieję i miłość ku Bogu i ludziom. Katechizowani oczekują od katechety autentycznego człowieczeństwa i prawdziwego chrześcijaństwa. Poszukują u niego wzorów postępowania i oparcia w swoich kłopotach. Katecheta jest więc dla młodzieży przewodnikiem dającym świadectwo i występującym w

⁹⁶ *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. ks. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 366-367.

imieniu Kościoła sługą Słowa. Jako świadek przekazuje młodzieży prawdę i rzeczywistość zbawczą. Dokonuje tego nie tylko przez słowo ale poprzez całą swoją osobowość i zaangażowanie własnej osoby w dzieło zbawienia. W ten sposób wyrabia u młodzieży poczucie obowiązku dawania świadectwa. Katecheta jako nauczyciel - wychowawca i świadek musi przede wszystkim umieć z młodzieżą rozmawiać. Jako nauczyciela charakteryzuje katechetę w postawie dialogu intuicja, takt pedagogiczny i inicjatywa. We współczesnej katechezie jest on bardziej partnerem dialogu, przewodnikiem dającym świadectwo niż nauczycielem w tradycyjnym pojęciu. Od katechety młodzieżowego wymaga się postawy twórczej w poszukiwaniu dróg do przekazywania wezwania Bożego.

Jan Paweł II podkreśla, że katechetę powinna charakteryzować przede wszystkim głęboka zażyłość z Chrystusem, wyrażająca się w modlitwie i oderwaniu od siebie. Powinien mieć także świadomość, że to sam Chrystus naucza i wychowuje, a on jest nauczycielem i wychowawcą w tej mierze, w jakiej pozostaje zwiastunem i tłumaczem Dobrej Nowiny, a nie wyrazicielem własnych poglądów czy własnych upodobań⁹⁷. Młody człowiek jest wrażliwy na prawdę, sprawiedliwość, piękno, na inne wartości duchowe. Pragnie odnaleźć siebie samego, dlatego szuka - czasem bardzo burzliwie - prawdziwych wartości i ceni tych ludzi, którzy ich uczą i według nich żyją. W dzisiejszym świecie, wielorakiego postępu i rozwoju, ale i dominującego materializmu, młodzież szuka oparcia w Kościele, który kształtuje wiarę i ukazuje horyzonty chrześcijańskiego humanizmu.

Teraz, kiedy już cieszymy się beatyfikacją Jana Pawła II, możemy odważnie powiedzieć, że człowiek ten wywierał olbrzymi wychowawczy wpływ na środowiska szkolne. Jego osoba jako nauczyciela prawdy, apostoła miłości, człowieka o ogromnej wrażliwości na potrzeby innych, uczącego słowem, a przede wszystkim świadectwem życia jest nie do przecenienia. Te wszystkie uniwersalne wartości, dopiero przeniknięte wartościami religijnymi dają szansę

⁹⁷ Tamże, s 369.

powodzenia wychowawczego. Łatwiej jest bowiem wychowywać gdy ukazuje się jasno prawdziwe wartości i konkretne ideały, na które można się powoływać. Dla chrześcijan takimi wartościami są: wiara w Jezusa Chrystusa, w Objawienie zapisane w Biblii, uznawanie Dekalogu jako normy postępowania.

W dobie współczesnego borykania się z konsekwencjami zbyt liberalnego traktowania zadań wychowawczych, zarówno przez rodziców, szkołę jak i media, dostrzec można coraz częściej konieczność zawrócenia z tej drogi, rodzącej u młodych poczucie pustki i zagubienia. Przywiązywanie wagi tylko do efektów dydaktycznych powoduje utratę możliwości kształtowania pełnego człowieka, na którym powinny spoczywać odpowiedzialne zadania społeczne i rodzinne. Stąd już tylko krok do wielkich rozczarowań ludzi widzących sens swego życia tylko w robieniu kariery, a więc w dążeniu by bardziej „mieć” niż „być”. Dlatego tak ważną rolę spełniają formacyjne grupy apostołskie działające przy parafiach, dające młodym ludziom nie tylko możliwość przyswajania wartości ewangelicznych ale także ich urzeczywistnianie w życiu – w liturgii, posłudze charytatywnej, apostołskiej oraz formach wypoczynku.

Wielu młodych ludzi dążąc za wszelką cenę do materialnego sukcesu, często z lekceważeniem odnosi się do ogólnie przyjętych norm postępowania, traktując swoje życie nie jako odpowiedzialne zadanie, ale jako maksymalną chęć zaznaczenia swojej dominacji i autonomii, bez dostrzegania negatywnych konsekwencji takiego jednostkowego spojrzenia. Trzeba mieć odwagę mówić młodzieży o koniecznych wymaganiach, zarówno względem konkretnej osoby ludzkiej, jak i w relacjach międzyludzkich. Potrzebna i niezbędna do realizacji tego zamierzenia jest współpraca rodziców ze szkołą i Kościołem. Jeśli ten warunek nie jest spełniony nie można wówczas mówić o pozytywnych działaniach wychowawczych.

Młodzi ludzie potrzebują dzisiaj przewodników, którzy będą autorytetami, którzy będą mądrze ich poprawiać, stawiać im granice, mówić „tak” lub „nie”. Taki wychowawca powinien umieć odczytywać

znaki czasu. Dzięki temu będzie mógł dostrzec wartości, jakie pociągają młodzież: pokój, wolność, sprawiedliwość, solidarność, postęp.

Jan Paweł II w swoim nauczaniu zachęcał nauczycieli, wychowawców, katechetów do stawiania się prawdziwym „Nauczycielem” w klasycznym rozumieniu tego słowa. Wymaga to oczywiście respektowania odwiecznych zasad: prawdy, sprawiedliwości i uczciwości. Takiego wychowania potrzeba nie tylko uczniom, ale przede wszystkim nam samym. Szkoła powinna nieustannie stawiać się „kuźnią cnót społecznych” tak bardzo potrzebną naszemu narodowi w obecnych czasach. Chodzi tu o wyczulenie na dobro wspólne, ponieważ przyszłość nie należy do polityki, ale do kultury, czyli dorobku, który sami zdołamy sobie wypracować.

Osobowość katechety musi być także ubogacona przez wartości, które wypracowała dydaktyka, pedagogika i psychologia, jako, że podstawową formą przekazu orędzia Chrystusowego pozostaje nauczanie. Katecheta, który chce działać skutecznie powinien być zgodny zewnętrze i wewnątrz, autentyczny w życiu z tym co głosi⁹⁸.

5. Twórcze zaangażowanie dzieci i młodzieży w życie i misję Kościoła lokalnego i powszechnego

Systematyczne spotkania przy parafii są cenną pomocą w zaangażowaniu młodzieży w życie i misję parafii – jest to bowiem sposobność, aby uczyć młode pokolenie:

- odpowiedzialności za swoją świątynię, za jej wystrój i czystość
- wrażliwości na potrzeby poszczególnych członków wspólnoty, może to wyrażać się w:
 - trosce o osoby ubogie, samotne i chore w parafii,
 - solidarności z rówieśnikami w krajach misyjnych
 - animowaniu i uszlachetnianiu koleżeńskich i przyjacielskich relacji;
- solidarności z duszpasterzami parafii - czego wyrazem może być:

⁹⁸ R. Pomianowski, *Prawidłowości kontaktu wychowawczego w katechizowaniu młodzieży*, "Homo Dei" 43 (1974) nr4, s. 262-270.

- modlitwa za kapłanów i osoby konsekrowane w parafii,
- pamięć o ich imieninach, jubileuszach, odwiedziny w czasie ich choroby,
- dbanie o groby księży na cmentarzu,
- przypominanie i uwrażliwianie młodzieży na kształtowanie w sobie postawy wdzięcznej pamięci o kapłanach, którzy przygotowywali nas do sakramentów świętych i nam ich udzielali;
- świadomego, aktywnego i ochotnego uczestnictwa w liturgii, gdyż sama wiedza o liturgii, nie mająca związku z życiem chrześcijanina, zaprzecza istotnemu celowi katechezy. Stąd katecheza w szkole czy przy parafii winna zawsze wyprzedzać udział w liturgii i jednocześnie czuwać, aby to, co chrześcijanin przeżywa i czego doświadcza w liturgii, zostało przeniesione w jego codzienne życie. Tak rozumiane wychowanie liturgiczne domaga się współdziałania katechezy rodzinnej, nauczania religii w szkole i katechetycznych form duszpasterstwa parafialnego. Inspiratorką dla tego rodzaju katechezy pozostaje parafia, wspólnota wiary, która liturgię sprawuje⁹⁹.

Modlitwa - jej nauczanie i praktykowanie jest szczególnym obowiązkiem rodziców katolickich. Praktyka modlitwy rodzinnej łączy modlitwę Kościoła z modlitwą prywatną wiernych. Szkolne nauczanie religii, poza wprowadzeniem w praktykę modlitwy wspólnej, przekazuje wiedzę na temat modlitwy, ukazuje jej sens w kontekście całego depozytu wiary. Duszpasterstwo katechetyczne w parafii - przez katechezę parafialną i funkcjonujące w parafii grupy modlitewne - wtajemnicza natomiast w modlitwę wspólnoty Kościoła. Powinno ono również wykorzystywać w tym celu pozytywne formy pobożności ludowej, do których wierni są szczególnie przywiązani. Mimo, że domagają się one niekiedy oczyszczenia, przejrzenia i poprawy, *przyczyniają się do głębszego zrozumienia tajemnicy Chrystusa*¹⁰⁰. Szczególne znaczenie ma tu regularna Eucharystia i osobista modlitwa, lektura Pisma Świętego i sakrament pojednania. Korzystanie z katechezy dla dorosłych, rekolekcje parafialne, włączenie się w ruchy formacyjne pomaga im w znacznej

⁹⁹ Dyrektorium Ogólne o katechizacji, 25.

¹⁰⁰ Tamże, 27.

mierze pogłębić i przyswoić praktykę częstej lektury Pisma Świętego i nauczanie Magisterium Kościoła.

Katecheza przyparafialna czy posługa animatorów w grupach parafialnych zakłada szerokie możliwości wychodzenia naprzeciw potrzebom młodych chrześcijan i obywateli. Dlatego też spotkania opierają się dużej mierze na zainteresowaniach uczestników, mają być okazją do odnalezienia prawdziwych odpowiedzi na rodzące się w młodych sercach i umysłach pytania dotyczące różnych aspektów współczesnego życia codziennego.

W ten sposób uczestnictwo dzieci i młodzieży w spotkaniach wspólnot parafialnych przyczynia się znacznej mierze do właściwej formacji sumienia i kształtowania hierarchii wartości, wychowując tym samym do odpowiedzialności za siebie, Kościół i Ojczyznę.

6. Rodzina chrześcijańska i wspólnota parafialna – drogowskazami w budowaniu szczęśliwej przyszłości młodych pokoleń

Dojrzały rodzice wiedzą o tym, że istotą wychowania chrześcijańskiego nie są nakazy czy zakazy, lecz umiejętność fascynowania dzieci i młodzieży perspektywą życia w świętości, czyli perspektywą życia w prawdzie, wolności i miłości. Być odpowiedzialnym rodzicem to nie tylko dojrzałe kochać własne dzieci, ale także pomagać im w tym, by również one uczyły się kochać w podobnie dojrzały sposób. Mądrzy rodzice pomagają swym dzieciom w dorastaniu do każdego powołania, jakie Bóg podpowie ich synom czy córkom. Zadaniem chrześcijańskich rodziców jest fascynowanie swoich dzieci życiem w świętej miłości, niezależnie od tego, jakie Bóg podpowie im specyficzne drogi życia. Istotnym zadaniem rodziców jest też przypominanie dzieciom i młodzieży o tym, że wykształcenie, praca zawodowa czy dobra pozycja społeczna nikomu nie wystarczy do szczęścia. To wszystko jest wtórne wobec powołania. Powołanie to stawanie się najpiękniejszą, najbardziej Bożą wersją samego siebie. Właśnie dlatego każde powołanie może być właściwie odczytane i wiernie zrealizowane przez tych, którzy trwają w serdecznej przyjaźni z Bogiem i aktywnie uczestniczą w życiu Kościoła. Nie ma bowiem prawdziwego życia duchowego w egocentrycznym oderwaniu od

wspólnoty. Tylko w Kościele odnajdujemy Chrystusa, a w Chrystusie Ojca.

Wspólnoty dziecięce i młodzieżowe przy parafii nie są konkurencją dla rodziców, którzy poniekąd mają całą gamę dodatkowych zajęć dla swoich dzieci, ich celem jest pomóc rodzicom i dzieciom w autentycznym przeżywaniu swego chrześcijańskiego powołania i ukazać pole do zaangażowania we wspólnotę Kościoła lokalnego, do której włączył nas chrzest święty.

7. Zakres programu pracy w grupach przyparafialnych

Opracowany program spotkań dla wspólnot przyparafialnych zakłada nieustanną współpracę rodziców z opiekunem grupy. Dziecku, które dopiero kształtuje swoją hierarchię wartości i szuka autorytetów w życiu potrzeba:

- zgody rodziców na dodatkowe, pozaszkolne zaangażowania
- pomocy i mobilizacji w aktywnym i systematycznym uczestnictwie w życiu danej wspólnoty
- wsparcia i współpracy w zaangażowaniu w świąteczne czy wyjątkowe przygotowania do uroczystości w parafii

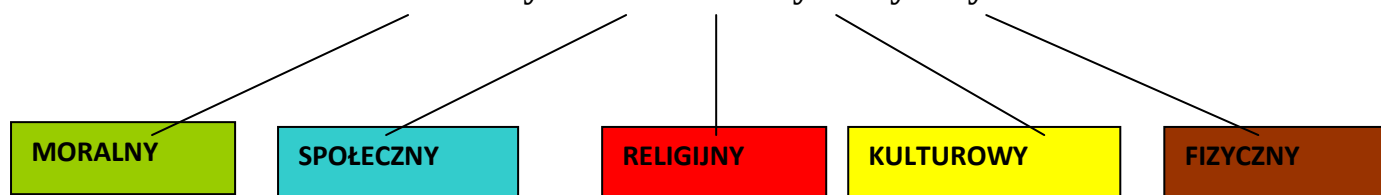
Opracowany program według myśli bł. Edmunda Bojanowskiego zakłada również takie spotkania, na które są zapraszani rodzice, czy inni członkowie rodzin tj. Dzień Mamy i Taty, Dzień Rodziny, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Dziecka, Dzień Przyjęcia do wspólnoty, Spotkanie Opłatkowe, odwiedziny chorych w rodzinach, spotkania z dziećmi z Domu Dziecka itp.

Bł. Edmund Bojanowski kochał Kościół, można to było dostrzec w wyjątkowo mocnej więzi z parafialną wspólnotą na Świętej Górze w Gostyniu, gdzie spędzał niezliczone godziny na osobistej modlitwy, słuchaniu Mszy Świętej, przeżywaniu sakramentów świętych, uczestnictwa w odpustach i ważnych wydarzeniach parafialnych¹⁰¹. Współpracował również z duszpasterzami wspierając ich modlitwą i pracą¹⁰².

¹⁰¹ E. Bojanowski, *Dziennik*, 23.08.1983, Warszawa 1999, s. 90; 03.03.1984, s. 139.

¹⁰² Tamże, 17.03.1984, s. 141.

Obszar wychowawczo - dydaktyczny:

- ochrona przed złymi nawykami, - zaprawianie w dobrem - pracowitość - Prawda - Dobro - miłość i miłosierdzie - przyjaźń - szacunek dla pokarmu (darów Bożych)	- rodzina - <u>Ojczyzna</u> - Kościół - parafia - <u>kobiecość i męskość</u> darem Boga - odpowiedzialność - <u>pomoc chorym</u> - <u>opieka starszego dziecka nad młodszym</u>	- <u>dzieciństwo</u> <u>Boże</u> - Opatrzność Boża - <u>Miłosierdzie</u> <u>Boże</u> - modlitwa - Słowo Boże - liturgia - rok liturgiczny - <u>święci i błogosławieni</u> - życie sakramentalne - sumienie	- muzyka - taniec - literatura - prasa katolicka - kultura słowa - kultura stroju - savoir vivre	- higiena osobista - zdrowie darem Boga - bezpieczeństwo - twórczy odpoczynek - zmysły
---	--	---	--	--

8. Wskazania metodyczne

W odniesieniu do obszaru wychowawczo-dydaktycznego przygotowanego przez Edmunda Bojanowskiego przedstawiamy propozycję pracy w grupach parafialnych uwzględniającą i konkretyzującą moralne, społeczne, religijne, kulturowe i fizyczne wychowanie dzieci i młodzieży.

W schemacie 1. Na wzór Trójcy Świętej budujemy Wspólnotę Miłości w Kościele, który jest naszym domem - ogólnym na trzy lata pracy proponujemy, aby cotygodniowe spotkania w parafii były ściśle ze sobą związane i stopniowo pogłębiane, treściowo poszerzane i z pasją realizowane przez młodego człowieka. Każdy rok spotkań ma na celu przybliżenie dzieciom i młodzieży poszczególnych Osób Trójcy Świętej, jako głównej prawdy wiary chrześcijańskiej.

Przewodniczką pracy wychowawczej w duchu bł. E. Bojanowskiego uczyniliśmy Maryję, która jako Niepokalana Córka Boga Ojca, zasłuchana w głos Ducha Świętego wiernie naśladowała Syna Jezusa.

I tak np.

Jeśli w I roku pracy na I miesiąc wybierzemy CNOTE np. CIERPLIWOŚCI, to:

- w I tygodniu charakteryzujemy i przybliżamy ją uczestnikom spotkania
- w II tygodniu tego miesiąca rozwijamy temat CIERPLIWOŚCI W ŻYCIU MARYI
- na III spotkanie miesiąca prezentujemy sylwetkę wybranego przez siebie świętego patrona, który w życiu cnotę tę realizował w sposób heroiczny
- IV lub V spotkanie służy wdrażaniu i integrowaniu młodego pokolenia ze wspólnotą kościoła lokalnego, jakim jest parafia; służy temu wspólne przygotowanie liturgii, modlitwy (adoracji) czy też poznawanie ciekawych i ważnych miejsc i postaci naszego regionu.

W podobny sposób przedstawia się realizacja tematyki spotkań w II i III roku pracy. Zaproponowaną kolejność spotkań należy jednak dostosować do potrzeb i możliwości grupy parafialnej.

Schemat 2. W rytm Roku Liturgicznego poznajemy i pogłębiając swoją więź z Kościołem, który jest naszym domem jest propozycją spotkań dla grup przyparafialnych według myśli wychowawczej bł. Edmunda Bojanowskiego. Zawiera skonkretyzowane tematy na każdy miesiąc (są one ściśle związane z obszarami, jakie bł. Edmund wprowadzał w integralne wychowanie dzieci w ochronkach). Z tego też względu na każdy miesiąc proponujemy wezwania z litanii do bł. Edmunda, które ukierunkowują treść i charakter wspólnotowej pracy formacyjnej.

Wyszczególniona tematyka takiej pracy wychowawczej, dostosowana do dziecięcych i młodzieżowych grup w parafiach, jest ukierunkowana na to, aby przystępnym i ciekawym przekazem dotrzeć do młodego pokolenia ucząc je samodzielnego i odpowiedzialnego budowania swojego życia na wartościach ewangelicznych.

9. Propozycja pracy w grupach przyparafialnych według koncepcji wychowawczej bł. Edmunda Bojanowskiego

1. Na wzór Trójcy Świętej budujemy Wspólnotę Miłości w Kościele, który jest naszym domem

**Spotkania dla dziecięcych grup przyparafialnych
wg myśli wychowawczej bł. Edmunda Bojanowskiego
Schemat ogólny na trzy lata pracy**

I Rok pracy:

Z Maryją córką Boga Ojca wzrastam w dzieciństwie Bożym

1. CNOTA. Cnota, którą w tym miesiącu będę rozwijać
2. MARYJA. Chcę być podobna do Maryi w... (powiązanie z cnotą miesiąca)
3. PATRON MIESIĄCA. Naśladuję patrona miesiąca w... (powiązanie z cnotą miesiąca)
4. MODLITWA. SAKRAMENTY, LITURGIA
5. HISTORIA. Historia mojej rodziny, parafii (kapliczek), diecezji, ojczyzny

II Rok pracy

Z Maryją Matką Bożą naśladuję Jezusa

1. EWANGELIA. Spotkanie z Ewangelią. Jezus mnie uczy w przypowieści...
2. PATRON MIESIĄCA. Naśladuję... w....
3. SPOTYKAM MOJĄ MATKĘ MARYJĘ (sanktuaria, objawienia maryjne, modlitwy do Matki Bożej)
4. ROK LITURGICZNY. Z Jezusem spotykam się w Roku Liturgicznym. Z Jezusem spotykam się w sakramentach świętych.
5. ROZWIJAM SVOJE SPRAWNOŚCI – rozwijam swoje zmysły (powiązanie z Pismem Świętym)
- chętne dłonie, wrażliwe ucho.

III Rok pracy

Z Maryją słucham Ducha Świętego

1. SPOTKANIE Z BIBLIĄ. Historie Starego Testamentu
2. DUCH ŚWIĘTY UŚWIĘCA MOJE ŻYCIE. Rozwijam w sobie dary Ducha Świętego, owoce Ducha Świętego.
3. MARYJA JEST ŚWIĄTYNIĄ DUCHA ŚWIĘTEGO. (powiązanie z darami Ducha Świętego)
4. DUCH ŚWIĘTY DZIAŁA w sakramentach
5. DUCH ŚWIĘTY PROWADZI MNIE DO POTRZEBUJĄCYCH (spotkania z chorymi, kolęda misyjna, jałmużna)

2. W rytm Roku Liturgicznego poznajemy i pogłębiaamy swoją więź z Kościołem, który jest naszym domem

**Spotkania dla dziecięcych i młodzieżowych grup przyparafialnych
wg myśli wychowawczej bł. Edmunda Bojanowskiego**

WRZESIEŃ

Błogosławiony Edmundzie – Wychowawco dzieci i młodzieży...

Błogosławiony Edmundzie – Miłośniku ojczystej kultury...

- Eucharystia rozpoczynająca Rok Szkolny i katechetyczny.
- Spotkanie integracyjne wspólnoty przy-parafialnej (Rok Liturgiczny)
- Rocznicę wybuchu II wojny Światowej – ofiary wojny
- Narodzenie Najświętszej Maryi Panny (Matki Bożej Siewnej)
- Święto Podwyższenia Krzyża Świętego – wartość znaków religijnych a niebezpieczeństwo płynące z symboli okultystycznych i magicznych
- Świętego Stanisława Kostki – Patrona młodzieży polskiej
- Najświętszej Maryi Panny Bolesnej
- Święto Świętych Archaniołów: Michała, Gabriela, Rafała

PAŹDZIERNIK

Błogosławiony Edmundzie – Czcieliu Świętogórskiej Róży Duchownej...

Błogosławiony Edmundzie – Przykładzie pokory i prostoty...

- Najświętszej Maryi Panny Różańcowej
- Tajemnice różańcowe obecne w naszej codzienności
- Wspomnienie Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus – patronki Misji Świętych
- Wspomnienie Świętych Aniołów Stróżów (opieka starszych dzieci nad młodszymi)
- Dzień Papieski; Nauczanie Papieża- zapoznanie z Listem do dzieci, listy do młodych

LISTOPAD

Błogosławiony Edmundzie – Pomoc dla umierających...

Błogosławiony Edmundzie – Wzorce patriotyzmu...

- Uroczystość Wszystkich Świętych i Wspomnienie wiernych zmarłych
- 11 listopada – dzień wdzięczności za dar wolności
- Świętowanie urodzin bł. Edmunda Bojanowskiego; pieśni o bł. Edmundzie
- Bał Wszystkich Świętych – poznajemy najbardziej znanych i lubianych Świętych
- Uroczystość Chrystusa Króla
- Adwent – wychowanie do modlitwy i systematycznej pracy nad sobą

GRUDZIEŃ

Błogosławiony Edmundzie – Odbicie miłości Ojca – módl się za nami.

Błogosławiony Edmundzie – Wspomożycielu rodzin...

- Spotkanie ze Świętym Mikołajem, wychowanie do umiejętności dzielenia się z innymi

- Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Maryi – wartość czystości serca
- Jak przygotować świąteczny stół? (1001 Pomysłów na pomoc mamie)
- Przygotowanie kołędników misyjnych
- Święto Świętych Młodzianków
- Święto Świętej Rodziny

STYCZEŃ

Błogosławiony Edmundzie – Przykładzie ufego zawierzenia Bogu...

Błogosławiony Edmundzie – Serdecznie dobry człowieku...

- Jasełka, spotkanie opłatkowe, wieczór kołędowy
- Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki – Światowy Dzień Pokoju
- Adoracja Jezusa w żłóbku
- Uroczystość Objawienia Pańskiego – modlitwa o jedność chrześcijan
- Święto Chrztu Pańskiego – poznaję swoją godność Dziecka Bożego
- Dzień Babci i Dziadka - Msza Święta
- Bal Karnawałowy – wychowanie do wspólnej radości

LUTY

Błogosławiony Edmundzie – Mężu modlitwy...

Błogosławiony Edmundzie – Pocieszycielu opuszczonych...

Błogosławiony Edmundzie – Wsparcie dla chorych...

- Święto Ofiarowania Pańskiego – Wspomnienie Matki Bożej Gromnicznej, Dzień Życia Konsekrowanego
- Bogactwo powołań w Kościele Świętym
- Wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Lourdes – Święto Chorych
- Odwiedziny chorych w parafii – przygotowanie upominków
- Ofiara i cierpienie na wzór Jezusa w życiu bł. Edmunda

MARZEC

Błogosławiony Edmundzie – Ufający Bożej Opatrzności...

Błogosławiony Edmundzie – Nieustrudzony w poszukiwaniu i pełnieniu woli Bożej..

Błogosławiony Edmundzie – Patronie wiernych świeckich...

- Uroczystość Świętego Józefa – Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny. „Ojcostwo na medal”
- Opatrzność Boża w naszej codzienności – uczymy się dostrzegać proste znaki Bożej Miłości
- Uroczystość Zwiastowania Pańskiego – duchowa adopcja dzieci poczętych
- Święto Kobiet (kobiecość i męskość)
- Poprzez piękno budzącego się do życia świata przyrody odkrywamy żywego Boga, tak jak bł. Edmund
- Wielki Post – duchową szansą wzrostu: post, modlitwa i jałmużna

KWIECIEŃ

Błogosławiony Edmundzie – Wzorze dla słabych i cierpiących...

Błogosławiony Edmundzie – Orędowniku w trudnościach...

- Nabożeństwo Drogi Krzyżowej
- Dar ODPUSTÓW w Kościele; Kościół pokutujący, pielgrzymujący i chwalebny
- Niedziela Palmowa – własnoręczne przygotowanie palm. Konkurs na najpiękniejszą palmę
- Triduum Paschalne; wychowanie do wdzięczności za dar Eucharystii i kapłaństwa, wdrażanie do modlitwy za kapłanów (MARGARETKA)
- Wielkanocne życzenia i polskie tradycje świąteczne
- Niedziela Miłosierdzia Bożego – orędzie Miłosierdzia w życiu bł. Edmunda
- Uroczystość Św. Wojciecha, głównego patrona Polski

MAJ

Błogosławiony Edmundzie – Założycielu Zgromadzenia Służebniczek...

Błogosławiony Edmundzie – Jednoczący wielu wokół dobra...

- Dzień Matki i Ojca – Msza Święta i spotkanie pełne wdzięczności i rodzinnej atmosfery
- Wniebowstąpienie Pana Jezusa
- Zesłanie Ducha Świętego – Zielone Świątki
- Święto Najświętszej Maryi Panny – Matki Kościoła
- Uroczystość Trójcy Przenajświętszej
- Św. Józefa Rzemieślnika – Święto Pracy
- Uroczystość Najświętszej Maryi Panny – Królowej Polski;
- Uroczystość św. Stanisława – patrona Polski
- Najświętszej Maryi Panny Fatimskiej
- Św. Izydora – patrona rolników

CZERWIEC

Błogosławiony Edmundzie – Miłośniku dzieci...

Błogosławiony Edmundzie – Gorliwy wielbicielu Eucharystii...

- Dzień Dziecka – święte dzieci w historii Kościoła (dzieciństwo Boże)
- Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pana Jezusa
- Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Święto Niepokalanego Serca Maryi
- „Z bł. Edmundem nauczyłem się ...” - podsumowanie całorocznej formacji

LIPIEC

Błogosławiony Edmundzie – Sługo ubogich...

Błogosławiony Edmundzie – Opiekunie sierot...

- Rekolekcje z bł. Edmundem

SIERPIEŃ

Błogosławiony Edmundzie – Obrońco wiary świętej...

Błogosławiony Edmundzie – Hojny dla potrzebujących...

- Uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej

Dodatek

- Odpust parafialny – wiadomości o patronie parafii, duchowe przygotowanie do Imienin parafii
- Niedziela biblijna – zachęcanie do czytania Pisma Świętego w domu i we wspólnocie
- Bł. Edmund Bojanowski – naszym patronem i duchowym przewodnikiem

Wskazania wychowawcze bł. E. Bojanowskiego stanowią podstawę do formułowania integralnej wizji formacji w grupach parafialnych, na którą składają się idee pedagogiczne oraz trzy ogniwa integrujące je, a także przyjęta zasada dydaktyczna – integracji modlitwy, zabawy, nauki, pracy.

Trzema integrującymi ogniwami przenikającymi idee pedagogiczne Bojanowskiego są:

- 1) idea integralnego rozwoju i wychowania osoby,
- 2) idea miłości Boga, człowieka, ludzkości, świata,
- 3) idea integracji zagadnień programowych realizowanych w grupach z problemami i potrzebami środowiska.

W prowadzonych grupach parafialnych edukacji podmiotowej ważne są:

- 1) formacja wychowawców,
- 2) współpraca z rodziną,
- 3) współpraca z Kościołem (diecezją, parafią),
- 4) współpraca z lokalnym i ponadlokalnym środowiskiem społecznym.

W podobny sposób można budować koncepcje edukacyjne w innych środowiskach i wspólnotach katolickich, inspirowanych duchowością bł. E. Bojanowskiego.

V. PROGRAM PRACY Z RODZINĄ W OCHRONKACH, ŚWIETLICACH, GRUPACH DUSZPASTERSKICH

1. Rodzice jako główni wychowawcy

Bł. E. Bojanowski odnosił się do prawdy, że do rodziców należy podstawowy i niezbywalny obowiązek oraz prawo wychowywania dzieci. Uważał, że wychowanie jest głównym powołaniem kobiety, która jest „osią koła rodzinnego”¹⁰³. Jednak w sytuacji często materialnego ubóstwa i licznych prac, a często także z powodu zaniedbania lub niewydolności wychowawczej rodziny, dzieci pozostawały bez opieki i moralnego wsparcia. W organizacji instytucji ochron widział szansę na wsparcie wychowania rodzinnego oraz dowartościowanie roli wczesnego wychowania dziecka i stworzenia mu odpowiednich warunków. Przemawiała za tym *wspólność wychowania dzieci, bez znoszenia ich rodzinnych związków z rodzicami, wyrabiające się coraz właściwsze sposoby ich prowadzenia, na różnomiejscowych doświadczeniach oparte*¹⁰⁴. Bojanowski proponował więc współdziałanie dwu środowisk w celu optymalnego rozwoju dziecka, integracji środowiska rodzinnego i ochronkowego.

Kościół m.in. w dokumentach soborowych i papieskich zwraca uwagę na rolę rodziny w wychowaniu dziecka oraz pomocniczą rolę innych społeczności. Są to wskazania, które porządkują tę ważną rzeczywistość życia społecznego. „Ponieważ rodzice dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu zobowiązani są do wychowania potomstwa i dlatego należy ich uważać za pierwszych i najlepszych wychowawców. Wychowawcze

¹⁰³ AGSD, B- i-1, k. 11r.

¹⁰⁴ AGSD, B-h-1, k. 12v.

oddziaływanie rodziców jest tak ważne, że trudno je czymkolwiek zastąpić. Do rodziców należy bowiem stworzenie takiej atmosfery rodzinnej, przepojonej miłością i szacunkiem dla Boga i ludzi, która sprzyjałaby spójnemu osobowemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych każdemu społeczeństwu. Szczególnie zaś w rodzinie chrześcijańskiej, wzbogaconej łaską i mocą sakramentu małżeństwa, dzieci powinny już od pierwszych lat uczyć się poznawania Boga i oddawania Mu czci, a także miłości bliźniego, zgodnie z otrzymaną na chrzcie wiarą. Tam też zdobywają pierwsze doświadczenie zdrowej społeczności ludzkiej i Kościoła. Rodzina wreszcie wprowadza je stopniowo do wspólnoty państwowej i do Ludu Bożego”¹⁰⁵.

Kard. Zenon Grocholewski podkreśla konieczność liczenia się z jednym ze współczesnych zagrożeń wychowania, jakim jest „umniejszanie roli rodziny w procesie wychowania. Często oboje rodzice pracują, stąd ich możliwość poświęcenia czasu dzieciom jest ograniczona. Poza tym, wobec różnego rodzaju trudności wychowywania we współczesnej rzeczywistości, czują się oni do tego zadania nie przygotowani, niejednokrotnie bezradni i starają się to zadanie po prostu zlecić innym: przedszkolu, szkole.

Rodzina jest podstawowym środowiskiem wychowawczym, zarazem najbardziej naturalnym, i z tej racji także najbardziej zdolnym do twórczości wychowania. W niej bowiem wychowanie jest kontynuacją i wymogiem procesu zrodzenia dziecka oraz wspierane jest naturalną miłością rodziców do swoich dzieci. (...) Rola wszystkich innych w procesie wychowania ma jedynie charakter pomocniczy. W *Liście do Rodzin* (2 lutego 1994) Jan Paweł II podkreślił, że ta pomocniczość, ze strony Kościoła i państwa - która „znajduje w przeważającym prawie rodziców i w ich rzeczywistych możliwościach swą wewnętrzną i nieprzekraczalną granicę” - „dopełnia [...] miłość rodzicielską, a jednocześnie potwierdza jej fundamentalny charakter”, dodając: „Wszyscy inni uczestnicy procesu wychowawczego, działają poniekąd w imieniu

¹⁰⁵ II Sobór Watykański, *Gravissimum educationis*, 3, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, s. 19.

rodziców, w oparciu o ich zgodę i w pewnej mierze nawet na ich zlecenie”. Jest więc rzeczą bardzo trudną, by wychowanie było skuteczne, jeśli nie jest ono w pierwszym rzędzie realizowane w rodzinie i we współpracy z rodziną¹⁰⁶.

Rodzina odgrywa bardzo dużą rolę w procesie rozwoju i uspołeczniania dziecka¹⁰⁷ i, co najważniejsze, nie jest do zastąpienia przez jakiekolwiek instytucje społeczne szczególnie w okresie wczesnego dzieciństwa. To prawda, że instytucje społeczne spełniają podstawowe potrzeby biologiczne jednostki, ale też utrzymują ją w stanie „niedożywienia emocjonalnego”, co dla prawidłowego rozwoju społecznego okazuje się sprawą zasadniczą¹⁰⁸.

Siła i charakter oddziaływania rodziny wynika z faktu, że:

- społeczne oddziaływania rodziców na dziecko rozpoczynają się w najważniejszym okresie życia, kiedy podatność na te wpływy jest największa. Są one częste i długotrwałe, gdyż jednostka związana jest z rodziną w ciągu całego życia;
- oddziaływania rodziców na dziecko są oparte na związku emocjonalnym z dzieckiem, które jeszcze bardziej pogłębia się poprzez zaspokajanie dziecięcych potrzeb, co zapewnia im dużą skuteczność;
- rodzice kształtują dziecko w sposób zamierzony i niezamierzony, lecz swoje oddziaływanie mogą wzmacniać stosowanym systemem kar i nagród;
- rodzice są dla dziecka wzorami osobowymi, które dziecko naśladuje w sposób zamierzony i niezamierzony¹⁰⁹.

W miarę, jak dziecko dorasta, rodzina dzieli swe wpływy z różnymi grupami społecznymi.

¹⁰⁶ Kard. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*, w: *Służyć i wychowywać do miłości*, red. M. L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk Lublin 2009, s. 19-20.

¹⁰⁷ Na podstawie pracy magisterskiej s. M. Wiktor, *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych (na przykładzie Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy)*, Warszawa 2004, mps, AGSD.

¹⁰⁸ Por. J. Wilk, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2002, s. 122.

¹⁰⁹ J. Brągiel, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Uniwersytet Opolski – Studia i monografie nr 237, Opole 1996, s. 33.

Rozważając rolę rodziny w kształtowaniu osobowości dziecka, na pierwszy plan wysuwa się więź emocjonalna dziecka z rodziną, która powstaje na skutek zaspokojenia jego potrzeb, a także zależy od sposobu ich zaspokajania przez rodzinę.

Przez rodzinę powinny być zaspokojone podstawowe potrzeby psychiczne: pewności i poczucia bezpieczeństwa, solidarności i łączności z bliskimi osobami, miłości, akceptacji i uznania. Dzięki stałości swego środowiska daje rodzina dziecku oparcie i poczucie bezpieczeństwa. Stabilność ta stanowi bardzo ważny czynnik równowagi emocjonalnej i zdrowia psychicznego dziecka w przyszłości. Szczególne zadanie jest postawione przed matką dziecka, które rodzi się bezradne i zupełnie zależne od niej. Dlatego matka zaspokaja fizjologiczne potrzeby dziecka, jednocześnie okazując mu miłość, czułość i dobroć, z czego dziecko czerpie siłę do dalszego wzrostu. Gdy matka wykonuje wszelkie czynności zaspokajające potrzeby fizjologiczne dziecka, dochodzi między nimi do stałej wymiany bodźców, które z czasem przybierają formy wzajemnego poznania i porozumienia. Od najmłodszych lat umysł dziecka chłonie bodźce dźwiękowe, rozwija wyobraźnię i wzbogaca doświadczenia. Psychologowie uważają, że pierwsze lata życia dziecka są okresem krytycznym dla rozwoju psychicznego dziecka. Jeżeli w tym okresie wczesnego dzieciństwa nie zrodzą się niezbędne doznania natury sensoryczno – emocjonalnej, to doprowadzi to do zaburzeń rozwoju psychosomatycznego, psychosomatycznego zwłaszcza rozwoju uczuciowo – społecznego¹¹⁰.

To matka dostarcza dziecku doznań o charakterze sensoryczno – emocjonalnym. Dzięki tym doświadczeniom wytwarza się między nimi więź uczuciowa, która później staje się priorytetem powiązań uczuciowych człowieka. Na bazie tej istniejącej więzi uczuciowej matki z dzieckiem zostają kolejno nawiązane związki emocjonalne z ojcem, rówieśnikami, grupami społecznymi. Małe dzieci, które zostały od matki odłączone lub matka nieprawidłowo zaspokajała potrzebę pewności i bezpieczeństwa, praktycznie nigdy nie nawiązują z nikim trwałą i intymną więź

¹¹⁰ Za J. Brągiel, *Więzi społeczne w rodzinie*, w: S. Katula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 1997, s. 108.

emocjonalnej. W dorosłym życiu taką jednostkę cechuje oziębłość uczuciowa. Natomiast dziecko, które zostało odrzucone, często później przeżywa uczucia ambiwalentne.

W miarę jak dziecko rośnie, coraz większy udział w zaspokajaniu potrzeby pewności i poczucia bezpieczeństwa ma osoba ojca w rodzinie. Dokonuje się to na dwa sposoby:

1. pośredni – przez osobę matki, polegający na tym, że zaspokojenie jej potrzeb przez męża, zadowolenie ze wspólnego życia małżeńskiego wpływają na jakość kontaktu z dzieckiem,
2. bezpośredni – poprzez jego udział w codziennych zabiegach opiekuńczych oraz osobistych kontaktach z dzieckiem. Są one inne niż kontakty z matką, gdyż często wiążą się z zabawą i realizacja wspólnych zainteresowań, a matki koncentrują się bardziej na opiece i dydaktyce¹¹¹.

Jeżeli ojciec dobrze spełnia swoją rolę w rodzinie, to dziecko czuje się szczęśliwe i bezpieczne. Natomiast słaby związek emocjonalny z ojcem sprawia, że u dziecka nasila się lęk, a lęk jest podstawową przyczyną wszelkich zaburzeń w zachowaniu się człowieka.

Prawidłowe zaspokojenie przez rodziców potrzeb: solidarności i łączności, miłości i akceptacji sprawia, że dziecko czuje się w rodzinie kochane i akceptowane oraz pożądane i darzone zaufaniem. Dziecko nie przeżywa wówczas frustracji, gdyż wie, że cokolwiek się stanie, to rodzice i tak będą go akceptować takim, jakim jest.

Zupełnie odwrotna sytuacja następuje, wtedy gdy dziecko jest niepożądane, rodzice nigdy nie mają dla niego czasu, wyśmiewają się i porównują z innymi na jego niekorzyść, stosują surowe kary, grożą, są wobec niego podejrzliwi i nieufni, nie dbają o jego zdrowie, ubiór, pożywienie, naukę. Dziecko w takiej sytuacji nie nawiązuje więzi emocjonalnej.

Dla prawidłowego rozwoju dziecka niezbędna jest obecność obydwu wzorów osobowych, gdyż matka jest dla syna wzorem kobiety, a ojciec dla córki wzorem mężczyzny. Pod wpływem cech osobowych ojca córka kształtuje sobie obraz roli mężczyzny wobec kobiety. Szczegółne

¹¹¹ Tamże, s. 109.

znaczenie dla dziewczyny ma identyfikacja z ojcem w okresie dorastania, ponieważ pozwala jej uwypuklić swoje cechy kobiece. Również wystarcza prawidłowa identyfikacja syna z ojcem i córki z matką, by ukształtowało się poczucie przynależności do świata mężczyzn lub kobiet. Rodzice dostarczają więc dziecku wzorce zachowań związane z płcią, a także wzory różnych zachowań w rodzinie, które potem dziecko przenosi do grup zewnętrznych¹¹².

Podkreśla się ważność czterech typów ról rodzinnych: ojca, matki, brata i siostry. Każda stanowi wzór osobowy dla innych oraz prowokuje liczne ich zachowania, wchodzi z nimi w odmienne interakcje, jako że każdy człowiek posiada odmienną osobowość. Dla rozwoju osobowości dziecka niezwykle ważny jest charakter wewnętrznych stosunków, jakie na co dzień panują w rodzinie. Zależy on głównie od stanu pożycia małżonków. Pożycie owo jest doniosłe z kilku powodów:

1. pozytywne pożycie bezpośrednio zaspokaja niezwykle ważną potrzebę dziecka: posiadanie miłujących się rodziców, a także pośrednio inne, jak potrzeba bezpieczeństwa, spokoju, ciepła, harmonii, piękna i miłości,
2. sposoby reagowania rodziców wobec siebie modelują zachowania dzieci w sytuacjach rodzajowo podobnych, uczą stosunku do ludzi w ogóle,
3. pożycie pary małżeńskiej tworzy ogólny klimat domu; a tylko w klimacie miłości mogą ujawniać się pewne walory każdego z członków,
4. stan psychiczny każdego małżonka i ich osobowości wpływają na dzieci¹¹³.

Cechą specyficzną środowiska rodzinnego jest to, że funkcje stanowią całość, których nie można spełniać oddzielnie, gdyż zaburzenie jakiegokolwiek z nich powoduje niezdolność rodziny w jej ogólnym funkcjonowaniu. W literaturze występuje wiele różnych klasyfikacji

¹¹²Za J. Brągiel, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, s. 34.

¹¹³H. Szczęsna, *Znaczenie rodziny dla rozwoju i kształtowania osobowości dziecka*, w: XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny 14-17 IV 1994 r., Warszawa 1994, s. 541.

funkcji. Z. Tyszka wyróżnia 10 funkcji, które łączy w cztery zasadnicze grupy:

- Funkcje biopsychiczne, do których zalicza funkcję prokreacyjną i seksualną.
- Funkcje ekonomiczne, do których należą funkcje materialno – ekonomiczne i opiekuńczo – zabezpieczające.
- Funkcje społeczne stanowią funkcja klasowa oraz legalizacyjno – kontrolna.
- Funkcje socjopsychologiczne – w ich skład wchodzi funkcje: socjalizacyjna, kulturalna, rekreacyjno – towarzyska i emocjonalno – ekspresyjna¹¹⁴.

Poziom i jakość wypełnianych przez rodzinę funkcji decyduje o efektach wychowania w rodzinie. Zakłócenie choćby jednej funkcji powoduje słabszą wydolność wychowawczą rodziny.

Są rodziny, które pomyślnie rozwiązują swoje problemy, kierując się chęcią utrwalenia swojej wspólnoty i realizacji przypisanych im funkcji. Te rodziny nazywamy rodzinami funkcjonalnymi. Troszczą się one o zaspokojenie podstawowych potrzeb dziecka, a potem uczą je jak ma samodzielnie zaspokajać swoje potrzeby. Rodzice funkcjonalni pomagają swym dzieciom rozwijać takie cechy jak: cenność, bezbronność, niedoskonałość, zależność i niedojrzałość, które ułatwiają dzieciom stawanie się dojrzałymi, zadowolonymi z siebie i zdolnymi do własnej ochrony. Sytuacje, w których to następuje:

- 1) W rodzinie funkcjonalnej dziecko jest cenne przez sam fakt, że się urodziło. Rodzina nie ceni żadnego innego członka rodziny lub żadnej osoby spoza bardziej od swego dziecka. Dzieci odczuwają, że są cenione przez rodziców i fakt ten staje się podstawą ich poczucia własnej wartości.
- 2) Rodzice, chroniąc bezradne dziecko, rozpoznają, uznają i szanują prawa dziecka do jego własnego ciała, myśli, uczuć i zachowań. Nigdy nie stają po stronie krzywdziciela dziecka.
- 3) Członkowie rodziny wiedzą, że nikt nie jest doskonały. Dlatego rodzice akceptują fakt, że sami popełniają błędy i wiedzą, że muszą

¹¹⁴ Za J. Brągiel, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, s. 36.

być za nie odpowiedzialni. Gdy dzieci popełniają błędy lub krzywdzą innych, uczą się jak te błędy i krzywdy naprawić.

- 4) Zależność – dziecko musi polegać na rodzicach w zaspokajaniu swoich potrzeb i pragnień (jedzenia, ubrania, schronienia, opieki lekarskiej, czułości i emocjonalnych związków). Rodzina funkcjonalna zaspokaja te potrzeby, a w miarę gdy dziecko rośnie uczy je jak ma potrzeby zaspokajać samodzielnie.
- 5) Niedojrzałość dziecka jest naturalną cechą, a rodzice wiedzą, czego się spodziewać po dziecku na każdym poziomie rozwoju od niemowlęstwa do nastolatka. Nie oczekują od dziecka, że będzie się zachowywało bardziej lub mniej dojrzałe i odpowiedzialnie niż to wynika z jego wieku¹¹⁵.

Rodzice funkcjonalni znają także odpowiedź na pytanie: „Kim jest dziecko?”. Wiedzą, że:

- dziecko jest wartością dla rodziny i dla nich samych, gdyż, jako nowe ręce przyczynia się do pomnażania dóbr rodzinnych, zapewnienia przyszłości i ciągłości rodu oraz zabezpieczenia opieki na starość;
- dziecko jest owocem ich miłości małżeńskiej, co daje im satysfakcję ze spełnienia się;
- dla rodziców wierzących dziecko jest darem Boga, jest wyrazem Jego błogosławieństwa, ale też swoistym wyzwaniem pobudzającym do odpowiedzialności¹¹⁶.

Rodziny dysfunkcyjne to rodziny, które nie potrafią dobrze wypełnić swych funkcji, nie reagują właściwie na pięć wrodzonych cech dziecka: drogocенność, bezbronność, niedoskonłość, zależność i niedojrzałość. Takie rodziny dziecko ignorują oraz atakują, co jest powodem tego, że dziecko cierpi i rozwija w sobie cechy samozachowawcze, aby nie ulec sile wpojonego poczucia własnej bezwartościowości i wstydu płynącego z doznawanego poniżenia. Gdy te dzieci dorosną, same stają się dysfunkcyjnymi rodzicami.

¹¹⁵Tamże, s. 39.

¹¹⁶Por. J. Wilk, *Pedagogika rodziny...*, s. 101.

Pięć wrodzonych cech dziecka wychowywanego w rodzinie dysfunkcjonalnej kształtuje się następująco:

- 1) Drogocенność nie jest dziecku uświadamiana, natomiast dziecko jest bombardowane komunikatami podkreślającymi jego mniejszą wartość niż innych członków rodziny. Dziecko wówczas czuje się gorsze i uczy się oceniać na podstawie zewnętrznych kryteriów.
- 2) W rodzinie dysfunkcjonalnej rodzice dziecka nie chronią, nie uczą je, jak unikać wykorzystywania i poniżania przez innych. Dzieci z tych rodzin są bezbronne, narażone na zranienia, poniżenia i wykorzystywania.
- 3) Dzieci są atakowane za swą niedoskonałość i wierzą, że jest ona czymś nienormalnym. Nikt ich nie uczy jak się zachowywać poprawnie. Rodzice często nie potrafią również uznać swojej niedoskonałości. Dzieci atakowane przez rodziców za swoje błędy często stają się w życiu dorosłym albo perfekcjonistami, przesadnie wymagającymi wobec siebie i swoich bliskich, albo osobami zbuntowanymi. Nie potrafią spojrzeć na siebie realistycznie, jako na normalne, niedoskonałe osoby, nie odczuwając przy tym bólu, lęku i gniewu.
- 4) Rodzice nie wdrażają dziecka stopniowo do samodzielności, lecz albo nieustannie troszczą się o wszystko nie pozwalając dziecku na samodzielność, albo atakują dzieci za posiadanie i wyrażanie swoich pragnień lub też ignorują ich pragnienia. Gdy dzieci z tych rodzin dorosną, mają trudności w rozpoznawaniu i zaspokajaniu swoich potrzeb.
- 5) Rodzice domagają się od swych dzieci zachowań bardziej dojrzałych, albo pozwalają dzieciom zachowywać się mniej dojrzałe niż na ich wiek przystało. Czasami rodzice są ambiwalentni w stawianych wymaganiach. W życiu dorosłym takie dzieci stają się nadmiernie dojrzałe, bądź wiecznie niedojrzałe¹¹⁷.

Dysfunkcjonalny dom rodzinny staje się źródłem frustracji, napięć, przykrości, poczucia krzywdy, cierpień, zranień dla każdego członka

¹¹⁷ Za J. Brągiel, *Zrozumieć skrzywdzone dziecko*, s. 41.

rodziny. Dysfunkcjonalność rodziny może dotyczyć różnego zakresu realizowanych zadań, może to być:

- Dysfunkcja całkowita, oznaczająca, że w rodzinie występuje kompletne niepowodzenie w realizacji zadań rodziny i muszą ją w tym zastąpić wyspecjalizowane instytucje.
- Dysfunkcja częściowa oznaczająca, że rodzina nie potrafi realizować prawidłowo pewnych jej zadań.

Ta dysfunkcjonalność może z kolei obejmować niepowodzenia: w realizacji zadań wychowawczych, w walce z kryzysem małżeńskim, związane z walką o nie wykluczenie rodziny z określonego kręgu kultury, w zaspokajaniu potrzeb dziecka, bądź też dotyczyć innych zadań i sfer życia rodzinnego¹¹⁸.

Życie dziecka w dysfunkcjonalnej rodzinie powoduje jego cierpienia i prowadzi do deformacji rozwoju, negatywnych skutków emocjonalnych, zaniżonych osiągnięć edukacyjnych, aspiracji, kariery zawodowej i osobistej. Sprawia też, że dziecko zaczyna odgrywać jedną z ról: zapomnianego dziecka (jest samotnikiem i nie sprawia nikomu kłopotów), kozła ofiarnego (odgrywa to, co reszta rodziny odczuwa, ale nie wyraża; jest to tzw. czarna owca rodziny), błazna (zawsze stwarza jakąś rozrywkę, żeby nie trzeba było stawiać czoła trudnym problemom i rozwiązywać ich), bohatera (przyjmuje tę rolę, aby przetrwać), kierownika (dziecko próbuje utrzymać kontrolę nad wszystkim i wszystkimi, aby utrzymać rodzinę)¹¹⁹.

2. Rola nauczyciela, wychowawcy i katechety w procesie wychowania

Na rolę jaką pełni nauczyciel, wychowawca i katecheta w procesie wychowania wskazano w poszczególnych programach. Tutaj odnosimy się do wskazań Kościoła wspólnych dla wszystkich, którzy podejmują się. Kościół poucza również o właściwej roli instytucji wspomagających rodzinę w wychowaniu dziecka, przy czym wyraża się ona w bezpośredniej pracy nauczyciela, wychowawcy i katechety. „Obowiązek

¹¹⁸ Tamże, s. 42.

¹¹⁹ S. Arterburn, J. Burns: *Gdy miłość nie wystarcza*, Lublin 1993, s. 22-25.

wychowywania, chociaż ciąży przede wszystkim na rodzinie, wymaga pomocy całego społeczeństwa. Oprócz więc praw przysługujących rodzicom i osobom, którym sami rodzice powierzają część zadań wychowawczych, pewne obowiązki i prawa przysługują państwu, ponieważ do niego należy organizowanie tego, czego wymaga wspólne dobro doczesne. Do jego zadań należy wspieranie wychowania młodzieży w różnorodny społeczności – dopełnienie dzieła wychowania zgodnie z zasadą pomocniczości, z uwzględnieniem jednak życzeń rodziców; ponadto zakładanie własnych szkół i instytucji, jeśli wymaga tego wspólne dobro.

W szczególny sposób wreszcie obowiązek wychowania dotyczy Kościoła, nie tylko dlatego że Kościół należy uważać za społeczność także ludzką, zdolną do pełnienia funkcji wychowawczych, lecz przede wszystkim dlatego że jego zadaniem jest głoszenie wszystkim ludziom drogi zbawienia, ukazywanie wierzącym życia Chrystusa i wspieranie ich z nieustanną troskliwością, aby mogli osiągnąć pełnię tego życia”¹²⁰.

Kard. Z. Grocholewski zwraca uwagę, że na temat konieczności integralnego wymiaru wychowania można by przytoczyć bardzo dużo wypowiedzi z Magisterium Kościoła. Jednym z ważnych przejawów jest twórcza współpraca wielu środowisk i osób na rzecz wychowania oraz bezpośrednio w nie zaangażowanych. „Wychowywanie jest z natury swojej czynnością wspólnotową. Jest współpracą wielu różnych sfer: rodziny, szkoły, parafii, środowiska, przyjaciół, środków masowego przekazu, itd. Te wszystkie faktory mają wymiar wychowawczy i powinny organicznie współpracować, by osiągnąć właściwy cel. Nieporozumienia w owej współpracy, niezgodności zamierzeń, sprzeczności, powodują niewątpliwie szkody w procesie wychowania, czynią wychowanie mało skutecznym, niweczą w związku z tym wysiłki tych, którzy z pasją i kompetencją angażują się w ten proces”¹²¹. Zagrożeniem wychowania jest niewątpliwie częsty brak koordynacji między różnymi podmiotami procesu wychowawczego. Często inne wartości są wpajane dziecku w

¹²⁰ II Sobór Watykański, dekl. *Gravissimum educationis*, 3.

¹²¹ Kard. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego...*, s. 25-26.

rodzinie, inne w szkole czy Kościele, inne jeszcze w środkach masowego przekazu czy propagowane lub narzucane przez ugrupowania polityczne. Skuteczne wychowanie może dokonać się jedynie we współpracy tych różnych podmiotów procesu wychowania, współpracy ukierunkowanej do realizowania tego samego celu, tego samego modelu, tych samych wartości¹²².

Jan Paweł II wskazywał na potrzebę nabywania szerokich kompetencji zawodowych, ale za podstawę uważał solidną formację i integrację wszystkich osób angażujących się w dzieło wychowania. „Trzeba przygotować katolików świeckich, aby oddawali się dziełu wychowania jako prawdziwej i właściwej im misji kościelnej. Należy też tworzyć i rozwijać „wspólnoty wychowawcze” złożone z rodziców, nauczycieli, kapłanów, zakonników, zakonnic oraz przedstawicieli młodzieży. Pragnąc, by szkoła w godny sposób spełniała swoją funkcję formacyjną, świeccy powinni stanowczo wymagać – od wszystkich i dla wszystkich – prawdziwej wolności w dziedzinie wychowania, zapewnionej także przez stosowne prawodawstwo cywilne”.

Odnosząc się do owoców synodu kierował słowa uznania i zachęty do tych wszystkich świeckich, mężczyzn i kobiet, którzy w duchu obywatelskim i chrześcijańskim prowadzą pracę wychowawczą w szkołach i w instytucjach formacyjnych. Zwrócił uwagę na „pilną potrzebę tego, by w szkołach katolickich i niekatolickich nauczyciele i profesorowie dawali prawdziwe świadectwo Ewangelii poprzez przykład własnego życia, kompetencję i uczciwość zawodową, nauczanie inspirowane duchem chrześcijańskim z zachowaniem, rzecz zrozumiała, autonomii nauki i różnych jej dziedzin. Niezmiernie ważne jest to, aby badania naukowo-techniczne prowadzone przez świeckich opierały się na kryterium służby człowiekowi, uwzględniającej pełny wymiar jego wartości i wymogów. W tej dziedzinie Kościół powierza katolikom świeckim zadanie ukazywania wszystkim wewnętrznej więzi pomiędzy wiarą i nauką, Ewangelią i kulturą”¹²³.

¹²² Tamże, s. 20-21.

¹²³ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po II Soborze Watykańskim, 62.

Szczególnego znaczenia przykład życia wychowawcy nabiera w odniesieniu do określonych celów wychowania: „Wychowanie ludzkie zmierza do tego, by uczynić z wychowanka solidną osobowość, pomóc mu stać się coraz bardziej człowiekiem wolnym, tzn. umiejącym panować nad sobą (a nie zniewolonym przez słabości), dojrzałym uczuciowo, zrównoważonym, odpowiedzialnym, szlachetnym, człowiekiem na którego można liczyć, roztropnym, umiejącym konstruktywnie współpracować z innymi, nastawionym altruistycznie, pragnącym i potrafiącym czynić dobro, umiejącym kochać, miłującym prawdę, mającym poczucie sprawiedliwości, zdolnym do bezinteresowności, itd. Jednym słowem, pomóc mu coraz bardziej stać się człowiekiem, osiągnąć dojrzałość ludzką”¹²⁴.

Jan Paweł II podkreślając pilną potrzebę wychowania chrześcijańskiego dzisiaj, zwracał uwagę na konieczność postaw i działań wychowawców sprzyjających współzależności procesów ewangelizacji i promocji człowieka. To „wymaga od serca i umysłu wychowawcy wyrobienia w sobie specjalnych przymiotów, takich jak wrażliwość pedagogiczna, postawa ojcowska i zarazem macierzyńska, umiejętność podejmowania trudu oceny tego, co dokonuje się w procesie rozwoju jednostki i grupy, zgodnie z programem formacyjnym, który łączy w żywotną i rozsądną całość cele wychowawcze i wolę poszukiwania najbardziej odpowiednich środków. We współczesnym społeczeństwie wychowawcy powinni zwracać szczególną uwagę na treści pedagogiczne dotyczące człowieka i społeczeństwa, które w ciągu wieków okazały się szczególnie ważne, a zwłaszcza na te z nich, które wiążą się z łaską i wymaganiami Ewangelii”¹²⁵. Zagadnienia wielkiej roli wychowawców chrześcijańskich we współczesnym świecie podejmuje również Benedykt XVI: „Relacja wychowawcza jest ze swej natury czymś delikatnym: odwołuje się bowiem do wolności drugiej osoby i nakłania ją - choć łagodnie - do podjęcia decyzji. Ani rodzice, ani kapłani czy katecheci, ani inni wychowawcy nie mogą w tym zastąpić wolności dziecka, nastolatka

¹²⁴ Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego...*, s. 23.

¹²⁵ Por. Jan Paweł II, List apostolski *Iuvenum Patris* w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Warszawa 2010, s. 123-124.

czy młodego człowieka, do którego się zwracają. Zwłaszcza propozycja chrześcijańska angażuje do głębi ludzką wolność, wzywając ją do wiary i nawrócenia. Szczególnie groźną przeszkodą w pracy wychowawczej jest dzisiaj wszechobecny w naszym społeczeństwie i kulturze relatywizm, który niczego nie uznaje za ostateczne i dla którego jedynym kryterium jest własne «ja» człowieka, z jego zachciankami, a mimo pozoru wolności staje się dla każdego więzieniem, ponieważ oddziela ludzi od siebie i sprawia, że każdy zamyka się we własnym «ja». W takiej relatywistycznej perspektywie nie jest zatem możliwe prawdziwe wychowanie: bez światła prawdy każdy człowiek prędzej czy później zwątpi w wartość własnego życia i relacji, które się na nie składają, w sens wysiłków, które podejmuje wspólnie z innymi, aby coś zbudować”¹²⁶.

3. Przekaz i ochrona wartości w rodzinie

Bł. E. Bojanowski zabiegał o harmonijną współpracę różnych środowisk i czynników wychowawczych, by nie było rozdźwięku szczególnie, gdy chodzi o przekaz wartości i wynikających z nich zasad życia i postępowania. „Bojanowski zdawał sobie świetnie sprawę z tego, że - aby osiągnąć zamierzony cel - wszyscy, którzy mają brać udział w wychowywaniu dzieci muszą organicznie współpracować, mając na uwadze ten sam model wychowania, te same wartości do przekazania. W tej perspektywie należy zwrócić uwagę na dwa ukierunkowania jego wysiłków. Z jednej strony, angażował do współdziałania ludzi przepojęnych ideałami chrześcijańskiego życia, co więcej, w tym celu, tzn. by zapewnić organiczną współpracę, założył nawet zgromadzenie zakonne, któremu wpajał te same wartości wychowawcze, którymi sam żył. Z drugiej zaś strony, starał się, by środowisko, w którym te dzieci żyją harmonizowało z tymi ideałami. Prowadził szeroką działalność oświatową przez zakładanie po wsiach bibliotek i czytelni, wydawanie specjalnego pisma dla ludu. Natomiast Zgromadzeniu Służebniczek NMP „stawiał, jako pośredni cel, by poprzez przykładowe życie religijne, kontakty oraz wspólną pracę i modlitwę, przyczyniało się do uświęcenia ludu wiejskiego,

¹²⁶ Z przemówienia Benedykta XVI *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary* wygłoszonego 6 VI 2005 do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej.

zwłaszcza kobiet wiejskich. Chodzi tutaj o matki w rodzinach i rodziny, które są pierwszym i najważniejszym podmiotem wychowania. Dla Bojanowskiego kobieta-Polka to przede wszystkim „kapłanka ognisk domowych” i najważniejsza wychowawczyni dzieci. Usilnie dążył do tego, by również rodzice mogli oddziaływać na dzieci, podnosząc ciągle poziom religijny i moralny swego życia. Metoda wychowawcza Bojanowskiego charakteryzowała się więc tym, że wychowując dzieci przedszkolne chciała wychować całe środowisko wiejskie”¹²⁷.

Kontynuując ten zamiar bł. Edmunda w ramach różnych form pracy opiekuńczo – wychowawczej, formacyjnej z dziećmi i młodzieżą dążymy do jak najpełniejszej współpracy z rodziną. Mając na uwadze współczesne wyzwania wobec, których staje dziś rodzina podejmujemy wezwanie papieża Benedykta XVI, w którym skupia się przede wszystkim na rodzinie. Czyni to „nie tylko dlatego że ta podstawowa ludzka społeczność żyje dziś pośród licznych trudności i zagrożeń, i w związku z tym w szczególny sposób potrzebuje ewangelizacji i konkretnego wsparcia, ale i dlatego, że chrześcijańskie rodziny odgrywają decydującą rolę w wychowaniu w wierze i w budowaniu Kościoła jako wspólnoty, to one stanowią o jego zdolności do misyjnego oddziaływania w różnych życiowych sytuacjach oraz do przemieniania w chrześcijańskim duchu panującej kultury i struktur społecznych. (...) Rodzina i Kościół, a mówiąc konkretnie, parafie i inne rodzaje wspólnot kościelnych są powołane do jak najściślejszej współpracy w realizacji tego podstawowego zadania, w którym łączą się nierozdzielnie formacja osoby i przekaz wiary. Podejmując wezwanie do towarzyszenia rodzinom na ich często niełatwej drodze, zwłaszcza w ich doniosłej misji wychowania dzieci, co ma fundamentalne znaczenie w procesie nieustannego odradzania się Kościoła i świata, mamy obowiązek wspierania duchowego życia rodzin”¹²⁸.

Taką formą, stanowiącą dopełnienie programów wychowania dzieci i młodzieży, jest program pracy z rodzinami dzieci i młodzieży we właściwy danej placówce sposób. Podjęty w nim zakres treści i zagadnień

¹²⁷ Por. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego...*, s. 33-34.

¹²⁸ Por. Z przemówienia Benedykta XVI *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary* wygłoszonego 6 VI 2005 do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej.

problemowych jest otwarty na aktualne problemy i potrzeby rodzin. Poprzez proponowaną tematykę zmierzamy wspierać przekaz i urzeczywistnianie wartości w rodzinie i we współpracy między rodzinami oraz placówkami i grupami formacyjnymi.

4. Treści programowe

1. Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Pana Boga
 - a) Bóg Źródło miłości
 - b) Bóg Dawca życia
 - c) Godność osoby ludzkiej
 - d) Szacunek do życia ludzkiego
2. Godność kobiety i godność mężczyzny
3. Sakrament małżeństwa
4. Dziecko – owoc miłości małżeńskiej
 - a) Dziecko jako główny podmiot wychowania
 - b) Dzieciątko Jezus jako wzór do naśladowania
 - c) Wychowawczy wpływ miłości rodzicielskiej
5. Rodzina – podstawowe środowisko wychowawcze
 - a) Przekaz wartości w rodzinie i urzeczywistnianie ich
 - b) Zwyczaje, obrzędy w rodzinie
6. Zagrożenia współczesnej rodziny
7. Propozycje wsparcia dostosowane do potrzeb i problemów współczesnej rodziny

Plan programu

Treści programu	Strategie realizowania treści programu
Bóg źródło miłości • Miłość Boga do człowieka • Doświadczenie Bożej miłości w życiu człowieka • Odpowiedź człowieka na miłość Pana Boga	• Spotkania z Biblią • Dni skupienia • Konferencje • Treści dokumentów Kościoła • Udział w Liturgii Kościoła • Spotkania modlitewne • Dzielenie się doświadczeniem Bożej Miłości (świadcstwa) • Podejmowanie konkretnych czynów miłości bliźniego
Bóg źródło miłości • Życie darem Pana Boga • Uznanie Boga za Stwórcę i Pana ludzkiego życia • Przejawy braku szacunku do życia ludzkiego (aborcja, eutanazja, antykoncepcja, in vitro, samobójstwo, zabójstwo)	• Spotkania z Biblią • Treści dokumentów Kościoła • Spotkania ze specjalistami (lekarz, pracownik poradni rodzinnej) • Spotkania dotyczące naturalnych metod leczenia bezpłodności • Dawanie świadectwa o Bogu jako Dawcy życia • Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego
Godność osoby ludzkiej • Podobieństwo człowieka do Boga • Dzieciństwo Boże • Szacunek wobec każdego ludzkiego życia (osoby niepełnosprawne, starsze, nieuleczalnie chore)	• Spotkania z Biblią • Treści dokumentów Kościoła • Katecheza chrzcielna • Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego • Spotkania ze specjalistą • Świadcstwa • Film • Prezentacja multimedialna

Godność i rola kobiety • Maryja – wzór kobiety • Kobieta jako małżonka, matka, wychowawczyni • Wartość macierzyństwa	• Spotkania z Biblią • Treści dokumentów Kościoła • Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego • Spotkania z pracownikami poradni rodzinnej • Świadczenia • Pozycje książkowe • Żywoty świętych
Godność i rola mężczyzny • Święty Józef – wzór ojcstwa • Mężczyzna jako mąż, ojciec, wychowawca • Wartość ojcstwa	
Sakrament małżeństwa • Znaczenie i rola sakramentu małżeństwa w życiu małżonków • Szacunek i miłość małżeńska • Odpowiedzialność za otrzymany dar rodzicielstwa	• Spotkania z Biblią • Treści dokumentów Kościoła • Wspólne uczestnictwo we Mszy Świętej • Codzienna modlitwa • Korzystanie z sakramentów • Spotkania z kapłanem • Spotkania z pracownikami poradni rodzinnej
Dziecko – owoc miłości małżeńskiej • Dziecko jako główny podmiot wychowania • Dzieciątko Jezus jako wzór do naśladowania	• Spotkania z Biblią • Treści dokumentów Kościoła • Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego • Literatura pedagogiczno – religijna • Czasopisma religijne

Rodzina – podstawowe środowisko wychowawcze • Wychowawczy wpływ miłości rodzicielskiej • Przekaz wartości w rodzinie i ich urzeczywistnianie • Zwyczaje, obrzędy w rodzinie	• Dni skupienia • Konferencje • Treści dokumentów Kościoła • Udział w Liturgii Kościoła • Wspólna modlitwa • Wspólne świętowanie uroczystości rodzinnych • Dzielenie się doświadczeniem życia rodzinnego (świadcstwa) • Podejmowanie konkretnych czynów miłości bliźniego • Literatura • Czasopisma religijne
Zagrożenia współczesnej rodziny • Osłabienie i zanik więzi rodzinnych (brak autorytetu, związki niesakramentalne, rozwody, przemoc, konflikty pokoleniowe, praca za granicą, pracoholizm, uzależnienie od Internetu) • Negatywne wzorce społeczne (alkoholizm, narkomania, moda, sekty, homoseksualizm) • Bezrobocie (bezsens życia, depresja, strach, kłótnie, przemoc, kryzys rodzinny)	• Konferencje • Treści dokumentów Kościoła • Literatura • Czasopisma religijne • Spotkania ze specjalistami • Świadcstwa • Film • Prezentacje multimedialne

ZAKOŃCZENIE

Wobec konieczności ochrony wartości religijnych, moralnych, narodowych i ochrony najsłabszych członków społeczności w działaniach opiekuńczo - wychowawczych wobec małych dzieci nie wystarczy tylko zapobiegać zagrożeniom, ale chodzi o właściwy przekaz wartości. Najlepszym sposobem ochrony wartości religijnych, narodowych, moralnych jest przekazywanie ich dzieciom w procesie integralnego wychowania.

E. Bojanowski zalecał, aby siostry swym wychowawczym wpływem obejmowały wszystkich, z którymi spotykały się przez wspólną pracę, spotkania celowo zorganizowane bądź przypadkowe oddziałując własny przykładem. Wtedy przynosiło odpowiednie efekty w rozwoju i życiu dziecka. Kierujemy się w tej pracy wychowawczej nie tylko dorobkiem pedagogiki i współpracujących z nią dyscyplin, ale także wskazaniem Kościoła.

Przekonane o fundamentalnym znaczeniu zrodzonej z idei i praktyki wychowawczej Założyciela mądrej i skutecznej tradycji pedagogicznej kierującej się Ewangelią, służącej integralnemu rozwojowi osoby ludzkiej, uważamy ją za wciąż aktualną i adekwatną wobec zmieniającej się rzeczywistości. Świadomość własnej tożsamości wynikającej ze specyfiki charyzmatu i systemu wychowania odczytujemy jako drogę do otwierania się na nowe wyzwania. Pragniemy wciąż wносить nowość chrześcijaństwa we współczesną kulturę, by przemieniać ją jakościowo, umiejętnie łączyć stare z nowym i przyczyniać się do wychowania dojrzałych chrześcijan i dobrych obywateli. Wyrażamy przekonanie, że zaproponowane programy wychowania, u których podstaw leży biblijna koncepcja człowieka i chrześcijański system wartości realizowane przez zgromadzenie, katechetów i wspólnoty apostołskie pozostają aktualne w swych założeniach ze względu na odniesienie do wartości absolutnych. Z nich wynika prawda o niezmienności ludzkiej natury oraz ta, że mimo zmieniających się uwarunkowań społecznych i kulturowych istota

wychowania również pozostaje ta sama.

Wobec współczesnych wyzwań przejawiających się w kulturze konsumpcji i upozorowania, nacechowanych pluralizmem, relatywizmem i indywidualizmem rodzącymi niepewność, zagubienie i fragmentaryzację życia, szczególnego znaczenia nabiera właściwe rozeznanie i wartościowanie rzeczywistości.

Wobec tych zagrożeń, jako ich antidotum, przedstawiamy wizję integralnego wychowania. Tak samo rozumiane przez Kościół, powinno ono objąć pełną formację osoby ludzkiej, zarówno w odniesieniu do celu ostatecznego, jak i w odniesieniu do dobra wspólnego społeczności. Dlatego dzieci i młodzież powinny być tak wychowywane, żeby mogły harmonijnie rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym (KPK, 795). Kard. Z. Grocholewski wyróżnia inne, istotne również dla nas, elementy integralnego wychowania: pierwszy dotyczy *wartości*, którymi należy ubogacić młodego człowieka we wszystkich wymiarach jego życia (doczesny i nadprzyrodzony, indywidualny i społeczny), drugi *wychowawcy* (personalny wzór wartości, osobisty wpływ, kontakt osobowy nacechowany autentyczną miłością wychowawcy do wychowanka, i tak przez niego odbierany), trzeci *wychowawców* (twórcza współpraca między nimi i spójność środowiska wychowawczego), a czwarty *perspektywy czasowej* (wychowanie od wczesnych lat na całość życia, taka formacja wychowanka, by on wychowywał potem samego siebie przez całe życie, by czuł potrzebę ciągłego doskonalenia się oraz tworzenie odpowiednich warunków środowiskowych)¹²⁹.

Podjmując refleksję nad działalnością wychowawczą w przedszkolu, szkole i środowiskach pozaszkolnych pragniemy wskazać na przesłanki uwydatniające cel i znaczenie naszej misji wychowawczej

¹²⁹ Por. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego...*, s. 22-25.

w dzisiejszym świecie. W tym kontekście odczytujemy, jak ważne zadania ma pedagogia katolicka wobec wyzwań i oczekiwań współczesnego świata. Podejmujemy więc ideę ochrony zawartą w systemie wychowania E. Bojanowskiego, którzy rozumiał, że w tak złożonym świecie wychowanie ma znaczenie decydujące.

Integralne wychowanie dzieci i młodzieży jest problemem ogromnej wagi, zarówno dla dobra Kościoła jak i ludzkości. Zgodnie z myślą Kościoła charyzmat wspólnoty zakonnej i nasze życie konsekrowane oraz wynikające z nich szczególne świadectwo predysponują nas do tego, by być szczególnie owocnymi wychowawcami do wartości.

Przekonanie o doniosłości wychowania motywuje nas do takiej jego organizacji, by pomagać dzieciom i młodzieży w zdobywaniu umiejętności coraz szerszego otwierania się na rzeczywistość, wypracowania sobie zdrowego i solidnego światopoglądu, opartego na wartościach duchowych, religijnych i humanistycznych. Pamiętamy przy tym, że wobec podstawowego, najbardziej naturalnego środowiska wychowawczego, jakim jest dla dziecka rodzina, w procesie wychowania pełnimy jedynie charakter pomocniczy. Podejmujemy troskę o koordynację między różnymi podmiotami procesu wychowawczego: rodziną, szkołą, Kościołem, państwem i współpracę ukierunkowaną na realizowanie tego samego celu, tego samego modelu, tych samych wartości.

Służebniczki, mimo powstających nowych sytuacji, zawsze gotowe do wypełnienia misji zapisanej w charyzmacie, otwarte na wskazania Kościoła oraz potrzeby dzieci i chorych szczególnie ze środowisk ubogich, pozostały wierne pierwotnej inspiracji Założyciela.

BIBLIOGRAFIA

1. Literatura wykorzystana do pisanie programu

1. Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (B), rękopis.
2. Bojanowski E., *Dziennik. Objąsnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smółka*, t. I-IV, Wrocław 2009
3. Brągiel J., *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Uniwersytet Opolski – Studia i monografie nr 237, Opole 1996.
4. Chrobak S., *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły - Jana Pawła II*, Warszawa 1999.
5. *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, w Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II, oprac. T. Bielecki, Poznań – Warszawa 1970.
6. Dudzińska I. (red.), *Metodyka wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1976
7. Dziewiecki M., *Pedagog na trzecie tysiąclecie*, w: Czytelnia „Opoki” 2004, (www.opoka.org.pl).
8. Dziewiecki M., *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Kielce 2000 r., s. 146.
9. Dziewiecki M., *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom 1999 r., s. 146.
10. Gaś Z. B., *Profilaktyka uzależnień*, Warszawa 1993.
11. II Sobór Watykański, dekl. *Gravissimum educationis*.
12. Gruszczyk - Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka. Książka dla rodziców i nauczycieli*, Warszawa 1997.
13. Gruszczyk - Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie dzieci w rozwoju zdolności do skupiania uwagi i zapamiętywania. Uwarunkowania psychologiczne i pedagogiczne, programy i metodyka*, Warszawa 2005.
14. Kamieńska G., *Terapeutyczna i profilaktyczna działalność świetlicy, w Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze* 4(409) 2002 r.
15. Katula S., Brągiel J., Janke A., *Pedagogika rodziny*, Toruń 1997.
16. Kieral - Turska M., *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, Warszawa 1992.
17. *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829 - 1871*, red. L. Smółka, Wrocław 2001.
18. Klink J., *Wierzyć z dziećmi*, Warszawa 1989.

19. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Warszawa 1999.
20. Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości*, Watykan 1983.
21. Kuczkowski S. *Psychologia religii*, Kraków 1993.
22. Kukołowicz T, *Rodzina wychowuje*, Stalowa Wola 2001.
23. Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
24. S. Kunowski, *Wartości w procesie wychowania*, Kraków 2003.
25. Kwiatowska M., (red.) *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985.
26. Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2006.
27. Majchrzak I., *Nazywanie świata - odmienna metoda nauki czytania*, Kielce 2004.
28. Majchrzak I., *W obronie dziecięcego rozumu*, Kraków 2007.
29. Malko D., *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa 1990.
30. Marek Z., *Wychowywać do wiary*, Kraków 1992.
31. Marzec D., *Opieka nad dzieckiem w dobie przemian społecznych*, WSP w Częstochowie 1999.
32. Muchacka B., *Stymulowanie aktywności poznawczej dzieci w przedszkolu*, Kraków 1999.
33. Müller J., *Modlimy się z dziećmi*, Kraków 1992.
34. Natororf A., Wasiluk K., *Wychowanie plastyczne w przedszkolu*, Warszawa 1991.
35. Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000.
36. Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987.
37. Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987.
38. Okoń W., *Zabawa i rzeczywistość*, Warszawa 1987.
39. Okoń W., *Zarys dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1970.
40. Opiela M. L., *Dynamika przemian działalności opiekuńczo – wychowawczej Sióstr Służebniczek BDNP w ochronkach*, Dębica 2011.
41. Papieska Rada Iustitia Et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.
42. *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych* (Dz. U. z dnia 31 sierpnia 2007 r. Nr 157, poz. 1100).
43. *Profilaktyka uzależnień drogą do wolności człowieka*, red. Cz. Cekiera, I. Niewiadomska, Lublin 2001.

44. *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, red. G. Świątkiewicz, Warszawa 2002.
45. Przetacznik - Gierowska M., Makiello - Jarża G., *Psychologia rozwojowa*, Warszawa 1980.
46. *Regulamin Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy*, Dębica 2011 r.
47. *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.
48. Rynio A., *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Wyd. KUL, Lublin 2004.
49. Rynio A., *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999.
50. *Służyć i wychowywać do miłości*, red. M. L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk, Lublin 2009.
51. Styczek I., *Logopedia*, Warszawa 1979.
52. Szymanowski A. *Obudzić wiarę*, Warszawa 1987.
53. Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1975.
54. *Środowiska opiekuńczo –wychowawcze*, red. B. Wojciechowska - Charlak, Kielce 2002.
55. Tarnowski J., *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993.
56. Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć. Sztuka, piękno, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*, Warszawa 1975.
57. *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989.
58. Walczyńska J., *Kształtowanie postaw społeczno - moralnych u dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1998.
59. Waloszek D., *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków 2006.
60. Wilk J., *Pedagogika rodziny*, Lublin 2002.
61. Wilk J., *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie*, Lublin 1987.
62. *Wychowanie integralne dziecka w wieku przedszkolnym według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Dębica 2010.

2. Literatura pomocnicza w realizacji programu

1. *Aktualność koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Dębica 2011.

2. Bogdanowicz M., *Zabawy dydaktyczne dla przedszkoli*, Warszawa 1990.
3. *Brewiarium fidei*, red. I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wojtowicz, Poznań 2007.
4. Długosz A., *Dobry Bóg mówi do nas*, Częstochowa 2003.
5. Dyrektorium Ogólne o katechizacji.
6. Dziewiecki M., *Integralna profilaktyka uzależnień w szkole*, Kraków 2003.
7. Forma B., *Rok w wierszu i piosence*, Warszawa 1998.
8. Frątczakowie E. i J., *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, Warszawa 1991.
9. Frątczakowie E. i J., *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*, Warszawa 1984.
10. Gaś Z. B., *Pomoc psychologiczna młodzieży*, Warszawa 1995.
11. Gaś Z.B., *Psychoprofilaktyka. Procedury konstruowania programów wczesnej interwencji*, Lublin 2000
12. Gruszczyk - Kolczyńska E., *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*, Warszawa 1999.
13. Gruszczyk - Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2004.
14. Gruszczyk - Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatków i pięciolatków. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2004.
15. Gruszczyk - Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka. Metodyka zajęć z sześciolatkami w przedszkolu, w szkole i w placówkach integracyjnych*, Warszawa 2008.
16. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po II Soborze Watykańskim.
17. Kardas S., *W naszej ochronie bawimy się wesoło; I część*, Tarnów 1995.
18. Kardas S., *W naszej ochronie bawimy się wesoło; II część*, Tarnów 1993.
19. Kołodziej B., Stadtmüller E., Szymek i Pan Jezus. *Na ścieżkach Ewangelii*, Częstochowa 2005.

20. Kołodziej B., Stadtmüller E., *Święta w moim domu, Z Maryją i świętymi*, Częstochowa 2004.
21. Kołodziej B., Stadtmüller E., *Nie ma jak w domu - ilustrowany przewodnik po świętach rodzinnych*, Kraków 2006.
22. Kruk H., *Z ludźmi i przyrodą*, Warszawa 1991.
23. Leszczyński M., *Bohaterowie historii Polski*, Poznań 2000.
24. Majewska J., *Opowiem ci o Janie Pawle II*, Wrocław 2005.
25. *Ochronić wychowując. Przewodnik metodyczny do „Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego”*, red. s. M. L. Opiela, cz. 1 i 2, Dębica 2009.
26. Pomianowski R., *Prawidłowości kontaktu wychowawczego w katechizowaniu młodzieży*, "Homo Dei" 43 (1974) nr4, s. 262-270.
27. *Rok z bł. Edmundem Bojanowskim*, red. M. T. Dyrek, Dębica 2009.
28. Ruciński T., *Przez okulary wiary*, Sandomierz 1999.
29. *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009.
30. Smoczyńska - Nachtman U., *Kalendarz muzyczny w przedszkolu*, Warszawa 1983.
31. Stadtmüller E., *Legendsy Polskie*, Kraków 2004.
32. Stadtmüller E., *Korowód Świętych*, Częstochowa 2001.
33. Szczęśna H., *Znaczenie rodziny dla rozwoju i kształtowania osobowości dziecka*: w: XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny 14-17 IV 1994 r., Warszawa 1994.
34. Szymańska J., *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, Warszawa 2000.
35. Szymańska J., Wojcieszek K., *Standardy jakości pierwszorzędowych programów profilaktycznych realizowanych w szkołach i placówkach oświatowych*, „Wychowawca”, 2002, nr 10, s. 14 – 18.
36. Usiadek J. *Rok liturgiczny w rodzinie. Tradycja i obrzędy*, Olsztyn 1998.
37. Wiktor M., *Praca profilaktyczna z dziećmi z rodzin patologicznych (na przykładzie Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy)*, Warszawa 2004, AGSD, mps.
38. Właźnik K., *Wychowanie fizyczne w przedszkolu. Przewodnik metodyczny dla nauczyciela*, Warszawa 1999.